Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä

XXXV

FORSSA 1959

Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys

Forssa 1959 - Forssan Kirjapaino Oy

Ryöstöyritys Minkiön pysäkillä vuonna 1903

Tässä kerrotusta tapahtumasta on siis kulunut aikaa puoliväliin kuudettakymmentä ajastaikaa. Kesä oli ollut lämmin ja lämmintä jatkui vielä syksylläkin. Viljat olivat valmistuneet hyvissä ajoin ja perunatkin saatu kuoppiin. — Jänhijoen ja Latovainion teitten risteyksessä oli niihin aikoihin Stoltin torppa, punaiseksi maalattu matala maja. Senkin pienet perunamaat olivat jo mustalla mullalla. Pihan laidassa olevassa tilkkusessa vain muutama varsi vielä vihoitti kesäisen kaivun jäljiltä. Niitä mökin vaimo parastaikaa kuokki eräänä syyskuun loppupäivänä. Mutta säikähtipä siinä mummo niin, että oli vähällä kuokka kädestä kirvota, kun yht'äkkiä näki kolme raavasta miestä edessään — miten pääsivätkin veräjästä kuin varjot? — Yhtä outoa kuin miesten ilmestyminen oli heidän asiansakin. Piti muka tässä vähän vähentää vaatteita, kun ilmakin oli lämmin ja takkien kainalossa kantaminen raskasta. — Saahan ne toki tänne jättää, myönteli mökin emäntä, ja niinpä sitten vieraat riisuivat päällystakkinsa heittäen ne nurmikolle aidan viereen. Sitten ne vielä matalalla äänellä keskenään puhelivat, vaikkei mummo saanut siitä mitään selvää. Miehet lähtivät astelemaan auringon paahtamaa maantietä pitkin verkkaisesti kävellen ja yhä matalalla äänellä keskustellen.

— Olivatpa herraskaisia miehiä ja oudon puheisiakin, tuumaili mummo ryhtyen taas kaivamaan perunatilkkustaan.

Jonkun matkaa kuljettuaan miehet näyttivät pysähtyneen ja se heistä, joka puhui virheetöntä suomea, virkkoi:

— Taitaisi olla paras luopua koko hankkeesta — lähdenkin tuolta risteyksestä suoraa tietä Forssaan.

Toisille ei tuollainen puhe ollut lainkaan mieleen, siksi hänelle vastattiin:

— Ne ovat niitä Juvosen meininkejä — mies olet kyllä jakamaan saalista, mutta et uskalla yrittää!

Oli tultu paikalle, missä tiheä metsikkö piirtyi tien vasemmalle laidalle. Oltiin kahden vaiheilla, mentäisiinkö yhä tietä pitkin vaiko peltojen poikki pysäkin suuntaan. Juvoseksi nimitetty ei puuttunut lainkaan puheeseen, sillä häntä harmitti tuo äsken saamansa arvostelu.

Yhä hän oli sitä mieltä, että sopivassa paikassa erkanisi muista. Siinä oli nyt edessä se pitkähkö myötäle, josta näkyi laajahko Minkiön aukea. Seutu oli niihin aikoihin harvaan asuttua. Muutama maalaamaton rakennus vain näkyi etäämmällä peltojen takana ja oikealla yksinäinen Minkiön pysäkki jokunen tavarasuojus lähistöllään. Kun aikaa näytti vielä olevan runsaanlaisesti, pidettiin parhaana poiketa tuohon vasemmalla olevaan metsikköön, joka pienen joen takana laajahkon lammikon laidassa tarjosi hyvän oleskelupaikan. Miehet eivät liikkuneet seudulla ensi kertaa, siksi he tiesivät, että kappaleen matkaa lammikosta johtivat porraspuut joen yli metsikköön. Niinpä he nyt päämäärästään tietoisina astelivat sinne ja istuivat suurehkon kiven taa tupakoimaan ja kuluttamaan aikaa. Juvonenkin oli mennyt muitten mukana, mutta näytti katselevan, pääsisikö jotain polkua pitkin oikaisemaan maantielle.

Aikansa istuttuaan ovat miehet taas liikkeellä mäen syrjää noudattaen ja lammikon ohi kulkien valtatie tähtäimessään. Siellä toinen noista vieraspuheisista virkkoi pilkallisesti Juvoselle puhuen:

— Tästä nyt pääset lähtemään omille teillesi, koska ei ole miehellä sisua, vaikka onkin partaa.

Juvonen puri huultansa ja päätti pysyä joukossa. He kulkivat pienen maantiesillan yli ja tulivat Minkiön tien risteykseen, ylittivät pienen puron ja kääntyivät pysäkille menevälle kapeahkolle tielle. Onneksi ei vastaan tullut ainoatakaan ihmistä eikä niitä näkynyt liikkuvan muuallakaan kyläaukealla. Miehet saattoivat siis sivullisten näkemättä jatkaa matkaansa. Silti he eivät olleet levollisia, vaan kiskoivat hermostuneina tupakkaansa ja katselivat pelokkaina ympärilleen kuin yllätystä peläten. Oli tultu pysäkin välittömään läheisyyteen ja vetäydyttiin radan varrella olevan tavarasuojuksen taa. Siellä alkoi kohta kiireellinen valmistelu alkavaa näytöstä varten. Juvonen vain vieläkin piti yritystä uskallettuna ja koetti saada sen raukeamaan. Hän lausui:

— Onko edes varma, että ne rahat tulevat tässä junassa?

— Senkö verran tiedät asioista — hänelle vastataan — huomenna on tilinmaksupäivä Forssassa, ja rahat tulevat aina Helsingistä edellisenä päivänä ja juuri tällä junalla, sen olen onginnut tietooni, hänelle vastataan.

— Mutta pitkälti saamme tästä istumista, jos kärähdämme, puhui yhä Juvonen.

— Jos ei mitään uskalla, ei mitään saakaan! Sitä paitsi — kyllä me osaamme peittää jälkemme niin, ettei niistä Sylviini saa selvää, puhui tuo äskeinen mies.

Kolmas mies ei osallistunut keskusteluun, vaan käsitteli pistooliaan kuin varmistuen sen

tehokkuudesta. Revolverinsa otti esiin jo tuo toinenkin kiertäen sen rullaa ja pistellen panoksia reikiin. Juvosella ei ollut taskuasetta, mutta hänkin veti jotain povestaan. Se oli musta naamio, jota hän nyt sovitteli silmilleen. Samanlainen naamio oli muillakin — ja kohta olivat miehet valmiit ja aseet tuliteräkunnossa. — Hetki hiljaisuutta. Silloin virkkoi Ribin, toinen niistä vieraaseen sävyyn puhuvista:

— Kuuletteko junan kolinaa?

— Minä kuulen!

— Kuulen minäkin, vastasi Gregori, jonka puheen sävy myös oli vieraantuntuista.

Sieltä jo juna tulikin puuskuttaen ja hetken kuluttua kimakasti viheltäen, kun Minkiö oli sen näköpiirissä. Hetki vielä ja jo kävelee August Raitala, Minkiön pysäkinhoitaja, korokkeelle valmiina vastaanottamaan junaa, joka tulla porhaltaa sakean savun ja kipunoitten ympärillä lennellessä.

— No, nyt, pojat! komensi Gregori, tempasi aseen käteensä ja lähti. Toiset seurasivat häntä — ja kun juna hiljensi vauhtiaan ja pysähtyi, olivat nuo kolme naamioitua miestä sitä vastassa. Junailija Albin Paju astui junasta sillalle pahaa aavistamatta. Silloin oli Gregori hänen edessään, uhkasi aseellaan ja pakotti pysymään paikoillaan. Sama tiukka komento annettiin Raitalalle ja muille lähellä oleville. Ja sen tuo odottamaton uhka vaikuttikin, ettei kukaan rohjennut paikaltaan liikkua, katsoa tuijottivat vain noita naamioituja miehiä. Matkustajat pysyttelivät vaunuissaan ja näytti siltä, etteivät he ensinkään käsittäneet, mitä näytelmää esitettiin ulkona. Mutta Ribin ja Juvonen olivat jo hyökänneet junailijavaunuun varmana siitä, että siellä olisivat nuo postisäkit, joissa kuljetettiin yhtiön tilirahoja. Sumeilematta he puukolla aukoivat säkkejä ja paketteja sillä aikaa, kun Gregori ulkona aseellaan uhaten piti sivulliset loitolla.

Mutta turhaa työtä tekivät säkkien penkojat — rahoja ei mistään löytynyt. He olivat sittenkin erehtyneet lähetysajassa. Rahat kyllä tulivat sinä päivänä, mutta toisessa junassa — ja näin meni myttyyn koko touhu. Nyt oli vain pian päästävä karkuteille, sillä uhkaavina esiintyivät jo yllätetyt junamiehet ja moni matkustajakin näyttäytyi vaunusillalla. Maa alkoi siis polttaa junarosvojen jalkojen alla ja he pinkasivat pakoon Gregori edellä, muut perässä. Muutamia miehiä osallistui takaa-ajoon, mutta kun kenelläkään ei ollut asetta, pääsivät roistot turvallisen välimatkan päähän juosten kuin ajokoirat poikki peltojen samaan suuntaan, mistä olivat äskettäin tulleet. — Vihdoin junakin lähti jatkamaan keskeytynyttä matkaansa vieden muassaan ihmeelliset uutiset tuosta ainutlaatuisesta tapauksesta Forssan rautatien historiassa.

Nuo uhkarohkeat rikolliset

suunnistautuivat tuohon samaiseen metsikköön, jossa parisen tuntia sitten olivat kuluttaneet aikaansa. Hetkisen he siellä puhaltelivat hengästyneinä ja pyyhkivät hikeä. Sitten he lähtivät kuurtaen kaartaen kohti Stoltin mökkiä, jossa ei vielä tiedetty mitään Minkiön tapahtumasta. Siinä ne vaatteetkin yhä olivat nurmella veräjän pielessä. Jonkinmoinen naamiointi kait tässä oli kysymyksessä, sillä päällysvaatteisiin pukeutuneina he näköjään luulivat parhaiten selviävänsä — niinkuin selvisivätkin toistaiseksi, sillä miehistä ei pitkiin aikoihin kuultu mitään. Mutta vaikka he luulivat voivansa peittää jälkensä niin, ettei Sylvin, Tammelan piirin silloinen nimismies, niitä pystyisi selvittämään, saatiin heidät kuitenkin pidätetyiksi. Loppuselvittely tapahtui käräjätalossa ja siellä kaikki kolme tuomittiin pitkäaikaiseen vankeuteen, kuten Juvonen oli aivan oikein ennustanut. — Sanottakoon vielä lopuksi, että mainitut Ribin ja Gregori olivat venäläissyntyisiä ja töissä Forssan puutarhassa, Juvonen oli suomalainen ja kotoisin joltakin vieraalta paikkakunnalta.

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti 18. 1. 1959.

Tervanpoltosta ja -polttajista Liesjärvellä

Tervan, pettuleivän maaksi nimittää Kianto kotiseutuaan. Sellainen tervanmaa on myös ollut aikoinaan Tammelan Liesjärvi, tuo Hämeen ja Uudenmaan läänin rajamailla sijaitseva metsäseutu. Mutta onko se myös ollut pettuleivän maa siinä mielessä kuin entiset Kainuun laajat korpiseudut, sitä ei voine sanoa. Se on kuitenkin varmaa, että iLesjärven karuilla mailla »surkeitten soitten» ansiosta halla vei viljan useammin kuin lihavammilla peltoaukeilla.

Mutta jos oli maa köyhää, oli metsä rikas. Vaikka vain harvoilla paikkakunnilla asukkailla olikin omistusoikeutta siihen — metsät joutuivat jo varhaisessa vaiheessa suureksi osaksi valtion hallintaan — seudun kruununtorpparit ja muut pieneläjät saivat kuitenkin metsistä pääasiallisimman leivän. Olen jo ennen maininnut, miten monet hevosmiehet ajoivat valtion metsissä ns. leveranssia, so. hakkasivat omaan laskuunsa maapuita ja kuivuneista pystypuista halkoja ja muutakin pientavaraa, jota myivät etupäässä Forssa-yhtiölle. Tärkein tulolähde oli kuitenkin metsätyö kaatoineen ja ajoineen.

Tämän lisäksi valtion metsistä sai nostaa tervaskantoja, sillä tuon runsaan tukkikaadon ansiosta olivat kantovarat melkeinpä loputtomat Näin tervanpoltto saavuttaakin laajat mittasuhteet. Kun se sivutuotteena antoi myös hyvää pajahiiltä, teki sekin osaltaan tervanpolton verrattain tuottoisaksi, ainakin kannattavaksi elinkeinoksi.

Pitkin kesää ja vielä myöhäisessä syysvaiheessakin suoritettiin varsinainen kantojen nosto. Siinä työssä käytettiin alussa yksinomaan kankia ja hartiavoimia. Mutta sitten keksi Rautanen, paikkakunnan kuulu mylläri ja pyssyseppä, apuvälineen, joka perustui vipuvarsien säätelemiseen ja siis fysikaalisen lain mukaan suureen voimien säästöön. Yleiseksi ei tuollaisen »koneen» käyttö tietääkseni kuitenkaan tullut vaan useimmat turvautuivat vanhaan koeteltuun kangella junnaamiseen. Sitten tuli kantopommien aikakausi, jolloin räiskyi metsissä kuin aikoinaan Turkin sodassa, kannot lentelivät ja röykkiöt syntyivät käden käänteessä. Talvikelillä ne sitten ajettiin miilun viereen. Kun koko varasto oli perillä nähtiin kaikkialla, missä miilut kevätkesästä sauhusivat, valtaisia kantoröykkiöitä.

Alkoi sitten tervaksien käsittelyssä uusi vaihe. Nuo kantoröykkiöt oli pilkottava ns. osapaloiksi, jotka samalla ladottiin pinoihin. Valtion metsänvartija kävi sitten ne aikoinaan mittaamassa. Kun lasku oli lunastettu, tervamies sai täyden omistusoikeuden puupinoihinsa. Äskeiset osapalat eivät vielä kuitenkaan kelpaa ladottaviksi miiluun, vaan ne pitää pieniä vielä kerran ja nyt puolen metrin pituisiksi ja käsivarren vahvuisiksi lapeiksi, jotka jälleen pinotaan. Tässä työvaiheessa käytetään usein vierastakin työvoimaa, ladontatyössä mm. naisia ja lapsiakin.

Tervamiiluja on kahta päämuotoa. Toinen on ns. kuoppatoinen rännimiilu. Päältä katsoen kummatkin ovat pyöreäkartion muotoisia, sisäpuoli katettu tuohilla sekä savikerroksella ja pohjassa reikä, josta terva valuu syvällä olevaan kuoppaan (kuoppamiilu) tai johtotorveen (rännimiilu). Reiän kanneksi pannaan tavallisesti laakea kivi, joka estää hiilimujun tukkimasta reikää. Sanovat, että kuoppamiilussa tervaa hautuu ja tulee näin »kypsempää» kuin tuossa toisessa. Ehkä tervan ammentaminen tuollaisesta syvänlaisesta kuopasta on jonkin verran hankalaa ja siitä kait johtunee, että kuoppamiilu ei ole läheskään yhtä paljon käytetty kuin rännimiilu, jossa terva valuu johtotorveen ja josta se silloin tällöin tulppaa aukaisemalla lasketaan suureen tiinuun.

Miilu on siis valmiiksi ladottu ja muodoltaan kuin kaksi asemiltaan vastakkaista pyöreäkartiota. Keskellä on suora ranka ylettyen kartion yläkärjestä alimpaan. Tällä pystypuulla on erikoinen merkityksensä, sillä siitä tervanpolttaja päätteli miilun tasaisen hautumisen. Jos hän näkee, että toinen puoli painuu

nopeammin, hän lapioimalla mujua sille paikalle saa virheen korjatuksi. Kaikki on siis kunnossa ja alkuseremonia voi alkaa. Näin näet saattaa nimittää tilaisuutta, jolloin miilu sytytetään. Ennen oli tapana, että tästä työvaiheesta tiedoitettiin ajoissa kylän nuorille, jotka runsaslukuisina kokoontuivat sytytettävän miilun luo. Jokainen kyllä tiesi, ettei sadeilmalla eikä kovalla tuulella kannattanut lähteä, koska sellaisella säällä ei miilua sytytetty, vaan oli odotettava kaunista ilmaa. — Sellaisena otollisena kevätkesän iltana onkin kerääntynyt miilun välittömään läheisyyteen joukottain väkeä sekä nuorta että iäkkäämpää. Jo ottaa miilumestari tervasroihun ja virittää sillä maan rajassa olevaa aukinaista kehää, jota tervamiehet sanovat jalaksi. Silloinpa sitten jo alkaakin nuori väki liikehtiä, samassa tuokiossa on muodostunut piiri miilun savuttomalle puolelle. Laulu raikuu, jalka nousee ja tyttöjen kirjavat liinat liehuvat. Ilonpitoa jatkuu aamutunneille saakka, sitten taukoaa »rinkitanssi» ja siihen osallistuneet lähtevät kotimatkalle. Miilu jää varsinaisen ammattimiehen hoitoon ja hänen onkin alussa oltava aina valveilla ja tarkkaavainen, ettei tuli pääse »isännäksi», sillä se tietäisi koko yrityksen epäonnistumista. Kun tulenlieska vähänkin riehahtaa luvattomaan korkeuteen, polttajaja rientää kohta lapioimaan mujua aukkoon. Toisin paikoin hän niitä aukaiseekin riippuen siitä, kuinka miilun yleinen hautuminen edistyy. Aamupuolella yötä on ensimmäinen tervan juoksutus, ja sitä sitten jatkuu yhä tihenevässä tahdissa. Kuoppamiilu tyhjennetään vasta sitten, kun kaikki on valmista, hiiletkin haravoitu.

Ei ole joka miehestä tervanpolttajaksi. Sellaisetkin tervamiehet, jommoisia olivat Sillanpään Vihtori ja Ison-Herttuan Oskari, eivät itse tervojaan sulatelleet, vaikka aina olivatkin apumiehinä saapuvilla. He jättivät mieluimmin sen työn sekä ennen muuta siihen liittyvän riskin paikkakunnan ammattipolttajille. Sellaisia olivat Lehtimäen veljekset ja Kuuselan Kalle sekä — tunnetuin ehkä — Kanteluksen Vihtori, joka Juuriniemen Anttilan miilun varrella kasvavaan koivuun piirsi nimikirjaimensa sekä vuosiluvun 1909. Tämä vuosi olikin vielä oikeata tervanpolton kukoistusaikaa jatkuen sen jälkeen kolmisenkymmentä vuotta, jonka jälkeen se vuosi vuodelta väheni.

Mitä taas tulee tämän elinkeinon alkuaikoihin, voitaneen sanoa, että se on yhtä vanha kuin paikkakunnan asutuskin.

Kuten jo edellä huomautettiin, oli tervanpolttajan aina oltava valveilla, ettei olisi koitunut vahinkoa. Hänellä ei ollut pitkiä lepoaikoja ei ainakaan alkuvaiheissa. Miilun tasainen hautuminen oli hänen kunniakysymyksensä. Se taas tuotti vaikeuksia liiatenkin tuulisella säällä. Oli lapioitava mujua liekkien peitteeksi, hakattava pitkävartisella

nuijalla pintaa tiiviiksi ja vähän väliä kumarruttava miilun reunan alle laskemaan ruskeata. höyryävää tervaa mustaan puuämpäriin. Mutta kun kaikki oli kunnossa, sai hetkiseksi painua havuvuoteelle suojaisessa katoksessa.

Miilunpoltto kestää tavallisesti, ilmoista riippuen, 3—4 vuorokautta. Siihen lastattiin joskus tervaksia kahdeksankymmentäkin kuutiota, joskin toisinaan oli vain kahdenkymmenen kuution miiluja. Erikoisen suotuisissa olosuhteissa — ennen muuta tervaksien laadusta riippuen — saattoi tervaa tulla kuutiota kohti nelikon verran. Sivutuotteena saatiin hyvää pajahiiltä kymmenisen hehtoa, puumäärästä tietysti riippuen.

Sittenpä jo alkoikin tuotteiden rahaksi muutto. Hiilet pantiin säkkeihin ja kuljetettiin Forssaan. Silloin nähtiin nokinaamaisia metsäkulman miehiä saapastelemassa Forssan kuraisilla kujilla. Mutta tuhruisista viiksistä sukeutuu leppoisa myhäily ja hämäläinen jalka nousee tavallista ketterämmin, sillä laiha lompakko on jo huomattavasti kohentunut, joskin suurimmat summat ovat vielä saamatta, sillä tervanelikot lojuvat kotiliiterin turvaisassa suojassa. Mutta pian lähtee tervakuormakin liikkeelle. Se suunnataan jopa Saloon ja Turkuun asti. Parhaat markkinapaikat olivat kuitenkin Uudenmaan ruotsalaisissa pitäjissä. Siellä kuljettiin taloista taloihin, kaupoista kauppoihin, väännettiin vähän venskaakin, kun eivät mokomat ymmärtäneet kotimaan kieltä. Niinpä sitten tulikin Liesjärven tervaäijistä sellaisia kielimestareita, ettei heitä lähestulkoonkaan hevosina myyty. Sillanpään Vihtori varsinkin jo osasi vasenkätisesti kehua tavaransa laatua, ja aina ne muutkin tervakauppiaat selviytyivät hyvin hinnoista ruotsinkielisiäkin markkamääriä käyttäessään. — Mitä enemmän kuorman paino väheni, sitä paksummaksi paisui lompakko ja mieli siirtyi parhaalle paikalle.

Myöhemmässä vaiheessa hevosilla tehdyt tervamatkat loppuivat miltei kokonaan, sillä autojen yleistyessä alkoi paikkakunnalla liikkua sellaisia porvareita, jotka ostivat seutukunnan tervat kokonaan ja kuljettivat kuormansa entisille kauppapaikoille. Nuo mustat nelikot samalla syrjäytyivät, kun terva miilujen tiinuista ammennettiin peltisiin kanistereihin. Vähitellen myös loppui Liesjärven tervanpoltto, sillä sen kannattavuus väheni vuosi vuodelta. Nykyisin ei enää miilujen savu kohoa kuusien latvoille ja jos joku yksinäinen tervahauta jossain sytytetäänkin, ei se enää ole mikään juhlatapaus metsäkylän elämässä. Ja missä olisikaan se nuorisojoukko, joka tyytyisi piirileikkiin miilun vaiheilla tai haltioituisi kuuntelemaan metsän laidassa surisevaa kehrääjälintua. Meidän päiviemme nuoriso kaipaa perusteellisempaa ilonpitoa, jatsin rytkytystä ja moottoripyörien korviasärkevää meteliä.

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti 23. 1. 1959.

Kuvaus kirkkokurista Urjalassa pitäjänkokouksen pöytäkirjan mukaan

Jumalanpalvelus Urjalan kirkossa oli juuri parhaillaan menossa. Puolisen vuosisataa vanha pyhäkkö oli väkiluvun lisääntyessä käynyt ahtaaksi tavallisinakin pyhinä. Vielä suurempi ahtaus oli silloin, kun kirkossa oli jotakin tavallisuudesta poikkeavaa. Niinpä nytkin tiedettiin kertoa, että jumalanpalveluksen jälkeen seurasi kirkossa kirkkokurin mukainen toimitus tutkintoineen. Siksi asukkaat laajan pitäjän kaikilta kolkilta olivat saapuneet kirkkoon. Oli sitä paitsi kaunis toukokuinen päivä, minkä raukaiseva lämpö vaikutti kirkossakin.

Saarnastuolissa seisoi seurakunnan nuori paimen Samuel Hellgren. Hän oli valinnut saarnansa aiheeksi Raamatun kuvauksen Kristuksesta ja verorahasta. Siitä pääsi mukavasti luovimaan menossa olevaan ajankohtaan ja seurakunnan jäsenten suhtautumiseen omaan «verorahaansa«, papinmaksuihin ja muihin kirkon menoihin. Mutta kirkossa vallitseva ahtaus ja lämpö saivat aikaan nukuttavan tunnelman. Sitä mukavasti vielä säesti saarnan yksitoikkoinen nuotti. Siellä täällä painui pää toisensa jälkeen kirjalautaa vasten. Alkoipa kuulua yksinäistä kuorsaustakin. Tämä ei suinkaan jäänyt näkemättä apostolinkuvin koristetussa saarnatuolissa seisovalta paimeneltakaan. Hän sai äkkinäisen ajatuksen herättää makaava seurakuntansa kylmään todellisuuteen. Kas näin alkoi kuulua saarnatuolin korkeudesta;

«Herätkää te synnin nukuttamat seurakuntalaiset. Tänne Herran huoneeseen, jonka laajentamista ja korjaamista niin sitkeästi vastustatte, te olette tulleet vain tavan vuoksi, ettekä ravitsemaan kurjia sielujanne. Mitä luulette itse olevanne? Suuria syntisiä jokaikinen. Mitä luulette te isät ja äidit tulevan lapsistanne, jotka pienestä pitäen oppivat synnillistä menoa ja laiskuutta? Oletteko yhtään heitä kurittaneet kotona, niin kuin Herran käsky kuuluu? Minä uskallan väittää, että ette yhtään ole sitä tehneet. Ja miksikä näin on laita? Vastaan tältä paikalta siihen heti. Siksi, että olette itsekin suurelta osalta korvianne myöten samoissa synneissä kuin parhaillaan kirkossa istuva lihallinen veljenne. Kuudennen käskyn kohta taitaa monellekin olla hyvin heikko. Itse lasten vanhempina olette yhtä hyvin rikkoneet kuin seurakuntamme lasten opettaja. Tänä päivänä on minun vaadittava hänet tilille lankeemuksestaan tässä kirkon alttarin edessä julki jumalattomasta ja synnillisestä menosta. Kuulkaa nyt te lasten vanhemmat ja kasvattajat: Sen suuren pahuuden ja synnin tähden, mikä tämän seurakunnan palvelijan kautta leviää varsinkin tuolla syrjäisellä Raitoon kulmakunnalla, joudutaan ottamaan syvllinen ja koulun johtokunta tilille

tässä pyhässä paikassa. Siksi kavahtakaa tuomion päivää, mikä lähestyy jokaista meistä — —«.

Saarnan kireällä lopulla olikin selvästi tarkoitettu vaikutus. Yksikään seurakuntalainen ei enää nukkunut, unilukkarikin oli saanut jättää nukkuvien tuuppimisen pitkällä sauvalla. Tarkkaavasti kuunneltiin viimeistä kuulutustakin: «Urjalan seurakunnan pitäjänkokous pidetään kirkossa heti jumalanpalveluksen jälkeen. Vahvistetaan Vaivashuutokaupan ylöstarjous. Tämän kokouksen jälestä astukoot ylös kuoriin Koulun Johtokunta selvää tekemään lastenopettaja Ekholmin salavuodeudesta, jonka ylösilmoitti torppari Enok Mäkelä Salmin kylästä. Annettu sinä 2 I päivänä toukokuuta vuotena 1866.« Ei hiiren hivausta kuulunut kirkossa, kun pappi lukemisensa lopetti. Järkyttyneinä seurakuntalaiset kuulivat, mitä seuraaman piti. Vasta hetken kuluttua katkaisi hiljaisuuden lukkarin kuorissa olevalta penkiltään römeällä äänellä virittämä virsi «Maailma synnis iloitsee ja hekumass riemuitsee«. Juhlavina kumahtelivat kirkon tornista kellon yhdeksän «kläppäystä« merkiksi, että kirkonmeno oli päättynyt.

Mutta kenkään ei kiirehtinyt pois kirkosta. Kaikki tahtoivat olla läsnä, kun tutkimus alkaisi. Hetken perästä kantoikin kirkonväkkäri kuoriin porstuasta pienen pöydän ja kaksi tuolia. Sakariston ovesta astui sisään edellä kirkon paimen Samuel Hellgren seurassaan varapastori Nils Uskelin kantaen juhlavaa kirkonprotakollaa. Kirkonkokous alkoi, esillä oli vain jokin vähäpätöinen asia. Vahvistettiin Vaivaiskomitean pitämän «vaivasavisjoonin« tarjoukset. Ruodulle oli myyty orpolapsi Peltomaan Eemeli, jonka suutari Matti Liljeroos oli huutanut I tynnyrillä ja 15 kapalla rukiita. Mutta vaivainen Juha Manninkreeni joutui peräti 2 tynnyrillä ja 25 kapalla elätettäväksi Hakolahden Heikki Sulkoselle. Kokon Koivuniemen ruotuvaivainen, hullu Juhani oli karannut; hänet lupasi ottaa hoitoonsa Kristian Karppila, mikäli kiinni saadaan. Vaatimus, 2 tynnyriä rukiita, hyväksyttiin. Nopeasti tämä kokous päättyikin, protakollan varmensivat nimikirjoituksillaan rusthollarit Juho Maunula, Antti Uotila ja G. S. Pouru, mutta Mattilan Juho isäntä merkitsi puumerkin.

Mutta nyt vasta mielenkiinto heräsi. Jyrisevänä kuin ukkosen pauhu kuului kirkkoherran sanat: «Astukoot ylös kuoriin seuraavat Koulun Johtokunnan jäsenet sekä ottakoot sijansa arvonsa mukaisessa järjestyksessä, Herra varapastori Nils Uskelin, kirkonväkkäri, kunniallinen rusthollari Juho Maunula ja kunnialliset rusthollarit Antti Uotila ja Kustaa Pouru. Ristikongin ylempään päähän tulkoon torppari Enok Mäkelä Salmin kylästä vahvistamaan kanteensa useinmainitun lastenopettajan Ekmanin sopimattomasta elämästä. Mutta rusthollari Juho Maunulan kautta käsketty lastenopettaja Ekman ottakoon si-

jansa siinä paikassa ristikongilla missä on seisonut musta penkki.«

Verkalleen astelivat mainitut johtokunnan miehet kuoriin sijoittuen paikoilleen etelänpuolen penkkiin. Mutta varapastori Uskelin sijoittui penkin eteen tuolille, jonka kirkonväkkäri nöyrästi ojensi. Itse kirkon 'pää' sijoittui pöydän taakse avonainen protakollakirja edessään. Rusthollien ja rintatalojen pönäkät emännät siirtyivät vaatteitaan kohennellen laillisten penkkiensä päihin paremmin nähdäkseen.

Hieman arkaillen torppari Enok Mäkelä astui penkistään ristikäytävän takaa kohti kuoria. Tosin hieman vihlaisi sydänalassa, kun kaikkien katseet kääntyivät häneen. Mutta tunnettiinhan hänet vakaaksi kristityksi, jonka lukusetelikin oli pelkkiä ristejä täynnä. Häpeillen, silmät maahan luotuina siirtyi kirkon takapäästä, palkollisten penkistä, koulunopettaja Ekman. Vain puku oli herraskuosinen, tiukat housut, sortuukitakki ja kaulassa näkyvä «simsetti«, jonka rakenne oli siitä ihmeellinen, että sillä voi vain pienellä kääntöliikkeellä näytellä sekä iloa että surua. Sieltä täältä kuului halveksivaa mutinaa.

Kun ilmiantaja oli päässyt ristikongin päähän, kuorin alimmalle rapulle seisomaan, kirkkoherra kehoitti häntä ilmoittamaan niiden henkilöiden nimet, jotka asiasta jotakin tietävät. Ääni tärkeydestä väristen alkoi torppari Eeno Mäkelä lausua: «Kunniallinen kraatarimestari Henrik Kelsted Raitoolta, ittellisvaimo Amalia Alhrod, Länningin kunniallinen emäntä Maijastiina sekä suutarimestari Liljeroos, kaikki Raitoon kylästä.« Tämän lausuttuaan siirtyi hän takaisin paikalleen omaan penkkiinsä, jonka päähän jäi seisomaan.

Todistajien kuulustelu alkoi heti. Ensimmäisenä astui samalle paikalle kuin ilmiantajakin kraatarimestari Henrik Kelsted oikoen tarkoin sortuukinsa helmoja astuessaan 'edes'. Hän todisti vakaalla äänellä seuraavasti: «Olen havainnut, kuinka lastenopettaja Ekman piti lihallista yhteyttä yöllä ittellisvaimo Anna-Kaija Eerikintyttären kanssa. Milloin ei mainittu ittellisvaimo ollut paikalla, hairahtui opettaja muihinkin irtaimiin naisiin.« Todistuksensa lopetettuaan, hän kumarsi alttariin päin ja siirtyi paikalleen Raitoon Niittymäen penkkiin. Toisena todistajana astui kerkeästi kuoriin ittellisvaimo Amalia Alhrod niiata lemsauttaen kirkkoherralle sekä puhua lipottaen liukkaasti näin: «Juu, minä olin piikana silloin Raitoon Eerolassa ja näin kuinka lautamies Eerola kirjoitti planketin, jolla lastenopettaja Ekman sitoutui maksamaan lapsenruokkoa Anna-Kaija Eerikintyttärelle äpärälapsesta, tynnyrin rukiita vuodessa. Ekman itse myönsi, että lapsi oli hänen. Juu, kyllä se on niin herra kirkkoherra, että aika turkkilainen se Ekman on«, lipsotti lipeäkielinen todistaja vielä poismennessään taakseen vilkuillen.

Nyt astuu penkistään arvokkaana Länningin emäntä. Miten ylpeästi hän suoriikaan vihtroii-

nihameensa helmuksia astuessaan isokokoinen virsikirja valkeaan nestuukiin käärittynä kohti kuoria. Komeana kuin pappilan mamseli hän niiaa kuorin portaalla. Eikä se ihme olekaan, hänhän on vankkaa rusthollarisukua Tammelasta, kotitalossa oli oikein kaksinkertainen pytinkikin. Hyvin tuntien asemansa tärkeyden hän alkaa kuuluvalla äänellä kuin komentaisi ison talon piikoja todistuksensa: «Herra kirkkoherra. Olin pari vuotta sitten eräänä sunnuntaiaamuna, kun Ekman piti meillä kiertokoulutärmiiniään, menossa porstuakamarista, missä Länningin isännän kanssa nukun, pakariin, kun huomasin pakarin oven olevan sisäpuolelta hakaan pantuna. Tiesin, että pakarissa nukkui vain piika Amalia, mikä oli sellainen irtonainen piikahemppana. Ryskytin kovasti ovea, mutta kesti kauan aikaa, ennenkuin piika tuli avaamaan. Sängy oli kovin pöyhitty. Jo ovelta huomasin, että siinä olivat maanneet piika ja Ekmanni. Haukuin kovasti Ekmannin päin silmiä, enkä minä piiankaan muotoa silittänyt. Kloosutin vielä jälkeenkinpäin piikaa. Kohta lähtikin Ekmanni meiltä pois. Jatkuvasti kuulin hänen pitävän yhteyttä piika Amaliin tai muuhun irtaimeen naisihmiseen«, lopetti emäntä todistuksensa. Niiaten kirkon miehille, joilta sai vastaan armollisen päännyökkäyksen, todistaja poistui entistäkin pönäkämpänä paikalleen lailliseen penkkiinsä.

Viimeisenä astui todistamaan suutari Liljeroos. Tuo vanha velikulta kertoikin oikein kansanomaisesti tietonsa. «Olin kerran Tapani Köllin suuressa pirtissä. Siellä oli myös Ekmanni aika tavalla humalassa. Askareitaan suorittaville piioille puhui hän kaikenlaisia sopimattomia. Tahallansa hän rupesi ahdistamaan erästä kylän heikkomielistä, mutta perin rotevaa ja isoraajaista vaimoa. Mutta silloinkos nainen älysi, mistä oli kysymys, ja potkaisi Ekmania etupuoleen kaikin voimin päästäen suustaan sellaisen sanatulvan, ettei sitä voi tuoda kirkon ovesta sisään, tuskinpa lakitupaankaan. Kaiken tämän todistan valani mukaan, olihan siinä muitakin näkemässä«, lopetti viimeinen todistaja.

Kun seurakuntalaiset kuulivat vanhan suutarin kertomuksen se herätti vilkasta mielenkiintoa. Köllin pirttikahakan kuullessaan syntyi kirkossa naurua ja kohua. Mutta tästäkös kiivasluontoinen Hellgren suuttui. Seurasi uusi ankara nuhdesaarna, jonka pontena oli, että ellei kansa ole hiljaa kirkossa, metelinpitäjät pannaan jalkapuuhun. Tämä rauhoitti kirkon ja lopputoimitukset seurasivat.

Yksimielisesti koulun johtokunta erottaa ainiaaksi toimestaan lastenopettaja Ekmanin. Päätös kirjoitettiin pöytäkirjaan. Sen jälkeen kirkkoherra nousi arvokkaasti ylös ja astui pöytäkirja kädessään alas kirkon ristikongille. Ankaralla äänellä hän lausui kokouksen päätöksen lastenopettaja Ekmannille:

«Sinä luopunut ihminen. Eiköstä sinuas yhtään hävetä sei-

soa tässä häpeäpaikalla kirkon kongilla kuulemassa, mitenkä lihallisia himojasi ja elämääsi ruoditaan. Olet kauvaksi hairahtunut oikeasta opista ja totuudesta. Tiedät nyt olevasi erotettu lastenopettajan tehtävästä ijäksi. Olet häpeällä merkitty. Mutta tee parannus ja palaa jälleen armahtavan kirkon helmaan, et ylpeänä omista voimistasi vaan katuvana ryövärinä ja nöyränä armonkerjäläisenä. Kuoleta lihan himot ja palaa jälleen seurakunnan yhteyteen. Muista, että jos sinustas vielä pahaa on kuuluva, niin kaikki helvetin kauhut päällesi vedät ijankaikkisuudessa. Lähde ulos kirkosta ensimmäisenä, äläkä enää lankea synnin pauloihin.« Tämän sanottuaan puhuja käänsi mahtavasti selkänsä ja asteli arvokkain askelin sakaristoon, jonka oven unilukkari kumartaen aukasi.

Häpeillen poistui tuomittu ensimmäisenä kirkosta torninoven kautta. Vielä kirkkomaaltakin hänen täytyi ohjata askelensa pohjoisen «pikiportin« kautta, josta ainoastaan pahantekijäin ruumiit kuljetettiin kirkkomaan multaan. Myös väki jätti kirkon vilkkaasti keskenään puhellen. Olihan nyt tarpeeksi kertomista kotiväille kirkkokurista.

Arvo Kytölä

Forssan Lehti 27. 1. 1959.

Messinginpurijana ja tallimestarina

Lähes 90-vuotias Aug. Lindgren muistelee

Jokioisissa viettää elämänsä ehtoota Vanhan Turun pataljoonan soittajaveteraani, tallimestari August Erland Lindgren. Hän on siis eräs harvoista vielä elossa olevista vanhan sotaväen palvelijoista. Hän on puhunut elämänsä vaiheista magnetofoninauhalle, jonka Kotiseutukerho on tallettanut. Kun Pappa-Lindgrenin muisteluksilla voi olla laajempaakin mielenkiintoa, julkaistaan niistä osa »itte papan» luvalla.

— Olen syntynyt Tammelan Mustialassa 21. 1. 1870. Lapsuusvuodet kuluivat niinkuin toistenkin mukulain eikä niissä ole paljon kerrottavaa. Erään sudenampumisjutun kumminkin niiltä ajoilta muistan, mutta siitä kertoisin vähän myöhemmin. Kun olin alun toisella vuosikymmenellä, kuulutettiin Turun soittokuntaan uusia oppilaita. Mieleni teki mennä, mutta en ollut käynyt vielä rippikoulua. Minä oitis puhumaan silloiselle Tammelan kappalaiselle, että

nyt justiinsa pitäisi päästä rippikouluun. Pastori Kranck tiedusteli, että mikä nyt kiire on. Selitin asian niinkuin se oli, mutta pastori epäili yhä, nuori kun vielä olin. Suos'ui kuitenkin vihdoin ja niin tuli tuiki tärkeä koulu käydyksi.

Pääsin siis lähtemään »maailmalle» jo 14-vuotiaana ja yhtaikaa II ikäluokan kera astuin palvelukseen Turun Soittokuntaan huhtikuussa 1884. Kapellimestarina oli Mauri Forström — kyllä kai hänet jokainen »messinginpurija» tuntee, ellei muuten niin monista torvisovituksistaan. Soittajia lienee ollut 20—25 ja esiintymisiä oli paljon. Myöhemmin pääsin minäkin mukaan vahtiparaateihin, ravintolaesiintymisiin ja monenlaisiin juhliin. Silloin tällöin käytiin antamassa viihdykettä myös Kakolan vangeille. Soittokuntaan oli tehtävä kuuden vuoden sitoumus. Sen päätyttyä kysyttiin, halusinko uusia sitoumuksen ja luvattiin korotuskin, mutta halusin päästä katselemaan tätä maailmaa vähän laajemmaltikin ja pestaannuin Pietariin, soittokuntaan sinnekin. Soittoharrastus oli mennyt jo niin veriin, että myöhemminkin, tavallisena »siviilinä» liikkuessani, olen eri paikkakunnilla aina liittynyt torvenpuhaltajien joukkoon ja niinpä olenkin soitellut ainakin Muolaassa, Räisälässä, Kurkijoella, Ähtärissä, Venäjän kartanossa ja Jokioisissa. Pietarissa minä opin venäjänkieltäkin, siellä soittokunnassa puhuttiin — valehtelijan määrä — 7 eri kieltä. Ruotsi oli suurinpiirtein äidinkieleni. Soittohalut ja vähäinen kielitaitoni vaikuttivatkin monasti elämäni käänteisiin.

Mutta jos puhuisin nyt siitä susijutusta. Se tapahtui kai 1880 vaiheilla — olin silloin ihan poikanen vielä. Mustialassa ammuttiin silloin viimeinen susi, ainakaan en ole senjälkeen koskaan kuullut Tammelassa sellaista tapahtuneen. Ilveksiä kyllä Mustialan metsissä oli, Miilinniminen metsänvartija niitä ampui. Siellä asui siihen aikaan mm. kamreeri Bergström, jolla oli useita poikia. Heille hän osti sellaisen pukin ja laittoi sille täydet valjaat. Pojat sitten talvella ajelivat niinkuin hevosella ajetaan. Mustialassa käytettiin vielä yleisesti vetohärkiä, jotka olivat aivan eri navetassa kuin muut härät. Pukki kävi härkien kanssa yhteisellä laitumella. Agronomikoululta — se, mikä nyt on Yliopiston yhteydessä — lähti kerran pari agronomioppilasta metsälle aseet mukanaan. Nimiltään he olivat Knorring ja Kajevski. Asteltuaan aikansa he tulivat härkälaitumelle ja näkivät ihmeekseen härkien asettuneen ympyrään takapäät keskustaan päin. Se vetopukki oli siellä piirin keskellä. Syynä asiaan oli susi, joka sitkeästi yritti päästä pukin niskaan. Mutta aina olivat härkien sarvet sitä vastassa. Agronomit menivät ja ampuivat sen suden, en tiedä kumpi. Saaliin he kantoivat korennolla kotiin. Yövartija Rosenlewillä oli sa-

mantapainen koira kuin susi on. Niinpä sanoivatkin ne, jotka saaliin kuljetuksen näkivät, että ovat ampuneet Rosenlewin koiran — mutta kyllä se oli susi.

Sitten eräs kesämuisto Muolaasta, monen vuosikymmenen takaa. Pietarin soittokunnasta lakattuani pestaannuin Kuusaan kartanoon Muolaassa, jälleen pääasiassa soittajaksi. Kartanon omisti joku korkeampi venäläinen virkamies — nimeä en millään muista —, mutta koko kartano oli annettu vuokralle. Myllyn oli vuokrannut Edel-niminen mylläri, jolla oli sangen musikaalinen perhe ja oikein perhesoittokunta. Siihen minäkin liityin. Mukavana muistona harjoitussoitoistamme muistan, että niitten aikana annettiin myllyn jauhaa itsekseen, mutta kun jyvät loppuivat, alkoi myllyssä kello soida, että tiedettiin mennä jauhettavaa lisäämään.

Kerran kesällä tuli itse kartanonherra perheineen Kuusaaseen vierailemaan. Perheeseen kuului mm. silloin 19-vuotias, iloinen, tummatukkainen ja aina nauruun valmis tytär Sascha, kuten häntä hiukan tuttavallisesti nimitettiin. Hän oli kovin pirteä ja temperamenttinen — kepposiinkin valmis. Vieraitten oloaikana pidettiin paljon juhlia. Usein meidät soittajat kutsuttiin kartanon suureen saliin ja »muotina» oli, että pukeuduimme kaikenkaltaisiin, nykyaikaisittain sanoen naamiaispukuihin. Ainakin kerran muistan Sascha-neidin ottaneen päälleen nuoren herrasmiehen tamineet. Silloin »pelattiin» vielä kaikenlaisia leikkejä ja monet kerrat me joukolla Sascha-neidin kanssa »mustalaisleiriä» leikittiin. — Myöhemmin tämä neiti sai huomattavan aseman ja jopa maansa lähettilään arvon Tukholmassa. Hän oli meille kaikille tuttu talvisodan päiviltä — Madam Aleksandra Kollontay.

Samasta kartanosta muistan vielä hiukan erikoisen aterian. Sain silloin ensimmäisen — ja viimeisen — kerran joutsenta syödäkseni. Kartanon vuokraaja rakensi Äyräpäänjärvelle, jossa oli vaikka minkä verran erilaisia lintuja, lautakojun ampumista varten. Sieltä hänen onnistui ampua villi joutsen. Olihan kerran mukava sitäkin syödä — ei ollut lintu vielä silloin rauhoitettu. Enkä enää pysty sanomaan, oliko se edes hyvää.

Edelien soittokunnassa liikuimme usein ympäristössä soittamassa. Jos ei milloin ollut soittotilauksia, mutta soittohaluja kyllä, voitiin panna vanha Vashka valjaisiin ja ajella Kyyrölän venäläiskylään. Siellä oli Vilkki-niminen majatalo, jossa annettiin ilmaista konserttia oluen voimalla. Monissa muissakin paikoissa soittelimme. Kerran eräältä soittomatkalta palatessamme — kai siinä kolmen aikaan yöllä —, oli erään talon pellolla jo isäntä jalkeilla. Hänellä oli pitkiä rukiinolkia sylissään. Ihmetellessämme puoliääneen, mitä mies niin aikaisin pellolla tekee, hän lähti hitaasti astelemaan pitkin sarkaa ja

pudotti aina määrämatkan päähän oljen saralle — mahtoi vielä jotain lukeakin (loitsia). Sillä tavalla hän kulki sarat päästä päähän .

Loppui se Muolaankin mukava aika ja tulivat ensimmäisen maailmansodan vuodet. Niihin aikoihin kaivautti tsaari-Venäjä ympäri Suomen semmoisia juoksuhautoja (nyk. taisteluhautoja). Niillä työmailla oli venäläinen päällystö ja tulkkeja tarvittiin paljon. Olin siihen aikaan Ähtärissä ja joku oli saanut tietää, että minä olen vähän venäjäntaitoinen. Nimismiehen määräyksestä minun täytyi mennä tulkiksi. En olisi tahtonut koko hommaa ja olin muutaman päivän, niinkuin en olisi mitään ymmärtänyt. Mutta ne sen kun nauroivat minulle. Siellä kaivettiin niitä hautoja ja haaskattiin talollisten metsää niin paljon kuin niihin juoksuhautoihin ja »blidasheihin» (korsuihin) tarvittiin. Miehiä oli aina Mustasaaresta (Vaasasta) saakka ja ne puhuivat sellaista ruotsiakin, kuin olisi suomeksi viroa haastellut. Ähtärin kaivaustyöt rupesivat vähitellen »käymään hermoille» sen takia, että työtä tehtiin hautausmaan aidan takana. Toisella puolen saatettiin siunata ruumista hautaan ja toisella puolen huudettiin »hoppa heijaata».

Vähän jälkeen päin, lähdettyäni Ähtäristä, sattui minulle täällä Portaassa niin mukavasti, että kerran kaupassa ostoksilla ollessani tuli kolme miestä Portaan juoksuhaudoilta ja alkoi yhteen ääneen valitella: Voi voi, kyllä siellä on kova ja paha työ. Siellä täytyy niin kovasti tehdä eikä tahdo millään jaksaa. Kun tiesin ne juoksuhaudan kaivajien työt, en malttanut olla sanomatta: Saittekos lakillista multaa päivässä maasta irti? Ne sanoivat minua, että ette te mitään tiedä. Sanoin, että kyllä kai, kun olen kauan ollut tulkkina niissä töissä. Miehet lähtivät ja sanoivat mennessään, että kyllä on ollut hyvin paha tulkki.

Nämä tarinat ovat vähän niinkuin »asian vierestä», soittohommista ja sen sellaisesta. Pitäisikö minun kertoa, kuinka minusta hevosmies tehtiin? Jo ennen Ähtärin aikoja olin Kurkijoella tallimiehenä — joskus voin kertoa, kuinka Kurkijoen Osuuskauppa perustettiin. Sitten pantiin alkuun Kurkijoella ensimmäinen suomalainen hevoshoitokoulu ja kun minä en ole käynyt enempää koulua kuin tavallinen tallimies on, olisin joutunut virastani pois. Silloin lähdin omalla kustannuksellani Saloon, kreivi Armfeldtin kartanoon Joensuuhun. Täällä oli ruotsinkielinen hevoshoitokoulu. Olin oppia saamassa kolme kuukautta ja tallimestarin paperit sain. Olin kelvollinen palaamaan Kurkijoelle ja pitämään entisen toimeni. Taidan siten olla ensimmäisiä suomalaisen hevoshoitokoulun opettajia Suomessa.

Armfeldtin kartanossa olivat tallit kuin ihmisten asunto ikään. Kreivi ja kreivitär piti-

vät kovin monivaljakolla ajelusta. Minäkin koulun oppilaana jouduin, opettajan valvonnassa kylläkin, heitä kuskaamaan. Kovasti pelkäsin ensimmäisen kerran, kun edessä oli viisi hevosta ja takana pienen linja-auton kokoiset perhevaunut.

Lopuksi tahtoisin vielä kertoa, kuinka jouduin nimeäni puolustamaan. Oli näet toinenkin Armfeldt, Viurilan herra. Hän tuli kerran Joensuuhun kyläilemään ja menin hänen hevosiaan vastaanottamaan. Kuinka hän kysyikään, että »miksei Lindgren ole nimeänsä suomentanut, kun »ne nyt kaikki semmoista tekevät»? Sanoin siihen, että jos kotiperintönsä menettää niin se on huonosti. Ei tule mieleenkään, kun en ole kotoa muuta saanut kuin nimen, niin sen olen säilyttänyt. De va'rätt — se oli oikein, sanoi kreivi olkapäälle taputtaen.

Unto Lehmussaari

Forssan Lehti 31. 1. 1959.

Lukukinkerit ennen ja nyt

On vastikään sivuutettu vuosisadan rajapyykki ja ehditty helmikuuhun. Eräänä lumituiskuisena sunnuntaina ovat Muljan talon matalassa savusaunassa — Nousiaisten Nummen kylässä — lukupuuhat täydessä käynnissä. Edellisen päivän kylvyn jäljiltä oli sauna vielä lämmin ja hyväntuoksuinen, siksi olivat talon renki ja piika valinneetkin sen lukupaikakseen, koska siinä hommassa ennen muuta tarvittiin rauhallista ympäristöä. Molemmilla oli tutkimuksen kohteena Olof Svebeliuksen pitkäkantinen katkismus »kysymyksien ynnä vastauksien kanssa». Siinä oli monta kovaa kohtaa, joita tavallisen maalaisrahvaan järki ei oikein tajunnut. Historiaa tuntemattoman oli esim. hyvin vaikeaa käsittää kysymystä »mikä on panna eli pannaan paneminen?». Samoin oli sitä seuraava kysymys »taitaako pannaan pantu, joka synteihinsä sidottu on jälleen armohonsa otettaa ylös?» yhtä visainen ja silloisella maalaisälyllä vaikeasti tajuttava. Mutta mitäpä siitä sisällön käsittämisestä! Sellaisesta aikakauden »oppisuunta» ei niinkään paljon perustellut vaan antoi hyvän arvosanan sille, joka kangertelematta lasketteli ulkoa oppimansa katkismuksen kohdat. Tosin oli jo kansakoulun henki melkoisesti nykyaikaistunut. Vielä oli ulkoluku sielläkin huomattava arvonmitta, mutta pyrittiinhän toki kuitenkin luettu myös ymmärtämään. Kirkolli-

sessa katsannossa kuljettiin sen sijaan tässä asiassa melkoisesti jäljessä, joskin poikkeuksia tietysti aina oli. Ja lukukinkerit, joita talvisin pidettiin pitkin pitäjää vuoroin kylän taloissa, olivat suurelta osalta ulkoluvun näytetilaisuuksia. Pamppailevin sydämin niitä odotettiin, sillä olihan niillä menneiltä ajoilta periytynyt huono kaiku, jota nimitys tukkajuhlatkin osoittaa. Ei tosin siellä enää tällä sataluvulla kenenkään niskavilloja pahemmin ryöpytetty eikä kai kukaan joutunut pöydän allekaan, mutta se häpeä, jonka huono lukija koki kylärahvaan läsnä ollessa, oli jo tarpeeksi suuri rangaistus, sillä jokainenhan on arka kunniastaan. Jo tästä syystä olisikin moni sellainen jäänyt saapumatta kinkereille, mutta sitäkään ei tohtinut tehdä, koska tilaisuudessa »huudettiin» jokaisen nimi ja poissa olevan kohdalle tehtiin kirkonkirjaan pahaenteinen merkintä.

Mutta jo on aika palata sinne Muljan talon kiilukarstaiseen saunaan siinä jyrkän kallion liepeellä riukuaidan tuntumassa. Molemmin puolin pientä savuttunutta ikkunaa pitkällä penkillä istuen talon palvelijat nyt terästivät niitä muistitietojaan, jotka olivat vuoden aikana ennättäneet kovin unhoittua. Puoliääneen koki kumpikin edetä dogmatiikan visaisilla poluilla saadakseen ukko Svebeliuksen tekemiin kysymyksiin edes välttävät vastaukset. Kun sitten satuin kurkistamaan saunan ovesta, sain molemmilta osapuolilta vihaisen mulkauksen ja käskyn lähteä oman aapiseni pariin. Kahta kehoitusta en tarvinnutkaan vaan painelin kuin ahojänis juoksujalkaa kotimökkiin ja ryhdyin terästämään omia teologian perustietojani aapisen luotettavalla johdolla.

Mutta ei yksin Muljan saunassa näinä päivinä harrastettu vakavia elämän kysymyksiä, vaan kaikkialla, saunoissa ja kamareissa sekä pirtin pitkän pöydän päässä, sillä aivan ovella olivat jo lukuset — vain kaksi päivää oli enää armon aikaa.

Sieltä ne jo tulivatkin kirkon miehet reessä istuen tunnelmallisten kulkusten helinässä. Tie oli tukkoista, ja reki heittelehti. Ensimmäisenä ajoi pitäjän kunnianarvoisa kirkkoherra Johannes Borg pujopartoineen silmälasit nenällä kiiltäen. Hänen reessään olivat nuo paksut kirkonkirjat, joihin oli merkitty pitäjäläisten nimet, heidän rikkeensä, ansionsa ja lukutaitonsa. Toisessa reessä istui nuori pastori Juho Pyhälä, jonka partakarvat vain hienokseltaan pistäytyivät esiin ihon pinnasta ja hänen rinnallaan vanha kanttori, kova laulumies Karl Lindholm vyötäisille ulottuvine leukapehkoineen. Sitä miestä me lapset enimmän kavahdimme, kun muistimme hänen kauheat hohtimensa, joilla hän kiskoi sekä lasten että aikuisten leukaperistä särkeviä hampaita. Minultakin tuo tuimannäköinen pihtiherra oli parisen viikkoa sitten kiskaissut pahansisuisen

»torahampaan», siksi kovin pelkäsin, kun tiesin kohta joutuvani luetettavaksi juuri hänen partansa alle.

Yleinen tapa oli tarjota kahvit kinkeriväelle. Siksi olivat nuo yleiset kyläluvut omiaan vetämään kylän väkeä puoleensa enemmän kuin ehkä muuten olisikaan ollut asian laita. Ruokaa ei kotiseudullani koskaan annettu muille kuin kirkon miehille eikä myöskään pidetty lukuskestejä, kuten Hämeessä, ainakin Tammelassa ennen oli yleisenä tapana. — Suuressa joukossa me lapset alkuhartauden jälkeen menimme kuulusteltaviksi uusine vaatteinemme ja tuliteräsaappainemme. Lindholm oli parrastaan huolimatta hyvä mies, hymyili karvojensa sisältä ja taputti joskus poskellekin. Lopuksi hän antoi pikku kirjasen palkinnoksi hyvästä lukutaidosta. — Kirkkoherra kuulusteli aikuista väkeä ja esiintyi jo aika tavalla kireämmin. Kirja kulki kädestä käteen ja jokainen näytti, mihin pystyi sisälukutaidossa. Sitten alkoi kristinopin kuulustelu, jossa rohkeimmat loistivat tiedoillaan, ujojen ja vähätietoisempien vetäytyessä toisten selän taa.

Mutta sivukamarissa koettiin jännittävimpiä tuokioita. Tosin pastori oli leppoisa mies, mutta sittenkään ei ollut ns. kolmivuotisten osa kadehdittava. Tällä nuorella väellä tarkoitettiin sellaisia, jotka kolmena viime vuonna olivat käyneet rippikoulua ja näiden kuulustelu oli aina tiukempaa kuin aikuisten, joista moni sisälukunäytettä lukuunottamatta pääsi kuin »koira veräjästä». — Kun sitten kuulustelupuoli oli päättynyt, jaettiin alle viisitoistavuotiaille, siis rippikoulua käymättömille, lukusetelit, joissa olivat nuo salaperäiset merkinnät: risti, kiitettävä — puoliristi sekä piste, tyydyttävä — paljas puoliristi, välttävä — pelkkä viiva, heikko. Annettiin myös yleisarvostelu lapsien sekä koko kylärahvaan lukutaidosta. Tämän jälkeen oli vielä aikuisten keskustelu kylän siveellisestä tilasta, juoppoudesta, rikollisuudesta ym. kielteisistä puolista. Lopuksi pidettiin hartaushetki — ja niin päättyivät kinkerit. Kukin asteli vitkalleen kotiinsa monin tavoin rikkaampana ja henkisesti kohentuneempana kuin tullessaan.

— — —

Entä sitten lukuset Tammelan Liesjärven Joensuussa talvella 1955! — Ei ollut enää sellaista pyhän tuntua kylässä kuin ennen vanhaan. Harva kai oli tehnyt tuttavuutta katkismuksen kanssa, aapisesta puhumattakaan. Poissa näet oli se pelonsekainen odotus, joka muinoin oli lukusien oleellisena tunnusmerkkinä. Eikä näkynyt lapsimaailman edustajia nimeksikään. Heidän lukutaidostaan huolehtiikin nykyisin yksinomaisesti koulu. Tosin on tapana muutamin paikoin, että opettaja vie koululuokkansakin lukusille. Tästä ei ole sanottavana muuta kuin pelkkää hyvää. Tuohan tällainen tilaisuus yksitoik-

koiseen koulutyöhön mieluista vaihtelua, mikäli ei kirkon taholta pyritä jonkinmoiseen koulun antamien kristinopin tietojen kontrolliin. Näinkin asiat saattavat joskus olla. Papiston puolelta kuulemma esiinnytään käskijänä, ja sellaisessa tapauksessa kylän lukutilaisuus ei suinkaan ole rakentava vaan se pikemminkin kylvää kirkon ja koulun välille erimielisyyden siemeniä. Kansakouluasetus ei tietääkseni annakaan tukea tällaiselle menettelylle, joskin kirkkolaissa lienee edelleen sekin pykälä voimassa, joka myöntää kirkolle siihen oikeuden. Tammelassa tällainen kielteinen henki on kokonaan tuntematon, sillä täällä koulu ja kirkko puhaltavat samaan hiileen ja molemmin puoleinen toisiinsa suhtautuminen ansaitsee täyden tunnustuksen.

Mutta niistä Joensuun lukusista tässä pitikin puhua! — Pieni oli se seurakunta, joka oli kokoontunut talon suojiin. Oli meitä kuitenkin kolmisenkymmentä henkeä, joukossa sekä nuorta että vanhaa. Varsinainen lukutaidon kuulustelu on nykyisin jäänyt kokonaan. Tosin rippikouluun aikovat muodostavat oman kategoriansa siirtyen toiseen huoneeseen, jossa kuulustellaan heidän kristinopin taitoaan. Aikuisten kanssa keskusteltiin Apostolien tekojen läksynä olleen kohdan johdosta. Kaikki joutuivat vuoronsa perään lukemaan, mutta mitään kuulustelun häivettäkään ei siinä ollut. Luettu kohta oli vain aihe sitä seuraavaan kyselyyn ja selittelyyn. Ensin luki seurakunnan kanttori, ja häneltä se sujuu kuin lukumieheltä ainakin. Pelkäsin hiukan omaa osuuttani ja kun vuoroni tuli, tankkasin kuin ennen kansakoulun ensi luokalla. Tämä oli ymmärrettävissäkin, sillä sisimmässäni oli vielä vahva annos sitä lapsuusajan esiintymispelkoa, jota ennen tunsin näyttäessäni taitoani vanhan Lindholmvainajan pitkän parran tuntumassa. — Keskusteltiin sitten tämän jälkeen kyläkunnan yhteisistä asioista ja valittiin ns. kylänvanhin, jonka tehtäviin kuuluu rakentavassa mielessä valvoa kyläyhteisön siveellistä tilaa. Kanttori oli tähän asti ollut kuin yksi meistä kyläläisistä, sillä hänen tehtävänään ei enää kuten ennen ollut lasten kuulustelu vaan peräti toinen, virsilaulun harjoitus. Tällaiseen musikaaliseen puoleen en muista vanhan ajan kanttoreitten puuttuneen niin suurimerkityksellinen kuin tällainen kirkkolaulun kohentaminen olisi silloinkin ollut. Tämän jälkeen oli loppuhartaus ja tilaisuus oli päättynyt. Jotta kuvaus nykyisistä lukukinkereistä olisi täydellinen, mainitsen vielä senkin, että kahvitarjoilu kuuluu yhä päivän ohjelmaan. Joensuun isäntäväki oli tämän lisäksi niin vieraanvarainen, että tarjosi ruoka-ateriankin jokaiselle.

On puhuttu ja kirjoitettu, kuinka lukukinkerit pitäisi aikansa eläneinä peräti lopettaa,

koska koulu takaa lukutaidon sekä riittävät kristinopin tiedot. Jos nuo tilaisuudet olisivat pääosaltaan kuulustelluontoisia kuten ennen, olisin näin ajattelevien kanssa täysin samaa mieltä. Kun kuitenkin olen ollut mukana useissa kinkeritilaisuuksissa ja tutustunut perin pohjin niiden ohjelmaan, olen kokonaan toista mieltä niiden lopettamisesta. Pidän näet niitä hyvin merkityksellisinä ei yksin uskonnollisessa vaan myös sosiaalisessa mielessä. Ne ovat suuriarvoisia juuri sen tähden, että kylän asukkaat näin tulevat läheiseen kosketukseen keskenään ja mikä tärkeintä, hartauden merkeissä. Tällaisia tilaisuuksiahan on yleensä kovin vähän aikamme aineellistuneessa yhteiskunnassa. Siksi olisi enemmän kuin toivottavaa runsaampi osallistuminen niihin. Sillä olen varma, että kinkeripäivä ei suinkaan ole hukkaan eletty talvinen arkipäivä vaan rakentava ja siunausta tuottava tilaisuus, joka iäisyysarvoja väläytellen ei yksin ravitse henkeämme, vaan kasvattaa myös yhteishenkeä kyläkunnan asukkaissa.

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti 31. 1. 1959.

Malminnostosta Tammelan Pyhäjärvellä

Loikoilemme Salovuoren lämpimässä tuvassa Tammelan Heinämaankulmalla pyhäehtoota tarinoiden kuluttaen. Tulen huomauttaneeksi, että jäät ovat tänä talvena tavattoman heikkoja, minkä seikan olin hetkeä aikaisemmin käynyt toteamassa. Tästä sai talon isäntä mv. Kalle Nurmela, joka on vanhoja 'saarenlääniläisiä', aiheen huomauttaa, että joskus saattaa joutua avannossa pulikoimaan vahvankin jään vallitessa. Tästä alkoi juttu juontua niihin aikoihin, jolloin Tammelan Pyhäjärvestä vielä oli nostettu malmia Högforsin ruukin tarpeisiin.

— Oli perhananmoisen kova pakkanen, kun vanhemman veljeni kanssa taas eräänä aamuna lähdimme täysine malmikuorminemme Pyhäjärveltä Tammelan kirkon 'alta' Kaukolaa kohti matkan päämääränä Karkkila eli 'Höökvorssi', kuten sitä vielä siihen aikaan sanottiin, aloitteli Nurmela kertomuksensa. — Veljeni ajoi edellä nuorella hyvällä hevosella ja minä tulin vanhalla valakalla perässä. Keli oli kireä ja kuorma raskas, joten käyden ajet-

tiin. Yht'äkkiä jää petti valakkani alla ja minä olin tupsahtaa kuorman nokalta sen perässä avantoon. Onneksi raskas malmireki jäi avannon reunalle, vaikka siitä jo puolisen metriä oli sulan paikan päällä. Hyppäsin äkkiä railon yli, sillä sellainen siinä oli ja varsin leveä olikin, joskin se oli sen verran jäässä, että oli kestänyt veljeni kevyemmän ja vireämmin kulkeneen hevosen painon. Hiljattain satanut lumi aiheutti sen, ettei railoa huomannut.

Kiskaisin äkkiä tumput pois käsistäni ja kävin valakan riimuun kiinni pitääkseni sen pään pinnalla. Samalla tietenkin huusin veljeäni apuun ja äkkiä hän tulikin. Puukoillamme katkoimme valakan valjaita ja vähän väliä huikkasimme apua, sillä pian selvisi, että kahden emme hevosta jäälle saa. Onneksi keskemmällä järveä kulki talvitie ja sitä myöten oli parhaillaan matkaamassa halkosouvarien hevosjono. Miehet käänsivät hevosensa meitä kohti, mutta kun matkaa oli sentään toista kilometriä, olimme hätää kärsimässä apua odotellessamme. Valakka nimittäin alkoi jo kangistua ja oli väkisten painua jään reunan alle. Viime hetkellä miehet ehtivät paikalle ja suurin ponnistuksin hevonen saatiin jäälle. Lähdimme niin kovin kuin jäissä jäykistynyt hevonen liikkeelle pääsi Kaukolaa kohti ja kylään päästyämme aioin muitta mutkitta taluttaa valakan Säterin tupaan. Emäntä rupesi kuitenkin estelemään, mutta silloin saapui paikalle isäntä ja todettuaan mistä oli kysymys, ovet aukenivat oitis. Valtaisaan avotakkaan sytytettiin roihuava tervasvalkea, jonka loisteella hevosta sitten kuivailtiin ja hierottiin. Vasta tässä vaiheessa huomasimme kätemme paleltuneen kyynärpäitä myöten, rupesivat näet sulaessa karvastelemaan. Monta kuukautta niitä äiti sai hoidella ja arvet näkyivät kauan, mutta valakkaan ei tullut mitään näkyvää vikaa. Kermaa ja villaisia kääreitä äiti paleltumiimme pani ja aikaa myöten ne parantuivat.

Kertomuksen tähän päättyessä pyysimme Nurmelaa kuvailemaan, minkälaista malminnosto oli ja minkälaisille ansioille siinä puuhassa pääsi.

— Olin neljäntoista vuoden ikäinen pojannulkki, kun minä malmisouviin jouduin, en tietenkään nostajaksi vaan malmia Karkkilaan kuskaamaan. Malminnostopaikka oli noin kilometrin verran Tammelan kirkolta Kaukolaan päin ja malmia esiintyi täällä pitkänä, mutta verrattain kapeana raitona. Meille malmia nosti Yösijan torpan jykevä isäntä Nybom, eikä äijän puuhailua tarvinnut kauan katsella voidakseen todeta, että se oli raskasta. Nostovehkeenä oli pitkän salon päähän kiinnitetty teräsvanteinen haavi. Ensin Nybom tietenkin hakkasi tuuralla avannon, jonka läpimitta oli suunnilleen metri ja siitä hän sitten alkoi säteettäin joka suunnalta mal-

mia haavia niin pitkältä kuin nostimen varsi ulottui. Varren pää oli äijän olkapäätä vasten ja kädensijoina olevasta siirrettävästä poikkipuusta nytkyttäen hän malmia pohjasta haaviinsa 'vietteli' samaan tapaan kuin pistetään ruutanoita savilävestä. Haavinsa sisällön hän kaatoi seulaan, jota sitten huilutettiin avannossa niin että hiekka valui pois. Malmi oli täällä pavunkokoista pyöreätä haulia päin vastoin kuin Tammelan Liesjärvessä, jossa malmi esiintyi ohuina liuskoina kuin pennin rahoina. Sitä sanottiinkin liuskamalmiksi.

Tarkkaan en muista, miten paljon Nybom päivässä pystyi malmia nostamaan, mutta luulisin, että se oli 4—5 kippuntaa päivässä ja kippunta taas oli kaksikymmentä vanhanaikaista eli 8 kilon leiviskää. Yhteen hevoskuormaan nimittäin otettiin 4,5—5 kippuntaa ja saimme kahdella hevosella ajaa sen kuin äijä nosti. Matka kesti kaksi päivää ja huonoilla keleillä päivät tulivat täysiä. Ajo tapahtui yksinomaan talviteitä myöten ja ne taas noudattelivat soita ja järvien jäitä, kesäteitä ei silloin muut kulkeneetkaan kuin niiden varsilla asuvat. Loppupäässä tie kulki monia kilometrejä Onkimaanjärven jäätä myöten. Yötä olimme tavallisesti Tuorlan kylän Saaren torpassa, josta ei enää ollut kuin lyhyt matka ruukille.

Usein oli malmia ajamassa myös Kaukolan Penttilän syyttinkiläinen Ketolan vaari ja silloin kun hän oli matkassa, oli hän joukon johtajana. Ja hyvä johtaja hän olikin, sillä äijä oli vuosien varrella oppinut monet metkut, joilla ansioita voi vähän lisätä. Niinpä hän kiinnitti rekien jalaksiin mänttihihnat, jotka osoittautuivat varsin tuottoisiksi. Kun kuorma ajettiin vaa'alle, joka oli melko korkealla, Ketola kuiskasi minulle, että roiku, poika, siinä hihnan päässä. Ja minä tein tietenkin työtä käskettyä. Tosin vaakamies tuli kopistaan kurkkaamaan, ettei vilppiä harjoitettu, mutta kun hän painoja vaakaan nostellessaan ei voinut minua nähdä, kävi roikkuminen vaikeuksitta. Ja helposti siinä tuli puolikippunaa painoa kuormaan lisää. Maksu oli muistaakseni kaksi markkaa kippuntalta, ja se jaettiin tasan nostajan ja ajomiehen kesken.

Mitään häävia hommaa ei malminajo ollut, joskin se miehelle oli helppoa. Matkaan lähdettiin aikaisin aamulla ja ehtoo jo hämärtyi kun kortteeripaikkaan päästiin. Koko pitkän päivän siis sai kuorman nokalla kököttää, sikäli kuin siinä tarkeni nimittäin. Kun oli kova tulipalopakkanen, ei niin paljon vaatetta ylleen saanutkaan, että olisi koko päivän istua tarjennut. Äiti kyllä teki meille oikein toppatakit ja isä niin suuret koivet, että niihin mahtui melkein sylillinen heiniä, mutta kylmä tahtoi ajanmittaan silti tulla. Suojasäillä ja kauniilla kevätilmoilla matkanteko sen sijaan oli hauskaa, varsin-

kin kotiin päin tultaessa, kun sai vähän ajaa juostenkin. Mutta kohtalaisen hyvin malmisouvista ansaitsi ja kun ilman souvaamista ei sen ajan torpissa pärjännytkään, ruvettiin jo syksyllä vartoomaan järven jäätymistä, että päästäisiin ansaitsemaan. Varmaan moni oli pahoillaan, kun malminnosto vuosisadan vaihteen tienoilla lopetettiin.

Esko Viljanen

Forssan Lehti 4. 2. 1959.

Savupirtistä ja nuorisoseurasta

Muistelmia Pikonkorven ja Patakankaan korpisilta kulmakunnilta yli 60 vuotta sitten

Apostoli Paavali sanoo: »Ihmisen elinpäivät täällä maan päällä ovat seitsemänkymmentä tai enintään kahdeksankymmentä vuotta ja mikä siinä on parasta, se on tuskaa ja vaivaa.»

Muistuu mieleeni ajat kuusikymmentä vuotta sitten, kun täällä erämaan saloilla asutiin vielä savupirteissä. Köyhyys oli niin suuri, ettei ollut varaa laittaa muuria mökin nurkkaan. Mökkikin oli vaatimaton, jonkinlainen kivikasa oli nurkassa. Siitä mökki lämmitettiin ja savun täytyi tupruta ovesta ulos. Lapset saivat virua kylmässä ja savun seassa.

Pihamaalla oli aidaksista kyhätty jonkinlainen keittiö, jota sanottiin kodaksi. Siellä oli nurkassa raakku, johon laitettiin pata riippumaan. Siinä keitettiin ruokaa, mitä milloinkin satuttiin pataan pantavaa kokoon saamaan. Usein kävi iltasellakin niin, ettei ollut mitä olisi pataan laittanut, ei edes perunaakaan, sillä halla vieraili kovin usein täällä suurten metsien piirittämässä Pikonkorvessa. Lapset saivat mennä nälissään nukkumaan ja odottamaan uutta, valoisampaa päivää. Mutta seuraava päivä oli usein yhtä lohduton. Tällainen elämä oli juuri sitä Paavalin tarkoittamaa »tuskaa ja vaivaa». Ja muutenkin elämä täällä oli ikäänkuin Israelin lasten korpivaellusta. Minkäänlaisia liikenneyhteyksiä ei ollut muun maailman kanssa. Kirkon kuulutukset olivat ainoa tietojen ja tiedotusten antajat.

Entisajan kansa oli Jumalaapelkääväistä ja harrasti kirkossakäyntiä. Joskus kuitenkin sattui, ettei kirkonkaan kautta saatu tietoja oikealla ajalla, varsinkaan talvella, kovien pyryjen ja pakkasten aikaan, kun ei tehnyt mieli lähteä kymmenien /kilometrien taipaleelle pakkasen kouristeltavaksi. Muistan tapauksia jolloin tulivat lukukinkereitä pitämään eikä kinkeritalossa tiedetty asiasta mitään ennenkuin 'törmikaulurit' ajoivat pihamaalle. Eikä koko lukutalossakaan tiedetty lukusista mitään, kun ei ollut sattunut kukaan olemaan kirkossa silloin, kun niitä kuulutettiin.

Viisi vuosikymmentä sitten ei tämän seudun nuorisolla ollut minkäänlaista valistusseuraa.

Nurkkatanssit, nimipäivä- ja talkootanssit, joita siellä täällä oli jossain salomökissä, olivat ainoa ilonahjo.

Kesäaikaan harrastettiin retkeilyä. Usein nähtiin retkikunta marssimassa ohi Lautaportaan ja Susikkaan kohti Tammelan kirkkoa. Välillä käytiin myös Kalvolan kirkossa. Missä kuultiin olevan hartaustilaisuuden, sinne mentiin joukolla. Itsekin usein olin niissä mukana varhaisessa nuoruudessani.

Kevätkesällä olivat iltahuvituksena helkavalkeat. Helluntaina oli vanha perinteellinen helkajuhla. Sinne kokoontui vanhempiakin ihmisiä juhlan tunnelmista nauttimaan. Viimeisenä kokoontumispaikkana oli ns. Herran vuori, jonne laajalta alalta nuoret kokoontuivat. siellä kiirivät heleät naurut ja laulut ympäristöön erilaisia leikkejä leikittäessä. Nyt tämäkin kaunis kumpu on jäänyt unhoon. Vuosikymmenet se on maannut metsän ja katajapensaikon peittämänä. Ainoastaan entistajan nuorten hakkaamat nimikirjaimet ja vuosiluvut yksin lepäävät kallion pinnassa sammaleen alla muistona menneisyyden ajoilta.

Ensimmäinen valontähti paikkakunnallamme välähti silloin, kun alkoi kuulua huhuja siitä, että posti alkaa kulkea Pikonkorven ohi. Tästä uutisesta olivat 'kolttipojat' ihmeissään sillä heillä ei ollut minkäänlaista aavistusta sen tarkoituksesta, niin 'pensaanverhoamia' he olivat.

Vihdoin koitti päivä, jolloin postin piti saapua. Kello 2 iltapäivällä sen piti olla näillä tienoilla. Kun kello lähenteli kahta, olivat 'kolttipojat' tarkkana tien vieressä, saapuipa vanhempiakin ihmisiä paikalle. »Jo tulee», sanoi joku vanhemmista, »koska miuka moikuu ja jo näkyykin». — »Hevonen ja mies sieltä tulee!» tokaisi joku 'kolttipojista', »taitaa Hietamäen Kalle Forssasta palata!» — »Pitäkää nyt, pensaanverhoamat, suunne kiinni, ei Hietamäen Kallella ole koskaan miukaa ollut. Ja Apalan Kalle se näkyy olevankin mustalla oriillansa, hänenhän määrä kulkemaan on ruvetakin».

Tulija saapui paikalle ja pysäytti hevosensa. Vanhemmat ihmiset halusivat tilata sanomalehden ja saivatkin tietenkin suostumuksen. Taas tulivat 'kolttipojat' ymmälle, mutta kun posti päivän päästä kulki uudestaan, selvisi pojille asia. Nyt saatiin lukemista, saatiin ruveta maailman asioita tutkimaan ja seuraamaan.

II

Toinen valontähti paikkakunnallamme välähti silloin, kun alkoi kuulua huhuja koulun saannista seudullemme. Paikallisina asian eteenpäinviejinä olivat Oskari Siivola, Heikki Mäkelä ja Iisakki Ylhäinen, jotka olivat sen ajan edistysmielisimpiä miehiä seudulla. Koulu alkoi toimintansa v. 1906 Alasentiellä vuokrahuoneissa. Ensimmäiseksi opettajaksi valittiin oman pitäjän poika, Ojajärven Heikkilän Akseli, joka oli äsken päässyt seminaarista. Hän oli pulska, helakkaposkinen poika. Tyttöjen silmät kirkastuivat hänet nähdessään ja he tuumivat, että nyt sitä pyritään opettajan rouvaksi. He löivät oikein arpaa keskenään siitä, kenen onkea tässä tärppää. Mutta turhia olivat tyttöjen toiveet, vaikka kuinka koettivat kielensä koveroon panna. Akselilla oli jo muualta katsottuna serpa (morsian), vaikka ei hän tätä koskaan näytteille tuonut, sillä vuoden päästä hän itsekin lähti pois muuttaen Hat-

tulan Pelkolan koululle. Seuraajaksi tuli opettaja Tikkala. Hänkin esiintyi poikamiehenä, mutta petturina. Eivät tytöt ehtineet edes kieltänsä koveroon laittaa, kun hänelle ilmaantui oikein nätti, nuori rouvannapukka. Mutta opettaja Tikkala toi mukanaan jotakin muuta. Pian ilmaantui paikkakunnalle ilmoituslappuja, joissa paikkakunnan nuoria pyydettiin kokoontumaan koululle lauluseuran perustamista varten. Kilvan riennettiin sinne. Opettaja esitti asiansa tarkoituksen ja niin perustettiin neliääninen laulukuoro. Jokainen ääni kävi viikon eri iltoina harjoituksissa ja sunnuntaina laulettiin yhteen. Kun oli muutamia lauluja opittu, harjoitettiin muutakin ohjelmaa ja pidettiin lauluseuran iltamat. Jostain syystä tämä innolla toimintansa alkanut seura kuitenkin sammui.

Opettaja V. Aukee tuli op. Tikkalan seuraajaksi ja hän herätti lauluseuran taas henkiin. Mutta tämäkin opettaja oli muuttolintu. Vuoden päästä hän muutti äsken valmistuneen Harjun koulun opettajaksi, jossa hän työskenteli koko opettajauransa ajan.

Opettaja Aukeen seuraajaksi tuli op. Mikkola ja hän muutti lauluseuran nuorisoseuraksi. Ohjelma tuli nyt monipuolisemmaksi. Talven aikana hän opetti voimistelua ja kaikkea sisäurheilua. Kevään tullen saatiin Alasentien maalta urheilukentän paikka, jota raivattiin niin, että saatiin hypyt ja juoksut käymään sekä kuula ja keihäs lentämään. Sitten ostettiin urheiluvälineet ja alettiin harjoitukset. Opettaja Mikkola oli aina mukana ohjaamassa, sillä hän oli innokas urheilija ja saavutti hyviä tuloksia. Pian tuli pojistakin aika mestareita. Huomatuimpia olivat Aug. Ylösmäki-Seppänen sekä Puhtilan veljekset.

Kesällä järjestettiin kesäjuhla urheilukilpailuineen. Kilpailut yritettiin järjestää mahdollisimman monipuolisiksi. Kentän ympäri oli järjestetty murtomaajuoksurata, josta oli näkyvyys kentälle monesta kohdin. Siitä yleisön oli hauska katsella, kun pojat pinnistelivät toistensa kantapäillä.

Voimamiesten laji oli hirrenheitto. Sitä Patakankaan Aleksi heitteli kuin tulitikkua.

Tällainen toiminta oli suurenmoista sen ajan vanhustenkin mielestä. Kukaan kynnelle kykenevistä ei jäänyt juhlista pois, sillä sellainen oli uutta ja ennenkuulumatonta täällä erämaassa. Kaikki vanhuksetkin katselivat mielenkiinnolla tätä touhua. Kuulin jonkun sanovan: «Ei tätä voi sanoa synniksi, sillä tämä näyttää olevan nuorille voimain kehitystä ja vilpitöntä ajanviettoa. Jos näin eletään, ei kukaan nuori joudu kaltereiden taakse.« Kentälle oli järjestetty myös ravintola, joka muistutti nykyistä Saaren kansanpuiston ulkoilmaravintolaa. Ravintolan järjestelyyn ottivat osaa monet vanhatkin. Joka kesä tällainen juhla järjestettiin sekä lisäksi vuosijuhla useana vuonna.

Opettaja Mikkola vaikutti seudulla viiden vuoden ajan ja muutti sitten juuri valmistuneeseen Kutilan kouluun, jossa toimi koko opettajatoimensa ajan. Hänen muuttonsa oli raskas isku meille. Kaunis muisto hänestä jäi niille, jotka silloin olivat toiminnassa mukana.

Opettaja Mikkolan seuraajaksi tuli takaisin lauluseuran perustaja op. Tikkala. Hän ryhtyi heti vaimonsa kanssa nuorisoseuran ohjaksiin, varsinkin lauluharrastus oli heidän sydäntään lähellä.

Muistan erään illan, kun op. Tikkala oli kotonani kyläilemässä. Hänen keskustelunsa pääaiheena oli nuorisoseuratyö. Yhtäkkiä hän sanoi: «Nyt ruvetaan omaa taloa laittamaan!« Arkaillen vastasin: «Ei suinkaan täällä salolla voi koskaan sellaista ajatellakaan.« Hän sanoi tiukasti: «Kyllä sen saa, kun yrittää. Ellei ihminen mitään yritä, ei hän mitään saakaan«. Eikä kulunut pitkääkään aikaa, kun paikkakunnan nuoriso oli koululla koolla. Opettaja esitti asian, eikä se pöydälle jäänytkään.Väinö Puhtila, joka oli innokas nuorisoseuramies sekä myös erittäin hyvä tenorilaulaja, tarjosi toisen «pytinkinsä« seuralle ostettavaksi. Suurin osa joukosta oli asiaan innostunutta — tosin oli vastaanpanijoitakin joukossa — mutta äänestyksessä voitto kääntyi ostoa kannattavien puolelle. Päätettiin ostaa seuralle oma mökki. Johtokunta sai valtuudet tehdä kauppakirjat, jotka op. Tikkala kirjoitti.

Näin äkkiarvaamatta pääsi Patakankaan nuorisoseura oman kurkihirren alle. Ei tarvinnut samoilla pitkin salomökeissä iltamia ja kokouksia pitämässä. Retkeilyiltamia ei sentään sittenkään unohdettu, sillä rahantarve vaati niitä järjestämään. Varsinkin talvisin tehtiin rekiretkiä joka puolelle. Iso-Mäenpää oli jokatalvinen rekiretkipaikka, jossa senaikuiset emäntä ja isäntä ottivat ilomielin vastaan patakankaalaiset.

Nuorisoseuratyö olisi varmaan saavuttanut Patakankaalla arvaamattoman laajat mittasuhteet, jos opettaja Tikkala olisi saanut työtänsä jatkaa. Mutta hän häipyi pois ikuisesti ukkospilvien leijaillessa. Kaunis muisto vain on jäljellä hänestä niillä elossa olevilla veteraaneilla, jotka olivat hänen ystäviänsä.

Hänen jälkeensä tuli Patakankaan koulun opettajaksi op. Jussila. Muistuu mieleeni eräs sunnuntai, jolloin seuralla oli mökillään kokous. Seura oli esimiestä vailla. Iisakki Ylhäinen, vaikka oli vanha mies, oli omasta aloitteestaan mennyt pyytämään opettajaa kokoukseen tarkoituksella saada seuralle esimies. Ensin opettaja vastusteli, mutta suostui sitten kuitenkin. Hän alkoi heti vaimonsa kanssa ottaa innokkaasti osaa kaikkeen toimintaan. Hänen aikanaan siirrettiin seuran talokin omalle tontilleen. Aluksi siihen tehtiin sali ja näyttämö. Op. Jussila vaikutti seudulla neljä vuotta. Monta hauskaa hän ehti pitää, sillä hän oli erikoisen humoristinen mies.

Hauskat muistot hän jätti jälkeensä muuttaessaan pois koskaan palaamatta.

Seuraava tulokas oli opettaja Valinen. Hän otti innokkaasti osaa kaikkeen toimintaan ollen esimiehenä ja sihteerinä samanaikaisesti. Hänellä oli erikoiset puhujan lahjat. Hän oli valmis puhumaan milloin vain tarvitsematta sen kummempia valmisteluja. Vain neljä vuotta hänkin viihtyi täällä.

Seuraajaksi tuli op. Helmi-Liisa Heimo. Hän oli erikoisen lahjakas nuorison ohjaaja. Kaiken täytyi käydä täsmälleen, mistään ei saanut tinkiä. Hänen aikanaan seurataloakin jatkettiin. Hänen suunnittelemanaan pidettiin myös arpajaiset, joista saatiin niin suuret tulot, että ilman niitä olisi seura ehkä vieläkin taloudellisesti heikossa asemassa. Op. Heimokin muutti kuitenkin pois kahden vuoden kuluttua siirtyen Hauholle. Paljon hän sai aikaan, vaikka olikin vain ikäänkuin kylämatkalla.

Sitten tulikin paikkakunnalle kaksi opettajaa, kun myös alakoulu aloitti toimintansa. Heistä saatiin innokkaat, pitkäaikaiset johtajat seuralle. He olivat opettajat Korhonen ja Pylvänen. Heidän aikanaan oli toiminta vilkasta. Eteenpäin pyrittiin niin taloudellisesti kuin henkisestikin. Seuralehti 'Oras' ilmestyi usein. Ei ollut ainoatakaan kuukausikokousta, missä ei 'Oras' olisi ollut mukana. Aina siitä löytyi hauskaa joskin myös vakavampaakin. Tällainen seuralehti oli hyvin tärkeä ja hyödyllinen nuorison kirjallisten taipumusten ja harrastusten kehittäjänä.

III

Olen pitkän matkani varrella kuullut nuorisoseurasta lausuttavan monenlaisia mielipiteitä. Olen kuullut sanottavan, että se on tarpeeton, mutta myös päinvastaista. Tirehtööri Luotonen sanoi kerran, että nuorisoseura-aate on ensimmäinen askel sivistykseen. Omasta puolestani sanon, että nuorisoseuratoiminta on puolueeton, isänmaallinen itsekasvatuksen koulu, sillä moni nuori opintiellekin lähtenyt on saanut nuorisoseuralta ensimmäiset matkaeväät.

Olin kovin innostunut nuorisoseuratyöhön. Ajattelin aina, että kunhan tulee kaikki kuntoon ja malja on täytetty, niin voin astua sivuun. Mutta kesken jäi. Äkkiarvaamatta sammui toimintani Patakankaan nuorisoseurassa 20:n vuoden palveluksen jälkeen.

Lopuksi viivähtää ajatukseni ympäristöseurani toiminnassa. Susikkaallakin oli ennen nuorisoseura vilkkaassa toiminnassa opettaja Kallioisen aikana. Muistan erään illan, kun Susikkaan nuorisoseura hänen johdollaan piti vierailuiltamaa Torajärven Puhtilassa. He esittivät hyvin harjoitettua ohjelmaa. Muistan, miten Juhalan Akun ja Heinilän Toivonkin jalka nousi keveästi kansantanhuja esitettäessä. En tiedä, mihin on Susikkaan nuorisoseura joutunut, veikö sen opettaja Kallioinen mennessään vai onko se muuten sammunut. Toivottavaa

olisi, että ne elossa olevat veteraanit, jotka ovat Susikkaan nuorisoseurassa toimineet, herättäisivät sen uudestaan eloon, jotta nykypolvikin saisi tuntea aatteen suomaa toiminnan iloa. Nuorisoseura-aate kasvattaa puhdasta ja isänmaallista henkeä.

Teurollakin on vuosikymmeniä ollut nuorisoseura, joskin horjuvainen. Se on noussut ja laskenut useita kertoja. Luulisi niin suuressa kylässä nuorisoseuran toimivan jatkuvasti. Luin jokin vuosi sitten Forssan lehdestä, että Välkkilän nuorisoseura vietti 50-vuotisjuhlaa. Aikaisempien ilmoitusten mukaan se on tästä ajasta nukkunut kaksikymmentä vuotta raskasta unta. Ihminen elää tässä elämässä vain kerran ja kerran hän on myös nuori. Opettaja Järvikin oli nuori, kun hän perusti Välkkilän nuorisoseuran ja lausui sen syntysanat. Olin joskus vuosikymmeniä sitten Välkkilän nuorisoseuran tilaisuuksissa. Op. Järvi piti kauniita puheita ja seuran toiminta oli esimerkiksi kelpaavaa.

Aikoinaan Välkkilässä oli kulttuuriharrastukset korkealla tasolla. Siellä oli torvisoittokuntakin. Vuosia sitten Vihtori Mäenpää kertoi minulle, että hän oli nuorisoseuran torvisoittokunnassa. Koululla he kävivät harjoituksissa. Vappuaamuna he menivät aina viideltä koulun pihamaalle soittamaan näin ottaen juhlallisesti vastaan kevään merkkipäivän. Varmaan koko Välkkilän kylä oli juhlatunnelmissa, toiset toitottelivat kauniilla mäenliepeellä kevätaamun sarastaessa.

Edelleen muistuu mieleeni vuosikymmenien takaa eräät urheilukilpailut Vanhanpellon kankaalla, jossa olin näitä seuraamassa. Urheilijoita oli kerääntynyt laajalta alueelta aina Salannin Heikkiä myöten. Sen ajan Välkkilän, Kokon ja Perhon kylien tyviurheilijat olivat Oskari ja Juho Sulkonen, V. Helander, August Kytölä, Urho Graanlund ja Toivo Arvelin. He kävivät muillakin paikkakunnilla urheilemassa ja palkintoja kokoamassa.

Vielä muistan hauskan tapauksen naisottelusta, kun Isontalon Olga heitti visapallon niin kauaksi, ettei Vanhanpellon nummi tahtonut riittää. Silloinkin oli op. Järvi urheiluja ohjaamassa. Mutta hänkin vanheni ja väsyi ja samoin vanhenivat kaikki sen aikuiset jäsenet ja häipyivät pois näyttämöltä. Niin luultavasti jäi Välkkilän nuorisoseura nukkumaan kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Nyt sen toiminta on jälleen elpynyt uuden polven astuessa esiin. Tulevaisuus on nytkin mustan verhon peitossa. Nukkuuko Välkkilän nuorisoseura taas, kun nykypolvi väsyy Uurtaalla tanssimasta.

Patakankaan nuorisoseura on ollut toiminnassa perustamisestaan asti, vaikka ajoittain heikohkosti ja saavuttaa kohta 50 vuoden iän.

On ikivanha sanantapa: «Kipinästä tuli syttyy!« Kipinästä

on syttynyt tämä nuorisoseura-aatekin tänne erämaan saloille. Sen valontähden sytyttäjinä ovat aikoinaan olleet opettajat Tikkala ja Mikkola, ja heitä seuranneet opettajat ovat suurella innolla sitä vaalineet ja eteenpäin ohjanneet menneinä aikoina. Toivottavaa olisi, ettei se tähti koskaan kokonaan sammuisi vaan loistaisi polvesta polveen, koska edelläkävijät ovat viitoittaneet tien ja laittaneet yhteisen nuorisoseurakodin kauniille mäenliepeelle. Ja koska kaikki entiset, jotka ovat olleet sitä tähteä sytyttämässä ja sen loisteessa kulkeneet, ovat kadonneet, pitäisi nykypolven joskus, kun astuvat sisään tähän suurin uhrauksin ja kieltäymyksin rakennettuun kotiin, tehdä heille kunniaa niiden monien poisnukkuneiden muistolle, jotka ovat nuoruudenvoimistaan niin paljon uhranneet Patakankaan Nuorisoseuran ja Nuorisoseuratalon pystyttämiseksi.

Lauri Alitalo.

Forssan Lehti 8, 10, ja 14. 3. 1959

Arthur Gulin – Tammelan entinen kunnanlääkäri

Huomenna, maaliskuun 27 päivänä tulee kuluneeksi kaksikymmentä viisi vuotta forssalaisen lääkärin Arthur Gulinin kuolemasta. Hän oli siksi erikoinen persoonallisuus, että on aiheellista palauttaa muistiin eräitä puolia hänen elämästään. — Gulin oli syntynyt Porvoossa 1863 ja oli nuori mies — 30-vuotias — tullessaan Tammelan kunnanlääkäriksi. Hän ryhtyi koko tarmollaan ja synnynnäisellä auttamistahdollaan toimimaan Forssan ja laajan ympäristön sairaiden hyväksi. Hän oli myös myöhemmässä vaiheessa Jokioisten kunnanlääkärinä — ja kun Forssa, Tammela ja Kojo 1923 erosivat, tuli Gulin peräti neljän kunnan lääkäriksi. Lisäksi hän oli kauppalan koululääkäri, Ferrarian tehtaanlääkäri sekä Jokioisten rautatieyhtiön työväen lääkäri. Vasta 1931 Gulin erosi kunnanlääkärin virasta, mutta toimi vielä senkin jälkeen yksityislääkärinä — Työ oli raskasta ja usein hyvin vaivalloista. Oli tehtävä pitkiä sairasmatkoja ja ne suureksi osaksi hevosella, koska alkuaikoina ei ollut autoja, ja tietkin silloin olivat huonokuntoisia. Kun juuri oli tuollaisen matkan jälkeen kotiutunut, oli pihalla jo odottamassa toinen hevosmies. Lisäksi oli usein lähdettävä pit-

kien matkojen taa keskellä yötä, kun juuri oli ehtinyt sänkyynsä kallistumaan. Oli siinä työtaakkaa yhden miehen hartioilla!

Gulinille oli tärkeintä sairaan auttaminen eikä oma etu. Matkoilla ollessaan hän pyytämättä poikkesi katsomaan luonaan käyneitä potilaitaan, milloin niitä osui tien varteen. Silloin hän auliisti antoi lisäohjeita ja iloitsi suuresti, jos näki sairauden kehittyvän myönteisesti. Lapset olivat hänelle erikoisen rakkaita. Itse hän oli vanhapoika, joten näyttää siltä, että hänen isänvaistonsa tuli tyydytetyksi, kun sai hoivata toisten lapsia ja auttaa kärsiviä pikkupotilaita. Lasten lääkärinä hän olikin erikoisen onnistunut. Hoitomenetelmät olivat joskus yksinkertaisia mutta tehokkaita. Jos hän itse piti lapsista, kyllä olivat nämäkin kiintyneitä häneen. Tunnettua on hänen silmiensä huono näkökyky. Tämä teki joskus ulkona liikkumisen vaikeaksi. — »Mihin tohtorisetä menee? — Kyllä minä tulen taluttamaan», sanoivat lapset, kun näkivät hänet tiepuolessa. Karamellejä oli aina varattuna tällaisia tapauksia varten, ja niitä hän antoi muulloinkin joudutuaan tekemisiin lasten kanssa.

Näyttää siltä, kuin tuo huono näkökyky olisi jotenkin herkistänyt hänen muita aistimiaan. Käsin tunnustelemalla hän kuulemma sai selvän, miten esim. luut olivat vioittuneet. Teknillisiä laitteita ei niihin aikoihin ollutkaan käytettävissä. Verenpaineen toteamisessakaan ei Gulin tarvinnut mittareita, vaikka sellaiset jo olivatkin käytössä. Sormin hän vain ranteesta tunnusteli valtimon lyöntejä ja teki näin tarvittavat huomionsa. Oli hänellä keuhkojen kuntoa tarkastaessaan tietysti kuulotorvikin, mutta usein hän laski sen pöydälle, painoi korvansa ihon pintaan, käski rykiä ja syvään hengittää ja sai näin selvän hengityselimien yleistilasta. — Gulin oli myös taitava käyttämään kirurgin veistä. Kerrotaan hänen kerran »hitsanneen» katkenneen sormenkin, kun ensin oli sen saksilla risoista irroittaut. Tuo sormi on vielä tänä päivänä käyttökelpoisessa kunnossa Liesjärven kulmakunnalla, joskaan sen omistaja ei kuulemma oikein ole siihen tyytyväinen, kun puuttuva nivel hiukan tuottaa haittaa. Mutta kokeilutarkoituksessa tehty yritys oli kuitenkin onnistunut, koskapa veret kiertävät sormenpäätä myöten.

Muuten olivat Gulinin menettelytavat usein hyvin suoraviivaisia. Paikallispuudutuksia ei aina tarvittu. Saksilla vain pala pois, missä se oli tarpeellista, eikä pienistä kipristelyistä paljon piitattu — ne kuuluivat asiaan. — Pani tuo samainen tohtori kerran tämän kirjoittajankin kurkun kirvelemään. Menin näet näyttämään tulehtunutta äänitorveani. Vähän aikaa se sitä tarkasteli, hymähti jotakin — pani sitten pinsettien päähän vanutukon ja tyrkkäsi sen johonkin myrkkypulloon ja yksin tein kipeään kohtaan ruuvaten sitä siellä aikansa ja virkkoi: »Näin minä omaakin kurkkuani penslaan.» Ei tuo tukko ollenkaan hyvältä maistunut, mutta teho oli erinomainen, koska ei sen jälkeen ole tarvittu toista nuohoamiskuuria. — Ei ollut Forssassa niihin aikoihin vielä erikoistuneita hammaslääkäreitä — ei ainakaan tarpeeksi — koska Gulin sai kaiken lisäksi porata ja paikkailla pahannäköisiä hammastarhojakin.

Omasta fyysillisestä kunnostaan Gulin piti hyvää huolta. Kukapa iäkkäämpään polveen kuuluva forssalainen ei muistaisi sitä vanhanmallista polkupyörää, jolla hän ajeli asuntonsa ja sairaalan väliä. Milloin tuo pyörä ei ollut mukana, silloin matka kuljettiin jalan. Lammin rannalla oli hänellä oma uimasuojansa. Hän näet kävi uimassa säännöllisesti eikä kaihtanut jäistäkään vettä. Gulin olikin tiettävästi paikkakunnan ensimmäisiä avantouimareita.

Gulinia on sattuvasti nimitetty köyhien lääkäriksi. Hän näet osoitti vähävaraisia kohtaan suurta auliutta, jota ei paikkakunnalla hevin unhoiteta. Hän saattoi hoitaa varsin vähäisestä maksusta sellaisia seutukunnan asukkaita, jotka eivät tässä asiassa turvautuneet kunnan apuun. — »Jos sulla (hän sinutteli usein potilaitaan) ei ole rahaa, anna sekin, mitä sinulla on!» oli hänellä tapana sanoa. Sairaalassa joku pitkäaikainen potilas — varsinkin lapsi — tuli hänelle erikoisen rakkaaksi. Hänelle tohtori toi karamellejä, taputti poskelle eikä perinyt aina hoitopalkkaakaan. Sairasmatkankin hän saattoi joskus tehdä ilmaiseksi, riitti vain vapaa kyyti. — Tuossa kyytiasiassa Gulin olikin melkoisen vaativa. Hevosella piti ajaa kovanlaista vauhtia, mutta jos ajokki oli laiska, sai kyytimies kuulla kunniansa. Tunnettuahan on, ettei arvon tohtori lainkaan säästänyt ärräpäitä, vaan lasketteli niitä joskus sakeana ryöppynä. Jos hevonen ei ollut asianomaisen kyytimiehen oma, vaan lainattu jostain talosta, kohdistuivat nuo tulikivenkatkuiset manaukset sellaiseen isäntään, joka oli lähettänyt mokoman hevosrievun lääkäriä hakemaan. — Karun ulkokuoren alla oli kuitenkin rehti sydän. Vilppiä hän ei laisinkaan sietänyt — ja jos hän huomasi, että häntä tahdottiin käyttää välikappaleena petollisessa tarkoituksessa, suuttui hän silmittömästi. Kapinatalvena tu-

li moni pyytämään todistusta, että pelastuisi rintamalle menosta. Sellainen mies sai äkkilähdön ja evääkseen täyden kirosanavaraston. »Tullaan tänne», kuului ovelta, »vaikka ollaan terveitä miehiä. Minun pitäisi sitten antaa sairaustodistus! — Mennään joukkoon, mutta ei ole miestä menemään rintamalle!»

Kerran oli Gulinin odotushuone — sama, joka nykyisinkin on kunnanlääkärin käytössä — täynnä vuoroaan odottavia potilaita. Alkoipa silloin kuulua kovanlaista rymyä lääkärin työhuoneesta, kolinaa ja pahanmakuisia voimasanoja. Samassa aukeaa ovi, ja Gulin työntää niskasta pitäen puolialastoman miehen väkijoukkoon. Hetken perästä lentelivät asiaan kuuluvat vaatekappaleet eri lähetyksinä potilasjoukon keskellä värjöttävän »Aatamin» niskaan. Sillä aikaa, kun tämä napitteli housujaan siinä kaiken kansan katseltavana, piti tohtori ovella seisten ankaran nuhdesaarnan. Hän oli näet todennut miehessä sellaisen taudin, joka olisi edellyttänyt erikoisia hoitotoimenpiteitä ja virallisluontoisen kyydin Hämeenlinnan lääninsairaalaan. Kun Gulin havaitsi miehen salailevan tautiaan, menetti hän malttinsa, laineet läikähtivät korkealle, ärräpäät sakenivat ja mies tiesi osuneensa »väärään kyökkiin.»

Jos Gulin itse oli käyttäytymisessään joskus kaukana hienotunteisuudesta, ei hän lainkaan pahastunut, jos vastapelurikin joskus menetti hermonsa — siitä hän päin vastoin näyttää erikoisesti pitäneen. Kerran sattui, että pienen Kalevi-pojan sieraimissa joku pikkusuoni katkesi, ja runsas verenvuoto pelästytti lapsen vanhemmat. Oli turvauduttava lääkäriin. Silloin oli varhainen helatorstain aamu. Gulin oli tullut sairasmatkalta ja mennyt vastikään nukkumaan. — »En uskalla herättää, kun se juuri on ennättänyt uneen», puhui lääkärin uskollinen palvelija. Kysyi sitten, oliko lapsi kysymyksessä ja kun sai kuulla, että niin oli laita, lähti sittenkin herättämään. Hetken kuluttua olikin lääkäri jo ylhäällä, joskin vähän ärtyneellä tuulella. — »Mene hakemaan auto!» komensi Gulin unisena. Se olikin kohta pihalla. Yhdessä istuttiin siihen ja lähdettiin. Matkaa oli vain vähän toista kilometriä ja hetken kuluttua oltiin perillä. — Lääkäri yritti sovittaa vanutukkoa pikku potilaan sieraimeen, mutta likinäköisenä törkki sitä sivulle. Lapsi itki, ja lääkäri hermostui entistä enemmän. — »Jos minä saisin panna, kun näkisin paremmin», puhui lapsen pitelijä. — »Mitä sinä mitään panet!» ärjäisi lääkäri ja teki uusia yrityksiä samalla kuin voimasanojen käyttö entisestään sakeni. Mutta silloinpa jo kuohahti äskeisen hakijankin hämäläinen sappi ja hän virkkoi myös huomattavasti ääntänsä korottaen: »Jos se nyt kerran kuolee, kuolee se kiroamattakin!» Samassa hän otti lääkärin päällystakin naulasta ja heitti sen tämän

hartioille ja virkkoi: »Nyt mennään!» — Mutta eipä vain mentykään! Tohtori livahti palttoonsa sisältä ja meni takaisin kamariin lapsen luo. Tällä välin oli hoitaja löytänyt lattialta lääkkeessä kyllästetyn vanutukon, joka kahakan aikana oli sinne pudonnut. Hän oli sovittanut sen pojan sieraimeen, ja verentulo asettui. — »Lakkasi jo!» hän sanoi lääkärille, joka jo oli täysin leppynyt. — »Pane tästä nyt vielä toinen tukko, kun saat pienillä sormillasi sen hyvin sovitetuksi», puhui Gulin, taputti lasta ja taputti hoitajaa sekä äskeistä painitoveriaankin. Tälle hän vielä sanoi: »Tule kanssani meille — saat vähän konjakkia, että voit antaa lapselle muutaman tipan maidossa — anna sitten tuolle mammallekin vähän ja ota itsekin vähän!» — Sopumiehinä sitten mentiin autoon. Konjakit saatiin ja ilmaiseksi eikä sairaskäynnistäkään velotettu muuta kuin tuon auton kyytipalkka.

Tämän tapaisia kaskuja kerrotaan Gulinista, kaikkien pitämästä ja kunnioittamasta entisestä kunnanlääkäristä. Vuosien mittaan on noihin juttuihin aina tullut hiukan mielikuvituksenkin mehevyyttä. Näissä tässä kerrotuissa ei kuitenkaan ole mitään liikaa eikä liian vähän. — Kaikki, jotka joutuivat turvautumaan hänen apuunsa, eivät häntä unhoita, vaan muistavat hänet hyvänä ihmisenä ja luotettavana lääkärinä. — Rauha hänen tomulleen ja kunnia hänen muistolleen!

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti, 26. 3. 1959.

Torpparinpojasta Juvalta Torrolle ja Forssaan kansakoulunopettajaksi

Opettaja Kalle Pylkkänen kertoo elämänvaiheistaan

— Olen syntynyt Juvan pitäjässä, joka sijaitsee Mikkelin ja Savonlinnan välimailla, aloitti haastateltavamme. — Juva on vanha emäpitäjä ja se on aikoinaan ollut niin suuri, että Mikkelikin on kuulunut siihen kappeliseurakuntana. Juvassa oli jo vuosisadan vaihteessa lähes 12.000 asukasta ja heidän miltei yksinomaisena elinkeinonaan on edelleenkin maanviljelys ja siihen läheisesti liittyvät sivuelinkeinot. Mutta voidaan myös todeta, että

juvalaiset ovat valistuneita maanviljelijöitä, jotka epäröimättä ovat seuranneet alan kehitystä.

Myös itse olen vanhaa talonpoikaissukua, onpa Juvalla niemikin, joka kantaa sukumme nimeä ja josta ei tiedetä, milloin se tuon nimen on saanut. Ja yhä vielä ovat useimmat omaiseni edelleen maamiehiä ja -naisia. Isoisäni omisti vankan sukutalon, mutta perin hyvänluontoinen mies kun oli, ryhtyi hän kovin monen heimolaisensa velkojen takaajaksi sillä seurauksella, että talo joutui vasaran alle. Ja niin onnettomasti kävi, että isäni joutui entisen kotitilansa torppariksi. Myöhemmin hän sitten vuokrasi suuremman talon. Isäni oli tietävä mies, vaikka ei ollut käynyt kuin kiertokoulun. Veljeni pääsi vähitellen oman talon haltijaksi ja kuoli vasta äskettäin 86 vuoden ikäisenä.

Myös minä kävin kiertokoulua, mutta mieleni teki kovasti kansakouluun, jollainen pitäjässämme oli vain kirkonkylässä. Niin kauan kuin isäni piti taloa, hän ei kuitenkaan minua kouluun päästänyt, koska täytyi tehdä töitä. Kouluun päästiin niihin aikoihin vain jos töiltä joudettiin. Kun talo sitten jouduttiin antamaan pois, minä sentään pääsin kouluun, joskin melko vanhana. Kolmena ensimmäisenä vuotena minä kävin koulua vain kevätlukukauden, mutta selviydyin silti luokkani priimuksena. Neljännellä luokalla olin molemmat lukukaudet ja silloin tehtävistä selviytyminen tuntui helpolta.

Koulua käydessäni asuin nahkuri Sandellin luona. Hän, samoin kuin vaimonsakin, oli heränneitä ja he pitivät koululaisia ilmaiseksi luonaan asumassa, usein viisi kuusi kerrallaan. Mm. silloin kun minä perheessä kortteerasin, meitä oli viisi. Talon emäntä oli ollut hiippakunnan piispan sisäkkönä ja hän oli valistunut ja joka suhteessa esimerkiksi kelpaava ihminen. Mutta hyvää käytöstä vaadittiin myös meiltä, emme saaneet juuri talan pihalta pois mennä. Vain harvoin uskalsimme piipahtaa tien yli naapuritaloon, jossa pidettiin käräjiä ja joka siis meitä kovin houkutteli. Kotoa toimme mukanamme viikkoiset eväät. Maidon toin puuleileissä ja vaikka sitä parhaansa mukaan yritti säilyttää, niin puolen viikon maissa se oli jo hapanta ja loppuviikosta piimänä, mikäli sitä näin pitkään riitti.

Koulusta päästyäni — olin silloin jo 15-vuotias — kauppias Valkonen tiedusteli oppipoikaa Anttolan pitäjässä sijaitsevaan 'haarakauppaansa'. Kauppias Valkonen oli pitäjän rikkain mies ja minulle kaukainen sukulainen. Hän omisti paitsi kaksi kauppaliikettä myös suuren hovin. Ilmoittauduin tarjokkaaksi ja sain paikan. Kovasti teki mieleni oppikouluun, jollaiseen monet luokkatovereistani hakeutuivat, mutta eihän minulla ollut sellaiseen mahdollisuuksia. Läheisessä kosketuksessa moneen koulutoveriini kuitenkin pitkät ajat pysyin, mm. Viljo Tarkiaiseen, josta sittemmin tuli professori. Myös nuorena kuolleen

runoilijattaren Saima Harmajan isä Leo Harmaja oli luokkatovereitani ja hänen kanssaan lähinnä kilpailin luokan priimuksen arvosta.

Anttolaan jouduimme kauppiaan hevosrengin kanssa lähtemään yötä myöten, sillä meidän piti odottaa lankoja pitäjän kuululta värjärimestarilta ja ne viivästyivät. Tuo oli ensimmäinen yö elämässäni, jonka jouduin kokonaan valvomaan ja voi tavaton, kuinka minua unetti. Aamulla pääsimme perille ja vastaanotto oli sydämellinen. Kaupanhoitaja oli hyvänluontoinen mies ja hän otti minut heti kuin perheen jäseneksi. Palkkaa sain 50 mk vuodessa ja ylöspidon, mutta vaatteet oli hankittava itse. Kauppias Valkonen kuitenkin täydensi säästötiliäni, niin ettei se vaatteiden ostosta huventunut. Surukseni 'kaupanisäntä' vaihtui parin vuoden kuluttua.

Vaikka viihdyin kauppa-alalla hyvin, paloi mieleni silti kovin opintielle. Aioin pyrkiä seminaariin jo 17-vuotiaana, mutta sairastuin keuhkokuumeeseen ja niin oli suunnitelmasta silloin luovuttava. Varmaan seminaariin pyrkiminen oli hautunut mielessäni siitä lähtien kun kansakoulusta pääsin. Päätöstilaisuudessa koulun naisopettaja oli nimittäin tiedustellut, mihin nyt aion ryhtyä, ja kun ei minulla ollut mitään suunnitelmia hän kysäisi, että etkös pyri seminaariin. 19-vuotiaana sitten viimein olin niin pitkällä, että Jyväskylään lopulta lähdin. Olin aikonut ensin pyrkiä Hämeenlinnan valmistavaan seminaariin, jollainen siellä siihen aikaan oli, mutta Anttolan kartanon poika tri Kalle Jalkanen, jolta muutamia tunteja otin, uskoi minun tulevan hyväksytyksi ilman apuseminaarin käyntiäkin, niin kuin sitten tulinkin. Isäntäni oli kovin pettynyt, kun hänelle opiskeluaikeistani ilmoitin, ja varoitteli minua lähtemästä, sairastellutkin kun olin, mutta en muuttanut mieltäni.

Seminaarissa pääsin 'sijaoppilaaksi', jollaisilta lukukausimaksu oli ensimmäisenä vuotena vain 85 ja toisena 90 mk lukukaudelta, mihin maksuun sisältyi myös majoitus ja ruoka. Olin säästänyt muutaman sata markkaa, joten pääsin omillani alkuun. Eikä minulla koko aikana ollut rahavaikeuksia. Kauppias Valkosen Anttolan kaupan hoitaja, jonka kanssa olin työskennellyt kaksi viimeistä vuotta, mm. kirjoitti, että jos rahaa tarvitset, älä muilta pyydä. Näin hän kirjoitti, vaikka olikin vaativainen eikä erityisen hyvänluontoinen mies. Myös vanhin veljeni, joka oli päässyt suuren hovin etumieheksi, auttoi minua auliisti, mutta varsinaisen lainan sain rikkaalta-Pasaselta. Kaikkiaan jouduin tekemään velkaa 2.375 mk eikä minulta vaadittu siitä korkoa.

Tammelaan jouduin seminaarimme harjoituskoulun opettajan suosituksesta. Kirkonkylän koulun opettajalta oli tiedusteltu hänen tilalleen sopivaa miestä. Hän oli suositellut minua, ja kun Tammelan kunta maksoi opetta-

jalle palkkaa 400 mk vuodessa lakisääteisen palkan oltua vain 250 mk, päätin ottaa paikan vastaan. Tammelan koulujen yhteisen johtokunnan puheenjohtaja rva Ester Hällström otti minut sydämellisesti vastaan, mutta pettymykseksi hän ryhtyikin esittämään, että ottaisin Torron koulun opettajan toimen. Täällä oli viimeksi toiminut op. Juho Kivikoski ja hänelle oli tullut jotakin hankausta kyläläisten kanssa, minkä johdosta hän oli pyytänyt ja myös päässyt Toivosen tilalle kirkonkylään. Epäröin tietenkin kovasti, sillä ei minulla ollut minkäänlaista aikomusta hautautua tuonne suon taakse. Kaupanhoitaja Churmanin kehoituksesta lopulta tuon paikan vastaan otin. Churmanin puheille mentyäni hän otti minut vastaan kuin perheystävän, suoraan ruokapöytään istutti ja jutteli kuin isä pojalleen. Hän pyysi minua menemään vuodeksi Torrolle, minkä jälkeen minulla olisi tilaisuus päästä Kuhalan koululle, josta tällöin tulisi paikka vapaaksi. Näin sitten tulin Torrolle lähteneeksi enkä sitä milloinkaan katunut.

Torro oli silloin, kuten nytkin, vankka kylä, sillä siellä oli 14 suurta taloa. Tie kylään oli kehno, varsinkin keväisin ja syksyisin, sillä se painui kyläläisten kaikista ponnistuksista huolimatta hiljalleen suohon. Pahimpina kelirikkoaikoina Torro oli suorastaan muusta maailmasta eristetty. Mutta kylän ihmisissä ei ollut mitään vikaa. Vähän jäykkiä he aluksi olivat, mutta rehellisiä ja vieraanvaraisia. Ja ilmeisesti olin heidän mieleisensä mies, koska oppilaslukasvoi 25:stä 33:een. Täytyi kuulemma panna lapset kouluun, kun siellä oli vilkas opettaja. Ja niin kävi, että torrolaiset valloittivat minut hyvyydellään ja minä viivyin siellä kolme vuotta, vaikka vain vuodeksi olin 'pestin' ottanut. Koulujen johtokuntaan Torrolla kuuluivat Ali-Pompun ja Nikulan isännät.

Churmanin kehoituksesta pidin Torrolla usein hartaustilaisuuksia, joissa tavallisesti oli väkeä koulu täynnä. Niinikään olin perustanut sekakuoron, joka esiintyi myös näissä tilaisuuksissa. Omaa kirkkoa ei Torrolla silloin enää ollut, ja minä sain sen käsityksen, että aloite kirkon purkamisesta oli tehty papiston taholta. Kirkon olemassaolo nimittäin velvoitti heitä pitämään siellä jumalanpalveluksia ja kun matka oli hankala, he eivät tällaisesta velvollisuudesta pitäneet. Joka tapauksessa seurakunta oli auliisti luvannut kirkon hirret koulun rakennustarpeiksi. Niistä tehtiin koulun väliseinät. Kesäaikana hautasimme vainajatkin. Minä veisasin ja luin rukouksen ja papit toimittivat sitten myöhemmin varsinaisen ruumiinsiunauksen.

Kun sitten Kuhalan koulusta siirtyi opettaja Veijala Tampereelle, tulin minä hänen tilalleen ja tässä koulussa sitten toiminkin eläkkeelle siirtymiseeni saakka. Tällöin olin ollut opettajana 39 vuotta. Oikeastaan oli-

sin voinut olla kauemminkin, mutta 1922 perustamani Forssan Osuuskassa, jota olin 'virapelikseni' hoitanut, paisui karjalaisen siirtoväen ansiosta siksi suureksi, että se vaati ajan kokonaan. Sitä paitsi halusin osaltani tehdä tilaa Karjalasta siirtyneille opettajille.

Kuhalan koulussa ja Forssassa yleensä oli hauska toimia. Oppilasaines oli verrattain hyvää ja kun edeltäjäni olivat luoneet kouluun myös hyvät perinteet ja kurin, ei mitään vaikeuksia syntynyt. Forssalaisten kunniaksi on myös mainittava, että he panivat lapsensa kouluun, vaikka siihen ei silloin vielä pakotettu ja vaikka lukukausimaksukin oli 2 mk, mikä suuriperheisille tehtaalaisille ei ollut niinkään pieni raha. Esimerkkinä työläisväestön valistuneisuudesta — työläisten lapsiahan oppilaat pääasiassa olivat — tässä asiassa voin mainita, että kun koulupakko tuli voimaan ,ei Kuhalan koulun oppilasmäärä lisääntynyt yhdelläkään. Eikä siihen olisi ollut paljon varaakan sillä esim. 1919 luokallani oli 60 oppilasta. Vasta sitten kun Linikkalan koulu rakennettiin, oppilasmäärät alenivat kohtuullisiksi.

Mutta valistunutta oli Forssan sivistyneistökin. Esimerkkinä muille oli rva Hällström, joka kutsui paitsi säätyläisiä myös työväestön edustajia kauniiseen kotiinsa. Elettiin sortovuosia ja sivistyneistö ymmärsi, että kun meillä ei ollut voimakeinoin mahdollista saavuttaa itsenäisyyttämme, oli kansallishenkeä luotava valistuksen avulla. Churman taas puolestaan toimi uskonnollisena herättäjänä eikä pitänyt mitään uhrausta liian suurena maaperää Herran peltoon muokatessaan.

Opetus- ja valistustoimen ohella oli 'toisena työnäni' osuuskassan hoito. Kun Jokioisten kartanoiden torpparit itsenäistettiin, oli päätetty jokaisessa 'läänin' pitäjässä antaa tila myös opettajalle, josta sitten tulisi alueellaan torpparien 'skrivande kraft' toisin sanoen heitä kirjallisissa tehtävissä avustava henkilö. Forssassa tämä valinta sattui minuun, sillä jakoa valvova, kartanoitten toimeenpaneva johtaja, agronomi E. Y. Pehkonen oli tietoinen maataloudellisista harrastuksistani. Minulla oli jatkuvasti ollut pari lehmää ja kun ostin heinät Jokioisten kartanoista, oli Pehkonen tullut tietoiseksi kiintymyksestäni maatalouteen. Hänen kehoituksestaan perustin Forssan Osuuskassan, jota sitten hoidin 27 vuotta.

Paljon on Forssa niistä ajoista muuttunut, kun minä tänne tulin. Ei ollut nykyisen Hämeentien varrella silloin monta taloa, kadut olivat pimeitä ja kuraisia, köyhyyttä ja tietämättömyyttäkin oli, mutta valistushalu oli niin suuri, että se innoitti tekemään kaikkensa. Ja kaikki olivat ystävällisiä ja avuliaita. Olen kiitollinen sallimukselle, joka tieni tänne johti.

Forssan Lehti, 21. 4. 1959.

Jyrinpäivä

Huhtikuun 23 päivä on almanakkaamme merkitty Yrjön päiväksi. Sen ruotsalaisesta vastineesta, Georg, on muodostunut kansanomainen Jyrin päivä. Sen viettoon liittyy monia uskomuksia, joista jotkut ovat sen luontoisia, että niitten johdosta luulisi päivän määräytyvän vanhan luvun mukaan. Niinpä karjan laitumelle laskeminen huhtikuulla tuntuu liian aikaiselta, kun sen sijaan toukokuun 5:s, johon se vanhan luvun mukaan siirtyisi, olisi ajankohtana edellistä sopivampi. Silloinkin on karjan metsään vieminen usein liian aikaista, mutta näin oli kuitenkin tehtävä, vaikka luntakin olisi vielä ollut. Jyrinpäivää on näet kautta aikojen pidetty laidunkauden aloittamisen päivänä. Sitä on myös vietetty kevätkyntöjen aloitusjuhlana. Tätä ajatellen olisi niinikään huhtikuussa vietettävä päivä liian aikainen, joten tässäkin tapauksessa tuo toukokuun päivä näyttää sopivammalta. Virolaisillakin oli Jyrinpäivänsä huhtikuun 23:s. Sielläkin on juhlalla suurin piirtein sama tarkoitus kuin täällä Suomenlahden pohjoispuolella. Samoin ovat viettotavat ja uskomukset hämmästyttävässä määrässä samanlaisia. Samoin tavataan yhtäläisyyksiä monien muiden juhlien vietossa. Juuri nuo uskomukset, uhrit ym. Jyrinpäivälle ominaiset menot panevat arvelemaan, että ne juontuisivat etäältä menneisyydestä. Toisaalta taas monet ilmeisesti katoliselta ajalta periytyneet menettelytavat siirtävät ajankohdan lähemmäksi meidän päiviämme. Mitä tulee tuohon Virossa vietetyn juhlan aikaiseen vaiheeseen, se sikäläisiä ilmastooloja ajatellen lienee varsin sopiva, sillä on muistettava, että karjan laitumelle laskeminen ja kevätkylvöjen aloittaminen saattoi Suomenlahden etelärannalla tapahtua aikaisemmin kuin meillä Suomessa. — Mutta jo on aika seurata eräitä päivän viettotapoja.

On mielenkiintoista havaita, miten yleensä kaikkien juhlien vietossa on vainajain henkien palvonta keskeisenä kysymyksenä. Tässä on ilmeisesti jotain kristilliseen ajatteluun pohjautuvaa kuolemattomuuskäsitettä. Nuo henget vain ovat laskeutuneet tänne meidän keskuuteemme seuraamaan toimiamme ja tuottamaan joko onnea tai onnettomuutta riippuen siitä, miten niitä kohtelemme, kestitsemme tai joko hellyydellä tai vieroksuen muistelemme. Ne ovat siis siinä mielessä kristilliselle katsannolle vieraita. Sen mukaanhan on paha maksettava hyvällä, kun sen sijaan nuo vanhat uskomukset vainajain hengistä tuovat näköpiiriin varsin itsekkäitä, omaa hyvää tavoittelevia näkymättömän maailman edustajia, joilla näyttää olevan ohjeena vanhantestamentin »silmä silmästä, hammas hampaas-

ta»-moraali. Tässä Jyrinpäivä ei tee poikkeusta. Sekin oli — kuten muutkin kevätjuhlat sekä kekrit, joulut ym. — omistettu osittain vainajain muistopäiväksi. Koska tästä päivästä katsottiin vuoden kesäpuoliskon alkavan, oli tähdellistä sopivalla päivän viettotavalla, lähinnä uhreilla ja hengille mieluisilla menoilla saattaa vainajain henget suosiollisiksi viljankasvulle ja karjalle.

Jyrinpäivänä uhrattiin maitoa jopa kokonaisia maitopyttyjä pyhien puiden alla metsikössä. Elukoita laitumelle vietäessä piti heittää uhriksi puun juurelle rahaa ja kolme yksikantaisen lepän oksaa punaiseen lankaan käärittyinä sekä palanen tinaa. Jos sen jätti tekemättä, sai varautua elukan kuolemaan. Jyrinpäivänä vietiin myös kontillinen piirakoita metsään uhripuun luo. Tehtiin pihlajainen naula, joka iskettiin puuhun — naulaan pantiin kontti riippumaan. Juustomaitoakin piti olla. Sitä kaadettiin puun juurelle kontin alle. Kaiken tarkoituksena oli karjan suojeleminen pedoilta hyväntahtoisten henkien avulla. Samaa tarkoitusta varten kierrettiin karja, jolloin kiertäjä palava kynttilä kädessään luki suojelevia loitsuja. — Näin kerrotaan: Eräin paikoin ottaa isäntä Yrjön yönä kolme pihlajaista karikkaa käteensä ja käy kolmasti navetan katolle, jossa niitten piti olla seuraavaan kesään asti, ja lukee joka kerralla: »Sant Yrjänä, pyhä ritari, pane sinun piskis ja koiras kahleisiin suvioistä talviöihin — ja kun minun karjani kulkee kangasmaita, kulje sinä korpimaita — ja kun minun karjani kulkee korpimaita, kulje sinä kangasmaita. Mene sinä pohjantähden alle, siellä on lihavaa lihaa ja lakeat maat, pysy siellä!» — Muudan virolainen kertoo: »Minä menen aikaiseen aamulla kaikkein korkeimman kiven päälle, josta kuuluu yli laitumen ja huudan: 'Pyhä Yrjölä, Mikaeli ja Mart! pistä se koiras kiin, minä lasken elu ulos.'» — Eikä susi syönytkään hänen lehmiään.

Jyrinpäivänä piti noudattaa hiljaisuutta, kuten yleensä henkien juhlina. Ei saanut tehdä sellaista työtä, joka olisi synnyttänyt ääntä, ei hakata, ei jyskyttää, ei ovia paukuttaa. Yksin oven narinakin oli pahasta, joten saranat piti hyvin voidella. Edelleen oli kartettava kovaäänistä puhetta, kehräämistä, astioiden kalistelemista. Naisväki sai kyllä esim. parsia sukkia, mutta ei toimitella taloudessa mitään sellaista, joka vähänkin olisi häirinnyt hiljaisuutta. Paimenkaan ei saanut edes katkaista itselleen vitsaa, vaan se oli jo ennen Jyrinpäivää katsottava valmiiksi. Jos näitä tapoja ei noudatettu, tuotettiin kesäksi ankaria ukkosilmoja tai saatettiin karjalle vahinkoa, koska »metsä» kaikesta meluamisesta vihastui ja tuotti onnettomuutta. Tässä oltiin siis tekemisissä vainajain henkien kanssa, sillä pedot, käärmeet, onnettomuudet yleensä, olivat näitten lähettämiä, mikäli sopimattomalla menette-

lyllä häirittiin henkien rauhaa. Sekin luulo oli yleinen, että petoeläimet, paarmat, kärpäset yms. olivat henkien näkyviä ilmenemismuotoja. — Kaikella, mitä tässä uhreista, taijoista, hiljaisuudesta, on sanottu, on vastineensa, kuten edellisestäkin selviää, virolaisten uskomuksissa.

Karjaonnen kohentamiseksi oli myös tarkoin noudatettava ruokataloudessa määrättyjä tapoja. Yrjönpäivänä piti pöydässä olla vähintään hauen pää tai pyrstö — sitä parempi, jos kalaruokaa oli runsaasti. Sananparsikin sanoo: »Jyrkinä jyräys kalamiehen kattilassa». — Lehmiä ensi kerran metsään laskettaessa keitettiin liharokkaa, jossa piti olla kaikkien kotieläinten lihaa. Savossa leivottiin piirakoita ja rieskoja. Siellä oli myös tapana syödä aamiaiseksi maitopuuroa, päivälliseksi liharokkaa. — Taikojakin tehtiin: Jos paimenella ensi kerran keväällä karjassa ollessaan on ruumiin pääkallo tahi joku muu ruumiin luu kontissa, tulee hän sinä kesänä hyvin menestymään virkatoimissaan.

Omituinen tapa oli sekin, ettei Jyrinpäivänä saanut antaa talosta minkäänlaista tavaraa, ei elukoita eikä muuta omaisuutta. »Jos me nyt annamme, niin meiltä kuolee kaikki lehmät», sanoi eräs Rääkkylän pitäjän isäntä, kun ostettua ja maksettua lehmää mentiin talosta hakemaan. Sama tapa näyttää olleen Virossa. Sielläkään ei annettu talosta kerrassaan mitään, ei vieraalle tulta piippuun, ei tikkua hampaan kaivamista varten, ei riepua eikä lankaa haavan sitomiseen. Se luulo oli näet sielläkin yleinen, että jos Jyrinpäivänä jotakin annettiin, piti antaa koko vuosi, joten talo köyhtyi.

Mitä sitten tulee toiseen Jyrinpäivän tarkoitukseen: saattaa vainajain henget suosiollisiksi vuoden viljankasvulle, on huomattava, ettei toukojuhlaa aina sopinut viettää määrättynä päivänä, vaan se siirtyi, kunnes kevät oli ehtinyt niin pitkälle, että kylvö voitiin suorittaa. Samoin näyttää joissakin paikoin karjan laitumelle laskemisen juhlakin siirtyneen Jyrinpäivää myöhemmäksi. Halikosta esim. kerrotaan, että »kylviäisiä» eli »toukoa» juodaan keväällä, kun toukoa tehdään. Silloin otetaan aitan laarista tuo jouluna leivottu toukoleipä ja siitä leikataan pala kullekin. Samaan aikaan on myös valmistettu hyvää olutta yhdeksästä kapasta maltaita, puoleksi ohraisista, puoleksi rukiista. Näitä kylviäisiä kestää, kunnes kaikki vilja, ruis, ohra, kaura, papu ja pellava on kylvetty. On kuitenkin ilmeistä, että siellä, missä olosuhteet tekivät sen mahdolliseksi, juhlan vietto pyrittiin sovittamaan Jyrinpäiväksi. — Virolaisillakin oli Jyrinpäivä eräs maamiehen merkkipäivä, ja sitä vietettiin suurena juhlana: Jokainen, ken voi, teurasti jonkun eläimen, pani olutta tai ainakin haki sitä kapakasta, lauloi, söi ja iloitsi. Päivä oli ensimmäinen päivä, jolloin kesäapulaiset (abbiwai-

mud) alkoivat työnsä. Silloin ei saanut tehdä peltotöitä, ei ainakaan käyttää juhtaa kyntötöissä, muuten ne kuolivat tai särkivät valjaat, ja pelto tuli huonoksi eikä vilja tuleentunut ajoissa. Lapsetkaan eivät Jyrkinä saaneet edes kepillä kaivella maata.

Jos Jyrinpäivänä noudatettu hiljaisuus oli välttämätön karjaonnelle, oli se myös tehokas keino maanviljelystäkin ajatellen. Jos näet äänen pidolla, paukkeella ja äänekkäällä työnteolla häirittiin henkien rauhaa, nämä saattoivat aiheuttaa kesällä tuhoisia ukkosilmoja, jotka rankkasateitten ja rakeitten muodossa tekivät paljon vahinkoa. Omituista muuten oli, että Jyrinpäivänä joskus kovin huudettiinkin kuten laskiaisena. Kun tällaista tapahtui vain silloin, kun Jyrinpäiväksi sattui jäitten lähtö, tuntuu tällainen metelinpito olleen kuin jotakin kevään riemuhuutoa, jonka hengetkin hyväksyivät, koska se näköjään ei aiheuttanut niitä vaaroja, joita muu ryskääminen ja pauke matkaansaattoi.

Kasvaneen sivistyksen vaikutuksesta ei minkäänlaisia Jyrinpäivän viettotapoja enää tavata. Jos joitakin paimenien vedellä valelemisia joskus sattuisikin, kaikki sellainen tapahtuu leikillä eikä suinkaan sillä mielen hartaudella kuin ennen. Mutta on kuitenkin kaunis tapa muistella tällaisia kansan vanhoja merkkipäiviä, koska silloin myös muistamme niitä menneitä sukupolvia, jotka aikoinaan viettivät Jyrinpäivääkin lapsen uskolla ja saivat näin uutta uskallusta, voimaa ja kestävyyttä arkisissa toimissaan sekä ennen muuta valoisaa tulevaisuudentoivoa.

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti, 23. 4. 1959.

Muuan teollisuusyritys Liesjärvellä

Harva Liesjärven nykyisistä asukkaista tietää, että Harjun maalla, kappaleen matkaa taloon päin Pietsaaresta, oli aikoinaan 1890-luvulla sahalaitos pitkine savupiippuineen. Tosin tuo piippu forssalaisiin mittoihin verraten oli melkoisen vaatimaton, mutta kohosipa kuitenkin lähipuitten latvojen yläpuolelle. Tiiliä siihen tuotiin mm. Vähältä-Herttualta. Talon vanhin, poika, Otto, oli kymmenvuotias, kun hän yhdessä isänsä kanssa ajoi noita tiiliä rakennuspaikalle. Tämä samainen Otto, nykyinen Uudentalon isäntä, vastikään seitsemänkymmentäviisi täyttä-

nyt, kerran kertoili puheena olevan sahalaitoksen vaiheista seuraavaan tapaan:

Harjua omisti niihin aikoihin Walden-niminen isäntä, hieman herraan vivahtava, ruotsitkin taitava riuskaotteinen mies. Hän osti Harjun Humpurilta (Hornborg), silloisen Porvoon piispan veljeltä, joka myös aikoinaan omisti Turpoon ja Portaan Luukkolan. Walden yritti hoitaa Harjun maita silloisten viljelysperiaatteitten mukaan, mutta ei näköjään saanut laihanpuoleisista maista tarpeeksi tuloja, koska rupesi puuhailemaan sahalaitosta paikkakunnalle. Hän oli tuonut itselleen vaimon Pusulasta. Arimaan tyttären, joka myös oli vähän kuin väärän koivun kautta herrassäätyyn kuuluva. Ehkä tämäkin kannusti miestään ryhtymään sahahommiin, sillä olihan toki sahan patruunan puolisona oleminen vähän toista kuin tavallisena talon emäntänä. Oli, miten oli — sahaa vain ruvettiin rakentamaan vieraitten sekä omanpaikkaisten voimalla. Laudoistahan sahat usein tehdään, mutta Walden käytti rakennusaineena hirsiä, koska lautatavaran hankinta olisi tuottanut vaikeuksia. Hirsiä siis kaadettiin, piiluttiin ja pantiin nurkille. Päivä päivältä kohosivat saharakennuksen seinät, kunnes se oli valmis. Harmaaseinäiseksi se jäi, sillä maalaus ei niihin aikoihin ollut kovinkaan yleistä, koska talorakennuksetkin jäivät väriä vaille, kuten vanha hämäläinen tapa edellytti. Walden oli samalla mies, joka katseli asioita pitkällä tähtäimellä, kuten nykypäivien kulunut sanonta kuuluu. Hän näet rakennutti sahan yhteyteen myös verstashuoneen, johon hankki jonkin siihen aikaan saatavissa olleen koneentapaisenkin.

Mutta puhukaamme ensin tuosta sahasta! Se oli yksiraaminen, tuotoltaan varsin vähäinen, mikäli sitä vertaa nykyisiin. Sen yhteydessä oli »kanttisaha». Höyrykone oli ehkä jokin ennen köytössä ollut ja se oli merkkitapaus metsäkylän historiassa, kun tuota raskasta »onkapannua» hevosvoimin kiskottiin huonoa tietä pitkin perille. Tiepuolessa katselevat paikkakunnan alkuasukkaat silmäilivät merkitsevästi toisiaan, sillä olihan tuollainen rautahirviö ennen näkemätön. Akat siunailivat ja loivat pelokkaat katseensa yläilmoihin, kun enteilivät maailmanlopun olevan ovella. Mutta harkitseva miesväki suhtautui asiaan toisin. Se ennusteli uuden aikakauden tuloa paikkakunnalle. Työtä tulisi monelle ja leveämpi leipä. — Päästiin perille. Hevoset höyrysivät, ajomiehet nostelivat housujaan ja olivat hivenen itsetietoisia omasta tärkeydestään, kun olivat saaneet kunnian olla tuollaisen ihmerakkineen kyytimiehinä. Walden itse antoi määräyksiään kuin laivan kapteeni alaisilleen merimiehille, ja hänen ohjeittensa ansiosta höyrykone vihdoin siirtyi vakinaiselle paikalleen, jossa se tuli olemaan koko teollisuus-

laitoksen käyntiin panevana voimana.

Tarvittava raaka-aine oli helppo vedättää omasta metsästä, joka niihin aikoihin oli varsin laaja. Mutta Walden oli liikemies jo siitä päättäen, ettei hän tyytynyt yksinomaan oman metsän tarjoamaan, miltei rajattomaan puumateriaaliin. Olihan hyvä säästää talon metsää ja ostaa vierailta, mikäli oli saatavissa. Lintumaa oli niihin aikoihin oikea metsätalo. Viljelykset siellä olivat pienet ja kiviset. Suurenlainen metsämaasto tarjosi kyllä karjalle hyvät laitumet, mutta talvinen lehmien pito tuotti vaikeuksia, koska kiviset pellot eivät aina turvanneet karjan talvimuonaa. Jos kesäiseen aikaan olikin voitu viedä Forssan torille voita aina silloin tällöin, tyrehtyi voin tuotanto talvisaikana vähäiseksi, tuskin omaan ruokatalouteen riittäväksi. Tätä taustaa vastaan ajatellen ymmärtää hyvin, että silloinen Lintumaan isäntä, Matti, ryhtyi Waldenin kanssa metsäkauppoihin. Kuvaavaa sen ajan metsänkäsittelylle on, että Lintumaa antoi Waldenille monivuotisen oikeuden metsäpalstan käyttöön. Kysymyksessä ei suinkaan ollut talon koko metsä, vaan jokin sen rajoitettu osa. Ostaja kaatoi siitä vuosittain aina suurimmat puut, kunnes se jonkun ajan kuluttua oli täysin puhdas raiskattua alikasvustoa lukuun ottamatta.

Puut sahattiin lankuiksi ja laudoiksi. Taapeleita kohosi sahan ympäristölle, sillä omat ja vieraatkaan hevoset eivät ehtineet kuljettaa sahatavaraa markkinoille siinä määrin, kuin pieni saha sittenkin pystyi tuottamaan. Vaikeaa oli kuormien kuljetus kaukaisille rautatieasemille. Koiviston asema, nykyinen Humppila, oli paikka, jonne lautakuormia etupäässä vietiin. Rehtijärven kautta olisi matka tullut huomattavasti lyhyemmäksi kuin kiertämällä Jokioisten kartanon ohi. Mutta tuo tie oli jo Vieremästä alkaen kovin huonokuntoinen ja monin paikoin jotenkin pohjaton, joten liikenöiminen raskailla kuormilla oli vallankin pehmeän kelin aikana mahdoton. Paluumatkalla yritettiin kuitenkin oikaista Rehtijärven kautta ja silloin ajettiin myös pitkin Kirmun harjua, jonka laella niihin aikoihin oli joltinen ratastie. Toinen vientiasema olisi ollut Matku, mutta kun Forssan tehtaitten kuormat kulkivat juuri sinne, ei Matkun tielle sivullisella ollut asiaa. Tehtaan kuljetuksia olikin silloin ylen paljon. Valmista tavaraa vietiin, raaka-ainetta tuotiin, ja päivittäiset hevoskaravaanit olivat miltei katkeamattomat. Tästä syystä tämäkin tie oli kuoppaista ja vaikeakulkuista, vaikka sitä yhtiön toimesta koetettiin pitää mahdollisimman käyttökelpoisena.

Kuten jo sanottiin — sahan yhteydessä oli myös verstashuone. Siellä työskenteli joukko miehiä valmistaen viskureita ja rattaanpyöriä. Tämän alan teollisuus näyttää kuitenkin jääneen jotenkin vähäiseksi, koska ei ole tunnettua tuotteitten muualle

markkinointi. Raskaitten lankkukuormien kuljetus koetteli tietysti rattaita, joten pyörillä tätä ajatellen lienee ollut ainakin vähäinen paikallinen menekki. Mitä taas tulee noihin viskureihin, tarvittiin niitäkin omalla paikkakunnalla. Joku ehkä puhdisti viljaa vanhaa välppäkonstia käyttäen, mutta yleensä lienee jo siirrytty viskurin käyttöön, koska työ siten helpponi ja viljan laatukin parani. Olisi mielenkiintoista lähempi tutustuminen noihin silloisiin puhdistusvälineisiin ja verrata niitä nykyisiin. Valitettavasti ei niitä kuitenkaan enää ole paikkakunnalla. Jokelassa sellainen kuulemma aikoinaan oli, mutta ei ole enää. Joensuun riihessä oli myös n. 45 vuotta sitten käytössä erikoismallinen viskuri, joten se hyvinkin saattoi olla näitä Harjun »tehtaan» valmisteita.

Varsin vähäinen oli se työläisjoukko, joka Waldenin sahalla ja verstaassa työskenteli. Parhaana aikana se lienee kohonnut puoliväliin toiselle kymmenelle. Osa niistä oli omanpaikkaisia, osa vieraita. Jotkut asuivat Harjun piharakennuksissa, jotkut Pietsaaressa. Tämä viimeksi mainittu oli silloin väliseinällä jaettu kahden perheen asunnoksi. Myöhemmässä vaiheessa rakennus muodostettiin huvilamaiseksi, ja se oli aikoinaan metsätyönjohtaja Pantzarin käytössä. Sitten siinä asui metsänhoitaja Böök ja viimeisinä vuosina autoilija Kauno Örn.

Hiljalleen alkaa Waldenin teollisuusyritys potea verenvähyyttä. Lieneekö sen omistaja itse väsynyt, vain kannattamattomuusko oli syynä — joka tapauksessa hän sen lopetti ja myi omistamansa Harjun, josta vielä silloin käytettiin kartanon nimitystä, ja siirtyi konttoristiksi Hankoon. Saha purettiin ja sen hirret vietiin Lamalaan, jossa ne vielä kuulemma tänä päivänä ovat jonkin siellä olevan rakennuksen seininä. On hyvin luultavaa, että osuuskaupan seinähirret ovat juuri näitä. — Mutta vielä näkee ohikulkija tuon entisen sahan raunioita Harjun haassa valtatien välittömässä läheisyydessä. Jos niitä kaivaisi, saattaisi löytää yhtä ja toista sellaista, joka puhuisi tuon vaatimattoman teollisuuslaitoksen voiman päivistä. — Toinenkin jäännös Harjun sahasta on olemassa: Järven rannassa, sahan raunioihin päin suuntautuvana, on toista metriä leveä syvänlainen ojanne. Onko sitä pitkin vedetty sahatukkeja järvestä, vai onko se ollut jonkinmoinen — lähinnä koivutukkien — säilytysallas, jossa ne ovat pysyneet tuoreina ja helpommin sahattavina — sitä on vaikea mennä päättelemään.

Waldenin yritykset eivät siis menestyneet. Ehkä Liesjärvi olikin silloisissa oloissa liian kaukana ja sahatuotteitten markkinointi sen takia hankalaa. Jos sen sijaan tuosta vaatimattomasta alusta olisi kehittynyt merkityksellinen teollisuuslaitos — kuten on usein tapahtunut — olisi Liesjärven kyläkuva nyt toinen. Täällä olevat rajattomat metsä-

rikkaudet tuollaisen kehityksen olisivat hyvinkin voineet tehdä mahdolliseksi. Ehkä olisivat Waldeninkin toimet onnistuneet, jos niitten synty olisi sattunut muutamia vuosikymmeniä myöhemmin — nyt oli ajankohta kait liian aikainen.

Väinö Korpijärvi.
Forssan Lehti, 11. 6. 1959.

Kantolan "maisteri"

Me tavalliset kuolevaiset teemme mitä osaamme. mutta niitä on sellaisiakin, jotka tekevät mitä tahtovat. Kantolan Kyösti oli juuri sellainen. Hän teki pyssyjä ja pyssyn lukkoja ja yleensä kaikkea sellaista, mitä maalaissepät pajassaan. Hän oli maalari ja tapiseeraaja, tinasi pannuja ja kattiloita, värkkäsi puusta mitä kukin tilasi, tuoleja ja pikku pöytiä, täytti lintuja, sitoi kirjoja, oli valokuvaaja ja kelloseppä, metsästeli pyssyllä, raudoilla ja myrkyllä, soitti viulua ja haitaria. Hän oli siis sanalla sanottuna tuhattaituri. Mutta eräs vika miehessä oli, ymmärrettävä kylläkin: hänen kaikki työnsä olivat tusinatöitä. Pöydät ja tuolit kitisivät liitoksissaan ja aukenivat luvattoman aikaisin, täytetyt linnut tiputtivat höyheniään, paperit katosta ja seiniltä putoilivat, ja jos eivät ihan pudonneetkaan, remputtivat kuitenkin ja lainehtivat kuin meri myrskysäällä. Ja entä ne korjatut pyssyt, jotka pahoin hajoittavina tuotiin porattaviksi! Korjauksen jälkeen ne vasta oikein hajoittivat. Haulit kulkivat omia teitään maalitaulusta välittämättä. Ja valokuvat sitten! Ensimmäisillä yrityksillä kuva tuli peräti toisista esineistä kuin tarkoitetuista. Rupesivat lopuksi näkymään oikeatkin kuvat, joskin ne häipyivät pian jäljettömiin. Mutta Kyösti sen kun vain näppäili ja kehui kuviaan. Alussa hän sai asiakkaita, mutta kun työt eivät kiittäneet tekijäänsä, luopuivat paikkakuntalaiset mestaristaan, ja Kyösti alkoi potea työn puutetta. Aina sentään joku silloin tällöin tarvitsi häntäkin, kun ei ollut parempaa saatavissa, niin ettei sentään tarvinnut olla leivättäkään.

Mistä sitten tuo maisteritittteli? No — se oli sillä tavalla, että Kyöstille selvisi jo nuorena, ettei kukaan muu nosta kissan häntää, ellei kissa itse. Hän oli saanut kohtalaisesti leivisköitä eikä ollut mikään taulapää, hiukan vain — noin hienosti sanottuna — originelli: piti itseään herrana, käytti puheessaan puhtaantuntuista kirjakieltä, pukeutui kylällä käydessään arkiolois-

sakin herrasmiehen tavalla käärien kaulaansa kovitetut simsetit, jopa veti joskus ylleen pitkäliepeisen »sortukin». Tarvittiinko näin muodoin enää enempää maisterin arvon saamiseen!

Muuten maisteri oli sopumies. Hän ei sano pahaa sanaa lähimmäisestään — ja mitäpä pahaa nämäkään sanoivat hänestä. Häneen on totuttu, ja hän kuuluu paikkakunnan yleiskuvaan. Hänelle tosin joskus hymyillään, mutta ei naureta. No — kerran sentään naurettiinkin, kun kuultiin, että mies oli ruvennut tekemään ikiliikkujaa. Kyösti koputtelee kesäkauden liiterissä suljettujen ovien takana kuin keskiajan alkemisti, tekee kuulia ja kuulatorvia, sorvaa rattaita ja akseleita, vääntää vietereitä ja saa kuin saakin vihdoin monen hikisen työpäivän jälkeen laitoksensa lopullisesti valmiiksi — niin hän ainakin itse luulee. Siinä on vain muuan vähäinen vajavaisuus, sama, joka on vienyt satojen samanlaisten keksijöiden mielen apeaksi — se näet on itsepäinen kuin synti, liikkuu sen, minkä liikkuu, onnahtelee ja kitisee pahaenteisesti, kunnes aikansa pyörittyään pysähtyy. Kyösti noituu, löysää muttereita ja starttaa uudestaan, mutta tulos on yhä samanlainen. Hän touhuaa vielä viikkokauden keksintönsä parissa niin kiinteästi, ettei kunnolleen kerkiä nukkumaan. — No — nyt se käy! hän melkein ääneensä hihkaisi eräänä päivänä, kun kone kitisemättä aloitti »ikuisuutensa» onnahtamatta ja tasaisesti pyörien kuin kelakeinu pääsiäisenä — piti aina vain samaa tahtia eikä aikonutkaan pysähtyä. Kyöstin suu on leveässä hymyssä ja hän elää elämänsä onnellisimman tuokion. — Kunpa olisi muutkin näkemässä! Hän jo aukaisee tuon aina suljettuna olleen oven selkoselälleen ja hän näkee naapurin nuorenisännän menevän pellolle viikate olalla, kutsuu tämän liiteriin. Eikä Kyöstin tarvinnut sormin osoittaa tuota älynsä aikaansaannosta, koska se oli siinä näkyvällä paikalla telineillään tasaisesti nakuttamassa ja kuin seinäkello, mittaamassa ajan äärettömyyttä. Vieras ei ole erikoisesti asiasta kiinnostunut, katselee vain varsin arkipäiväisesti ja näyttää odottavan jotakin. Mutta Kyöstille on tilaisuus niin juhlallinen, ettei hän osaa edes selitellä keksintönsä yksityiskohtia. Rykäisy vain ja sulava kädenliike saavat tällä kertaa korvata puuttuvat sanat. Ja mitäpä puheita tässä tarvittaisikaan, sillä tuossa nyt oli edessä todellisuutena se haavekuva, jonka parissa tuhannet aivot olivat askaroineet. — Kuinka nyt olikaan hänen — Kantolan Kyöstin — onnistunut ratkaista ikiliikkujan arvoitus ja näin turvata tulevaisuutensa!

Yhä raksuttaa ja kolahtelee liiterissä, kun kuulat kulkevat puutorvissa. Kyösti ottaa käteensä kellon ja tekee sen perusteella tarkat laskelmat siitä ajasta, minkä kone käyttää määrättyihin liikesarjoihin. Mutta se on elämän laki, että riemun

hetket ovat lyhyitä ihmispoloisen vaelluksessa. Sen koki Kyöstikin, kun koneen vauhti alkoi hidastella, kunnes se hetken onnahdeltuaan vihdoin pysähtyi kokonaan. Sääliksi kävi sillä hetkellä Kyöstin syvä pettymys. Hän panee kellon taskuunsa ja alkaa hääriä koneensa ympärillä kuin palosotilas etsimässä tulipesäkettä. Hän lyö ja lykkää, puhaltaakin, kun ei tiedä, mitä tekisi. Mutta kone ei tunne sääliä, vaan on lukossa kuin kassakaappi. — Joku kuula kait on tarttunut torveen — pian se on korjattu, mestari tuumailee ja tarttuu jakoavaimeen kuin hukkuva pelastusrenkaaseen ryhtyen kiertämään muttereita.

Menisikö nyt hukkaan kuukausien uurastus — kivenkö saisikin leivän sijasta Kyöstiparka, jonka elämänkaaren kaunistuksena piti olla tämä talouselämän mullistava keksintö. Kaiken kukkuraksi valoi tuo hyvä naapuri kylmää vettä hänen kuumille ohimoilleen sanoessaan: — Jätä sinä, Kyösti, mokoma yrityksesi! Tottahan tiedät, että tuhannet ovat sinun tavallasi koettaneet ratkaista ikiliikkujan ongelmaa, mutta kaikki epäonnistuneet siitä yksinkertaisesta syystä, että se on luonnon lakien vastaista.

Vielä tämänkin jälkeen Kyöstin verstaasta kuuluu vasaran hiljaista naputusta ja silloin tällöin koneen käynnistä aiheutuvaa kolahtelua, mutta vihdoin hän uskoo itsekin olevansa muuan »surullisen hahmon ritari», jonka taistelu tuulimyllyjä vastaan oli yhtä toivotonta kuin ikiliikkujan keksiminen. Puolivihaisena hän murtunein mielin työntää eräänä päivänä tuon ihmerakkineen nurkkaan peittäen sen risaisella säkkireuhkalla.

Mutta vaikka Kyöstin ikiliikkujan keksiminen ajautuikin karille, ei hän silti menettänyt toimeliaisuutaan. Yhä kuuluu kalkutusta pajan puolelta, yhä lentelevät lastut höyläpenkin ääressä. Leipää riittää ja särvintäkin kohtuullisesti, kunnes ikävuodet vähentävät voimia ja tekevät lyhyeksi askeleen. Vihdoin kalkutus pajassa lakkaa ja muukin raskaampi työ. Kuitenkin hän yhä asuu rakkaassa pikku mökissään humisevan metsän rinteessä. Siellä hän on lähellä luontoa, jota aina on vaalinut ja intomielin rakastanut. Hän tekee kesällä luutia ja saunavihtoja, kerää marjoja ja sieniä ja on tyytyväinen elämäänsä. Kylän emännät muistavat myös häntä lämpimäisleivällä ja jouluna kinkun viipaleilla. Silloin tällöin hän pistäytyy tarinoimassa naapurien kanssa, saa joskus itsekin mieluisan vieraan, jonka kanssa muistellaan menneitä ja raoitellaan tulevaisuuden ovea. Mikäs on Kyöstin eläessä, kun saa olla terveenä ja maailmalla olevat lapsetkin aina muistavat pikku lähetyksillään.

Nyt on Kyösti jo ajat sitten siirtynyt manan majoille, mutta hänen muistonsa elää vielä paikkakunnalla. Hän oli ollut muuan vähäpätöinen ratas yhteiskunnan suuressa koneistossa ja sitäkin on siinä tarvittu. Tosin

se on pyörinyt joskus omalla tyylillään, onnahdellutkin, mutta kuitenkin ja näin vaikuttanut myönteisesti tuon suuren koneiston toiminnassa. Toisin olisi ollut laita, jos tuo ratas olisi pyörinyt vastahankaan ja häirinnyt näin muitten ehkä liukkaimmilla laakereilla varustettujen rattaitten pyörimistä. Noita vastapäivää kulkevia rattaitahan on — Jumala paratkoon — paljon, siksi kuullaan tuontuostakin yhteiskuntakoneiston käynnissä kitinää ja muuta outoa ääntä, joka kaikki on merkkinä siitä, että rattaat eivät ole kunnossa. Laakereissa on ehkä hiekkaa tai jokunen hammas sopimaton muihin hampaisiin. Ja mikä pahinta — on niitäkin, jotka ehdoin tahdoin koettavat vaikeuttaa yhteiskuntakoneiston käyntiä, repiä, mitä toiset pyrkivät rakentamaan ja uskottelevat yksinkertaisille, että hekin muka toimivat yhteiseksi hyväksi. Kyösti ei ollut niitä miehiä, vaan täysin luotettava isänmaallinen kansalainen — siksi häntä usein paikkakunnalla muistellaan kaipauksella.

Väinö Korpijärvi.

Forssan Lehti, 24. 6. 1959.

Jokioisten pappilamuseoon liittyy merkittäviä muistoja

Esko Aaltosen pappilamuseon vihkiäisissä pitämä puhe

Voimme sanoa nyt seisovamme historiallisella maaperällä. Kaukaisessa muinaisuudessa, ehkä tuhat vuotta sitten, soutivat Suomenlahden eteläpuolelta samonneet esi-isämme tuota Loimijokea ylöspäin etsien tuottoisia kalavesiä ja riistamaita. Tämä harjunkumpare, jonka alapuolella juoksi keväisin myös Ryöppylänoja, tarjosi sopivan sijainnin kiinteälle kyläasutukselle, kun muinaishämäläiset alkoivat täällä viljellä peltojaan ja polttaa kaskiaan. Ainakin jo 700 vuotta sitten syntyi tänne sitten Ojaisten kylä, vähän ylemmäksi kosken rannalle Nivan kylä. Näiden kylien isännillä oli tuolloin hämärässä muinaisuudessa eräalueita Tammelassa, missä mm. on Ojaisten kylä ja Intalan talo, taikka Pellin suo ja Nirpan kallio — kaikki vanhoja jokioislaisia paikannimiä. Ainakin kolme vuosisataa Ojaisten talonpojat ja heidän perhekuntansa astelivat sukupolvi toi-

sensa jälkeen näillä kummuilla ja viljelivät täältä avautuvia peltovainioita, kunnes talojen piti 1600-luvulla väistyä Jokioisten kartanon tieltä sivummalle taikka joutuivat lampuotitiloiksi. Lopulta tuli torpparikausi, 1700-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Tänne harjulle ja sen molemmin puolin sijoitettiin ahtaalle alalle torppa torpan viereen. Tuolla Ryöppylänojan partaalla oli Sillanpään torppa, sen riihet ja aitat maantien toisella puolella. Sillanpäästä ylöspäin sijaitsi Hutkan torppa, sen rinnalla Tuomolan ja Perttulan torpat, tässä lähellä myös Mäenpään ja Sällin torpat, tuolla kauempana Simola. Myös itsellisten mökkejä sijaitsi mäen liepeillä, ja tuolla notkossa, maantien vierellä oli — ja taitaa vieläkin olla — yhteinen Ryöppylän kaivo. Ja harjanteen korkeimmalla kohdalla oli v:sta 1800 Jokioisten kappalaispappila, tämä sama rakennus, joka nyt on juhlintamme aiheena. Mitä rakennuksia tällä näin hallitsevalla paikalla oli ollut ennen vuotta 1800, sitä ei enää muisteta, mutta mahdollisesti Sällin torppa, jota ei Ojaisten myöhempiin karttoihin ole enää merkitty. Täällä Ojaisten kylässä oli ollut Jokioisten ensimmäinenkin kappalaispappila, mutta se paloi jo 1671.

Meillä Suomessa ei voitane osoittaa monta pappilaa, joka olisi sijainnut niin proletaarisessa ympäristössä, kuin täällä Ojaisten torppariyhteisön keskellä. Elämä torpissa oli yksinkertaista ja usein puutteen ahdistamaa. Monesti oli turvauduttava naapurien apuun. Rahvaan lapset leikkivät ja pirstasivat papinlasten kanssa ja moni heistä meni estoitta pappilan lasten ruokapöytään. Ensimmäinen kappalainen, joka tässä rakennuksessa asui, oli maisteri Anders Planman, joka oli 1797 tullut Jokioisten papiksi ja pari vuotta myöhemmin vakinaiseksi kappalaiseksi. Hän oli kuin luotu tähän köyhään torppariyhteisöön. Oli talonpojan poika Tattulan Tasalasta. Eleli 36 vuoden ikäiseksi vanhanapoikana ja viihtyi hyvin rahvaan miesten parissa. Hän harrasti sen aikuista urheilua, mm. juoksi kerran Turusta Jokioisille kilpaa hevosen kanssa ja voitti. Mentyään 1809 naimisiin 20-vuotiaan luutnantintyttären Hedvig Floorin kanssa siunautui perheeseen 8 lasta. Papin palkka oli suurelle perheelle riittämätön ja niinpä Anders Planman lainasi kirkonkassasta summia, jotka nykyrahassa merkitsisivät pariasataa tuhatta markkaa. Mutta seurakuntalaiset antoivat velan anteeksi, sillä he rakastivat pappiaan, joka ei ollut ylpeä, ei mielitellyt kartanonomistajaa, patruuna Bremeriä, ja joka osasi saarnata kokemuksiensa kouluttamana niin, että köyhä kansakin sen tajusi. Hän oli oppinut mies, maisteri, hänen setänsä oli Turun professoreja, ja hänellä oli huomattavan suuri kirjasto: 47 teosta, sanakirjoja ja historioita, joukossa monia 1600- ja 1700-luvun painotuotteita.

Mutta ilmeisesti kappalaisperheen elämäntaso ei ollut paljonkaan torpparien toimeentuloa korkeammalla. Päätellen siitä, että perukirjan mukaan Planmanilla oli samoja ajo-, peltoja työkaluja kuin torppareillakin, kappalaispappilassa harrastettiin maanviljelystä. Menestys kai riippui lähinnä rouvasta, sillä maisteri itse oli 1820-luvulla sairaaloinen, niin että hänelle piti palkata apulainen. Riihikin paloi eloineen, ja pappilan rakennuksia piti omin kustannuksin kunnostaa. Kun Anders Planman kuoli 1836, osoitti perunkirjoitus, että pesä oli vähävarainen. Käteisvaroja ei ollut ja hopeatavaraa, josta perheiden varallisuus parhaiten voitiin arvostella, oli vain 6 lusikkaa. taskukello ja hopeahelainen piippu. Kupariesineistä olivat arvokkaimmat viinapannu, kuuden kannun vetoinen kattila, kastrulli ja kolme kahvipannua. Messinkitavara supistui kahteen pariin kynttilänjalkoja, mortteliin ja riivinrautaan. Porsliinilautasten lisäksi oli pappilassa vielä 6 tinalautasta, ikään kuin perintöä vanhoilta ajoilta. — Kotieläimiä oli vanha valakka, 2 lypsylehmää ja 2 hiehoa. Ruista oli 23½ tynnyriä ja huonoa ohraa yksi tynnyri. Koko omaisuuden arvo oli 161 riksiä eli niin vähän, että pesä joutui velkojen vuoksi vararikkoon. Leski sai monta armovuotta.

Vasta viiden vuoden perästä tuli pappilaan uusi vakinainen kappalainen, kun sinne 1841 muutti Siuntiosta Erik Napoleon Bonsdorff. Muistellaan, että hän oli kookas ja arvokkaan näköinen herra, tunnettua kulttuurisukua. Kun lisäksi hänen puolisonsa oli Rotkirchin aatelissukua, Palikaisten kartanon tytär Henriette, ja perheen kotikieli on ruotsi, se edusti vallan toista kulttuuripiiriä kuin talonpoikainen Planman. Uudella kappalaisperheellä oli omaisuutta ja sen mukainen elintaso. Naispalvelijoita oli 2—3, renkejä samoin, mihin lisäksi tulivat Tammelan Ojaisilla sijaitsevan kappalaistalon Intalan päivätyöt. Kappalaiselle oli kartanosta luvattu peltoa 20 tynnyrinalaa ja niittyä 30—40 häkinalaa, mutta tiedetään kertoa Bonsdorffin saaneen näitä etuuksia enemmänkin. V. 1851 hänellä oli 3 hevosta, vetohärkä, 6 lehmää, 2 hiehoa, vasikka, 7 lammasta, sika, 2 porsasta, 7 hanhea ja 6 kanaa.

Bonsdorffin perheen varallisuus ilmenee parhaiten perunkirjoituksesta, joka pidettiin rouvan kuoleman jälkeen 1851. Kultaesineet oli jaettu lapsille äidin sairauden aikana. Pesässä oli käteistä rahaa, oli tusinoittain hopealusikoita ja muuta hopeatavaraa, oli hopeoituja kynttilänjalkoja saksineen ja messingistä valmistettu teekeitin kynttiläkruunu sekä 3 paria korkeita ja 2 paria mataloita kynttiläjalkoja. Kupariastioita oli runsaasti, mm. 2 kahvipannua ja kahvimylly, samoin pelti- ja valurauta-astioita. Oli vielä kristallia, lasi- ja porsliiniastioita jne. Liinavaatevarasto oli niin-

ikään runsas. Huonekaluista mainittakoon mm. salonkisohva, 2 keinutuolia, 12 nahkapäällysteistä tuolia, 8 kangaspäällysteistä tuolia, kaappikello, musta kirjoituspöytä, maalattu senkki, piippuhylly, satulipeili jne. — Ajoneuvojen luettelosta pistää silmään, että pappilassa oli käässien ja kuriirirattaiden lisäksi vaunut, jollaisia papeista yleensä käyttivät vain emäseurakuntien kirkkoherrat.

Kun vielä mainitaan, että Bonsdorffilla oli v. 1851 28 tynnyriä ruista, 7 ohraa, 2½ vehnää, 6 tynnyriä kauraa sekä 40 nelikkoa perunoita ja että hänellä oli saatavia tehtailija A. W. Wahrenilta 525 ruplaa ja luutnantti Rotkirchilta 315 ruplaa sekä viljasaatavia talollisilta ja torppareilta, tulemme kyllä vakuuttuneiksi, että Jokioisten ja Perttulan pappi oli paljon varakkaampi kuin mitä virka olisi edellyttänyt. Miten pappila irtaimistonsa ja muun omaisuutensa puolesta v:n 1851 jälkeen muuttui, siitä ei ainakaan tällä kerralla ole tietoa.

Erik Napoleon Bondsdorff oli myös yhteiskunnallisesti valveutunut. Hän oli Tammelan kirkkoherran A. E. Granfeltin ystävä ja luottamusmies eikä hän antanut periksi patruna Bremerille, joka haastoi riitaa pappienkin kanssa. Bonsdorff oli myös Jokioisten ja Perttulan kappeleissa vaivashoidon esimies. Siinä ominaisuudessa hän laati lyhyen ja täsmällisen ohjesäännön, jota sanottiin Bonsdorffin asetukseksi ja jonka varassa köyhäinhoito saatiin uuden lain vaatimaan järjestykseen. Edelleen Bonsdorff toimi kirkonisäntänä, toimitti seurakuntalaisilleen perunkirjoituksia yms. ja, kuten tänään kuulimme oli avulias lääkitsijä ja hyvän silmäsalvan valmistaja. V. 1867 Bonsdorff kirjoitti Jokioisten kuntakokouksesta ensimmäisen pöytäkirjan.

Suuresti erilaisesta elämäntasostaan ja ruotsinkielisestä sivistyksestään huolimatta Bonsdorff ja hänen perheensä sopeutui Ojaistenmäen elämänpiiriin. Muistellaan, että hän piti lapsista; mäen lapset saivat vapaasti liikuskella pappilan sisähuoneissakin. Ojaisten pappilassa ruokittiin nälkäisiä kerjäläisiä. Kun Henriette Bonsdorff kuoli 1851, oli perheessä vielä 5 alaikäistä lasta (kaikkiaan lapsia 7), vanhin kolmannellatoista ikävuodellaan ja nuorin, Alma-tyttö, 3 viikon vanha. Pienen vauvan imettäjäksi tuli Jänhijoen Jaakkolan torpasta Leena Juhontytär Ruth (Roth) mukanaan oma 9 kuukauden ikäinen poikansa. Tämä Leena on muistettava erittäinkin siitä, että hänestä sitten tuli Sillanpään torpan emäntä ja talousneuvoksena kuolleen Miina Sillanpään äiti. — Varapastori Erik Napoleon eleli sitten leskimiehenä pappilassaan, ja lapset lähtivät maailmalle yksi toisensa jälkeen. Nuorin lapsista, Alma, suomalaistui tyystin Ojaistenmäen torppariyhteisössä. — Varapastori Erik Napoleon kuoli tammikuussa 1870. Niitä vahvoja siteitä, joita pappila oli sol-

minut Ojaistenmäen torpparien lapsiin, kuvaa hyvin se, että kaksi Sillanpään torpan tytärtä lähti Alma Bonsdorffin luo palvelukseen, kun tämä oli Porvoossa 1882 mennyt naimisiin tunnetun kääntäjän ja suomen kielen viljelijän Aatto Suppasen kanssa. Sillä tavalla Miina Sillanpää pääsi maailmalle suorittamaan merkittäväksi kehittynyttä elämäntyötänsä.

Olen näinkin paljon puhunut kahdesta Ojaisten mäen kappalaisesta ja heidän kodistaan johdattaakseni kuulijoiden ajatukset siihen, millaista kulttuuriympäristöä Jokioisten pappilamuseon välityksellä voidaan ja halutaan ilmentää. Kun on kysymyksessä museon sisustaminen 1800-luvun kahta keskimmäistä neljännestä kuvastavaan asuun, on ollut hyödyllistä tarkastella, mitä kalustoa ja muuta esineistöä Planmanin ja Bonsdorffin kodissa oli. Huomaamme, että Planmanin kodin jäljittelemiseen olisivat kelvanneet suunnilleen samanlaiset kapineet, joita paljon myöhemmin on tavattu torpissa ja mökeissä. Varsinaista kustavilaista herrastyyliä ei Planmanin huonekalujen joukossa mainita. Mutta nimenomaan pappilamuseota ajatellen on Bonsdorffien koti tarjonnut paljon kiintoisamman ja sattuvamman lähtökohdan. On ollut onnellista, kun tänne museoon on saatu joukko huonekaluja ja muuta esineistöä Bonsdorffin jälkeläisiltä. Siten on saatu syntymään väärentämätön tunnelma, jota puolestaan hyvin säestää muualta saatu kalusto ja esineistö, kuten kuvernööri Costianderin upea kirjoituspöytä ja kirjoitustuoli Nuutajärveltä sekä Jokioisten kartanosta saatu vanha flyygeli, joka puolestaan on muistuttamassa Alma Bonsdorffin musiikkiharrastuksia.

Toisestakin syystä olen katsonut tarpeelliseksi palauttaa kuulijain mieleen kahden täällä asuneen kappalaisen henkilöllisyyden ja heidän perhepiirinsä. Voidakseen tulla eläväksi täytyy museon ilmentää niitä henkilöitä, jotka ovat eläneet museoksi muutetuissa huoneissa. Mitä enemmän me heistä tiedämme, sen aidompi tunnelma syntyy museossa kävijöihin. Ja kaiken lisäksi tämä museo on osaltaan myös yleisempi Jokioisten kirkkomuseo. Papinkanslia ja sen seinillä riippuvat valokuvat entisistä sielunpaimenista palauttavat katsojain mieleen tutun miljöön ja kiintoisen sarjan paikallishistoriaa. Omalla läheisellä tavallaan lisäävät pappilanmuseon henkilögalleriaa myös Miina Sillanpään muistot, hän ja hänen kotinsa kun olivat niin monin sitein liittyneet Bonsdorffin kappalaispappilaan ja sen väkeen.

Kun tätä museota alettiin puuhata, kuultiin arvostelevia ääniä, että mitä Jokioinen tekee pappilamuseolla, täällä tarvittaisiin ennen kaikkea torpparimuseo. Sanoisin, että olisikin erittäin suotavaa saada sellainen, mutta sen hyväksi olisi pitänyt toimia jo 1920-luvulla. Koko torpparien

kulttuuri- ja elämänpiiri on sen jälkeen tyystin muuttunut. Mutta tämän pappilamuseon suojissa ja liepeillä saatakoon elää myös muistot Ojaistenmäen omalaatuisesta torppariyhteisöstä. Siitä kertovat meille sauhusauna ja aitat tällä mäellä, ja toivottavasti aikaa voittaen tänne saadaan lisääkin torppien maisemaan liittyneitä rakennuksia esineineen. Ainakin pitäisi rakentaa pienoisjäljennös Ojaistenmäen rakennuksista sellaisina kuin ne olivat 1870-luvun alussa.

Pappilarakennuksen vaiheisiin emme ole vielä paljonkaan tutustuneet. Niistäkin siis lyhyt katsaus.

Siihen aikaan, jolloin Anders Planman saapui Jokioisille, ryhdyttiin täällä puuhiin uuden pappilan rakentamiseksi. Jokioisten ja Perttulan talolliset toivat jo hirsiä uuden pappilan rakentamista varten, mutta kun kartanon omistaja, kenraali E. G. von Willebrand tarvitsi rakennuksiinsa kuivia hirsiä, hän lainasi ne luvaten rakentaa pappilan talollisten tuomista rakennusaineista. Willebrand oli näihin aikoihin Suomen Talousseuran puheenjohtaja. Talousseuran piirissä kokeiltiin mielellään uusia rakennusaineita ja uusia rakennusmuotoja. Oli syntynyt ajatus valmistaa halpoja savitaloja, jollaisia tiedettiin lämpimissä maissa pystytetyn. Kenraali ja maaherra lupautui kokeilemaan. Kohteeksi tuli Jokioisten pappila, jonka hän oli ottanut rakentaakseen. Mutta seurakuntalaiset ja Planman eivät tyytyneet saven ja olkien sekoituksesta valmistettuun rakennukseen, jolloin Willebrand antoi ulkoseiniin muurata tiilipeitteen. Pappilan kunnossapito jäi kappalaiselle, ja niinpä Anders Planman huolehti muista rakennuksista talkoiden avulla. Planmanin leski lunasti aikanaan itselleen tuparakennuksen, mutta hänen jälkeensä se revittiin. Varapastori Bonsdorff kustansi päärakennukseen pärekaton, 3 uutta kaakeliuunia, otatti ylös permannot ja teetti 4 paria uusia ikkunapuitteita ja kaikki kaksoisikkunat. Niinikään hän rakennutti uudestaan tai ainakin korjautti eläinsuojat, vaunuliiterin ja sikalan.

Seitsemän vuosikymmentä Ojaistenmäen tiilirakennus ehti olla pappilana. Bonsdorffin kuoltua ei Jokioisilla ollut moneen vuoteen vakinaista pappia; vasta 1873 saatiin väliajan saarnaaja. Näihin aikoihin alettiin Ojaistenmäen torppariyhdyskuntaa hajoittaa siirtämällä torppia sivummalle. Vanha pappilakin jouti pois käytännöstä. Uusi pappila valmistui näet 1876 nykyiselle paikalleen Ojaisten pappilarakennuksia oli samalla alettu hajoittaa. Bonsdorffin rakentamat renkitupa, talli, navetta, sikala, aitta, riihi ja suuli myytiin pois, leivintupa siirrettiin uuden pappilan tarpeisiin. Ojasten pappilan päärakennus annettiin lukkari-kiertokoulunopettajan asuttavaksi ja kouluhuoneiksi. V. 1903 seurakunta luovutti sen kartanolle. Nyt se on

omalla tavallaan palautettu yhteiskunnan käyttöön.

Kun nyt vihimme Jokioisten pappilamuseon tarkoitukseensa, kohdistuu paikallisen museoväen kiitollisuus sen aikaansaamisesta ensi sijassa valtiovaltaan ja Jokioisten kartanoon, jotka luovuttivat rakennuksen, ja opetusministeriöön, joka toht. Johannes Virolaisen ollessa opetusministerinä myönsi korjaustöihin 900.000 mk. Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksellä, joka Kansallismuseon historiallisen osaston johtajan, toht. Nils Cleven kehotuksesta ja innoittamana pani tämän museohankkeen alulle, on suuri ilon aihe, kun museo nyt on kutakuinkin valmis. Jokioisten kotiseutukerhon puheenjohtaja, sosiaalipäällikkö Unto Lehmussaari antautui kaikkine voimineen ja sydämen lämmöllä museohankkeen toteuttamiseen. Häntä me tänään kaipaamme keskuudestamme ja hänen muistonsa pysyköön kiitollisissa mielissä täällä Jokioisissa. Jokiläänin Kotiseutuyhdistyksen sihteeri Alli Väre on alun alkaen ollut mukana museon järjestelytöissä ja hän on uupumatta saattanut päätökseen sen työn, mikä Lehmussaarelta jäi kesken.

Jokiläänin Kotiseutuyhdistykselle esitän sen suuren saavutuksen johdosta parhaat onnittelut Suomen Museoliiton ja Kotiseutuliiton puolesta. Ja onnittelujen ohella samalla toivomuksia. Tietääkseni tämä on maamme kolmas pappilamuseo. Säilyköön sen pääluonne. Jokaisella erityismuseolla on varaa vähitellen muuttua kirjavaksi esinemuseoksi, kun hyväntahtoiset ihmiset lahjoittavat museolle irrallisia esineitä ja ne sitten sijoitetaan huoneisiin, joiden pitäisi esittää tiettyä interiööriä. Punnitkoon tämän museon hoitajat tarkoin käsissään jokaista tarjottua esinettä, ennen kuin sille antavat sijan pappilan huoneistosta. Muistot Jokioisten entisistä kouluista sopivat kyllä tänne, parhaiten kai yläkertaan.

Toisenkin hartaan toivomuksen esitän, vaikka se tuntuu turhalta nyt vihkiäispäivänä kaunista museota katsellessa. Jokaista museotamme, joka ei ole valtion tai kaupunkikunnan omistuksessa, uhkaa rappeutumisen vaara, kun ensi innostus on heikentynyt ja museon perustajat ovat poistuneet. Toivomme hartaasti, että jokioislaiset yksimielisesti tuntevat tämän museon omakseen, iloitsevat siitä, jopa ylpeilevätkin siitä, ja että seurakunta ja kunta sitä jatkuvasti muistavat lahjoituksillaan. Toivomme yhtä hartaasti, että opettajat johdattavat nuorta sukupolvea tämän museon suojiin ja sen välityksellä paikkakunnan historiaan. Siten herää rakkaus kotiseutuun ja halu toimia sen tulevaisuudenkin hyväksi.

*

Hämeen museota luotaessa Tampereelle vuosisatamme alussa lausui toht. Julius Ailio mm: »Museoiden tehtävänä on mahdollisimman opettavalla ja havainnollisella tavalla hävittää se

kuolettava ennakkoluulo, että maailma ja ihmiset ovat ajan alusta luodut sellaisiksi kuin ne nyt ovat ja että ihannoitujen tulevaisuudenkuvien on muka mahdoton toteutua sen pahan ja itsekkään takia, minkä sanotaan maailmaa vallitsevan». Sanoisimme asian nyt hiukan toisin, koska uudet sukupolvet ovat ilman museoiden apuakin kokeneet edistyksen aikaansaannokset elämän kaikilla aloilla. Museoiden tehtävänä on havainnollisella tavalla opettaa nuorille sukupolville, ettemme voi uutta kulttuuria luoda ja yhteiskuntaamme rakentaa tuntematta sitä kulttuuriperintöä, jonka olemme saaneet entispolvilta. Museo antaa meille tilaisuuden kilvoitella menneisyyden kanssa, päästä arvokkaaseen yhteyteen muihin aikakausiin ja toisiin elämänmuotoihin — näin määrittelee asian muuan ulkomaalainen sosiologi. Juuri siksi — hän sanoo —, että menneisyys on 'toisenlaista', se rikastuttaa nykyhetkeä vihjauksillaan, viittauksillaan ja yleensä sisällöllä, jollaista sillä omina aikoinaan ehkei ollutkaan.

Tulkoon tämä Ojaisten museomäki rakkaaksi jokaiselle jokioislaiselle.

Forssan Lehti, 30. 6. ja 1. 7. 1959.

"Ei siihen aikaan parantunut kysyä, kuinka paljon maksetaan"

80-vuotiasta Oskari Simolaa haastattelemassa

Jo Simolan pihalle oppaanamme toimivan serkkumme Matti Passin kanssa tullessamme toteamme, että talossa on toimelias ja huolellinen isäntä. Kauniisti viheriöivää siistiä pihapiiriä ympäröi toisaalta luonnonpuistomainen metsikkö, toisaalta erinomaisessa kasvussa olevat pellot. Rakennukset, joista osa on peräisin jo viime vuosisadalta, ovat kaikki moitteettomassa kunnossa, hyvin maalattuja hoidettuja. Pihan komistuksena on uhkea kaksihaarainen kotikuusi, jonka vaivoin kaksi miestä umpeaa, ja kuitenkin talon isäntä on nähnyt sen tuskin miehenmittaisena näreenä. Liekö kasvatettukin haltiakuuseksi.

Tovin päivän tapahtumista ja satotoiveista juteltuamme, johdatamme puheen menneisiin aikoihin.

— Ilmeisesti tässä talossa on huonoinakin aikoina riittänyt leipää, koska tuollaisia tervaskantoja kuten tekin on kasvanut, sanomme alkuun päästäksemme. — Onko tämä Simola syntymäkotinne.

— On oikein, isäni muutti tänne Ypäjältä, mutta jo sitä ennen tätä torppaa oli asuttu aloitti Simola. — Häävi tämä paikka ei ollut, sillä peltoa oli vähän ja

niityt huononpuoleisia. Pettua ei sentään tarvinnut syödä, mutta kuorineen jauhettiin toisinaan kauratkin leivanaineiksi. Tämä tila oli Jokioisten kartanon torppia, kuten kaikki muutkin tällä kulmalla ja verona oli tehtävä taksvärkkiä kaksi jalkapäivää viikossa. Hevospäiviäkin kyllä kymmenkunta vuodessa vaadittiin, mutta niistä maksettiin jonkin verran. Nummelan ja Kuuman ulkotiloilla täältä taksvärkissä käytiin, joten matka ei ollut kovin pitkä. Siihen aikaan kun minä taksvärkkiä aloittelin, kartanossa käytettiin vielä härkiä ja sonneja juhtina. Eikä niilla kuorman kanssa kiinni jäänyt. Muistan kerran kun ajoimme rehua pihaton vintille hevosilla emmekä saaneet kuormaa perille, kun hevosten kaviot eivät pysyneet kiinni jäisellä sillalla, vaikka ne olivat hyvässä kengässä. Silloin panimme härän eteen ja se veti kuormat ylös puhtaasti, vaikka oli 'paljain jaloin'. Mutta helteisenä heinäaikana niiden kanssa sai olla varuillaan. Kun sattui tulemaan kiiliäisiä, niitä ei pidätellyt mikään. Silloin ne painuivat häntä suorana lähintä metsänreunaa kohden. Näinpä tapauksen, kun niitä ei pysäyttänyt jokikaan, yli ne menivät, vaikka joki oli niin syvä, että vähän sarvia näkyi.

En minä sentään ole ihan koko ikääni tämän torpan maita tallustellut. Poikasena jo lähdin leipääni maailmalta tienaamaan, sillä täällä kotona oli suita syömässä enemmän kuin tarpeeksi. Renkinä ja päivämiehenä olin aluksi ja tein yhtä ja toista kunnes sain hevosen. Silloin alkoi souvaaminen. Mutta ajoja ei ollut täällä kotikulmilla, kauaksi oli lähdettävä. Ei sentään ihan niin kauaksi kuin isäni oli mentävä, hän kun oli yhden talven Merimaassa eli Turun saaristossa asti. Ne olivat kovia aikoja. Mutta ajoin minäkin pitkän puhdin Högforsista valurautoja Korpiasemalle, kun Forssastakin ajot loppuivat. Eikä aina saanut souvia mistään. Silloin oli tuotava hevonen kotiin ja lähdettävä jalkamiehenä päivätöihin. Siihen aikaan ei parantunut kysyä, mitä maksetaan, oli tiedusteltava vain, sattuisiko olemaan töitä. Kerrankin sain ruokapaikan vasta Raitoon Mäenpäästä, jonne Köllin isäntä minut neuvoi. Markka päivältä oli silloin taksa, mutta minulle äijä antoi markan ja 25 penniä, kun osasin tehdä jokalajia työtä. Hyvä lehmä maksoi niihin aikoihin 150 mk ja hevonen 300 markan paikkeilla.

Forssassa minä kuitenkin pidempään olin. Ollessani renkinä Kuhalan Räynyllä menin naimisiin ja silloin ostin Järvenpään Kalevan tyhjäksi jääneen sepän asunnon Jokilan Jussin kanssa puoliksi ja sain myös pajan käytettäväkseni sillä sopimuksella, että kengitin talon hevoset. Erityistä sepänoppia en ollut saanut, mutta työ opetti, eikä kestäkauankaan, kun jo hitsasin katkenneen rattaanakselin siinä kuin toisetkin. Sepän homman ohella souvailin. Pääasiassa ajelin halkoja Forssa-yhtiölle. Ja niihin aikoihin minä olin elämäni kunnossa. Viksbergin olut oli voimallista ja sitä ostimme ohiajaessamme muutaman pullon päivässä evääksi. Taiten sitä nautittiin, sillä muuten ei olisi töistä tullut mitään. Tavallisesti kolme pulloa päivässä riitti. Silloin minä painoin 73 kiloa, vaikka en ole kuin vajaan viiden ja puolen jalan pituinen. Voimaa mulla oli mielestäni siihen aikaa kauheesti.

Mutta ei aina ollut ajoja sen paremmin kuin sepäntöitäkään ja silloin päätin ryhtyä kauppiaaksi. Villavaatetta minä pääasiassa myin ja kun hankin hyvää tavaraa ja myin sitä halvalla, kauppa kävi. Reppuryssät olivat minulle vihaisia, kun myin halvemmalla kuin he, mutta en

tuosta piitannut. Kun sain vaikkapa vain 25 penniä voittoa, tein kaupan. Kaupparyssiä oli kahden sorttisia, toisia, jotka myivät kangasta ja joita sanottiin laukku- eli reppuryssiksi, ja joilla oli silkkiäkin reppunsa kätkössä, vaikka sen myyminen oli kielletty, ja ns. harjuryssiä, jotka myivät moniosaisista laatikoistaan rihkamatavaraa. Reppuryssät olivat selvästi rikkaampia kuin harjuryssät. Mutta monta muuta hommaa minä niihin aikoihin yritin hädän tullen tein räätälintöitäkin. Ja aina perheeni leivässä pysyi.

Sain minä kerran palkinnonkin. Oli lauantaiehtoo ja juhannuksen aatonaatto. Askartelin Kalevan pajassa, kun kuulin palopillin soivan. Hevoseni, hyvä valakka oli siinä lähellä lieassa. Hyppäsin sen selkään ja lasketin täyttä lentoa palopaikkaa kohden, josta jo nousi sankka sauhu. Totesin, että Uusikylä oli tulessa. Karautin joen yli Viksbergin sillalta ja ajoin paikalle, missä tiesin vesitynnyrin aina olevan valmiina tulipalon varalta. Panin sen valakan perään ja kiiruhdin palopaikalle. Liekit löivät jo silloin tien yli ja siihen pysähdyin, mutta poliisit tiukkasivat minua ajamaan lävitse, sillä vettä tarvittiin kipeimmin toisella puolella. Valakka oli tehdä tenän, mutta meni sentään, vaikka molemmat pelkäsimme. Satuin olemaan ensimmäinen vesitynnyrin tuoja ja niin sain 20 markkaa palkinnoksi. Se oli suuri raha siihen aikaan.

Surkea tapahtuma se Uudenkylän palo oli. Mieleeni jäi erityisesti yhtiön ajuri Kossila. Hän oli jo vanha mies ja oli juuri ennen palon syttymistä joutunut ajamaan kyytiä Mustialaan. Nähdessään sieltä palattuaan kotinsa raunioina hän painoi päänsä rattaiden laidalle ja porasi haikeasti. Ja paha sitä palon jälkeä ja itkeviä ihmisiä oli sivullisenkin katsella.

Kohta Uudenkylän palon jälkeen tulinkin sitten kotiin ja otin tämän torpan haltuuni. Ja tässä sitä siten on käpsehditty sen kun on taittu. Pajan rakensin ensi töikseni ja siitä lähtien olen ollut myös kyläläisten seppä, myhäili Simolan pappa.

Mutta oppaallamme Matti Passilla oli paljon lisättävää. Hän kertoi, että Simolan pappa oli paitsi seppä myös paljon muuta. Hän oli kaikki taitoinen mies, jolta koskaan ei mennyt sormi suuhun. Hän oli hevosvälskäri, teurastaja, salvaaja, kirvesmies, puuseppä, joka teki mainioita astioitakin, kaivontekijä jne. Mutta ennenkaikkea hän oli erinomainen maanviljelijä, joka sai savimaansa kasvamaan silloinkin, kun muiden viljat kuivuudessa kituivat.

— Vieläkös näitä kaikkia töitä teette, ja miten on näkönne laita, tiedustelimme.

— Teenhän minä, jos tarve vaatii. Tarkassa paikalla on kylläkin jo turvauduttava silmälaseihin, mutta porsaan salvaaminen kyllä käy vielä ilman apusilmiä, vakuutteli pappa, eikä meillä ollut mitään syytä sitä epäillä.

Sellainen on Simolan pappa, kylän suuri suuriskelmi, vastuksia säikkymätön jokiläänläinen, joka rakensi kaivonkin kollioon, vaikka siihen oli porauduttava kymmenkunta metriä. Lämpimät onnittelumme 80-vuotiaalle.

E. V.

Forssan Lehti, 1. 7. 1959.

Forssan markkinat vuosisatamme alkukymmenillä

Kuten vanhempi sukupolvi hyvin muistaa, käytettiin ennen markkinanimitystä niistä toripäivistä, joita oli Forssassa jokaisen viikon lauantaina, tai jos sattui olemaan pyhä, edellisenä arkipäivänä. Silloin suuntautui kaikilta ilmansuunnilta penikulmien takaa kansaa kaikenlaista Forssaan. Oli hevosta ja miestä, vaimoa ja lapsen puolta ja myytävää tavaraa moninaista sekä ruokatalouteen kuuluvaa että myös muuta välttämättömyystarviketta. Vaurailta viljelysseuduilta tulivat viljakuormat, metsäkulmalta perunat ja marjat, ja kehittyvä puutarhanhoito työnsi markkinoille omia tuotteitaan, vihanneksia, kukkia ja juurikasveja. Oli myös jalkineita ja vaatetavaraa, rihkamaa ja yleensä kaikkea, mikä kuului välttämättömään elämänmenoon.

Torijärjestys oli toinen kuin nykyään. Viljakuormat sijoittuivat yhtiön tiilimakasiinin pohjoispuolelle, voi, perunat ja muut ruokatavarat rakennuksen päinvastaiselle sivulle. Rihkamatori oli nykyisen vanhan apteekin kohdalla. Kaupanteko alkoi aamuvarhaisella kello viideltä, koska tehtaalaisten oli suoritettava ostoksensa ennen työhön menoa. Poliisi — tai mikä lienee ollut järjestysmies — helisytti porokelloa, ja kohta alkoi kaupanhuiske, rahan helinä ja asiaan kuuluva kielen kantojen kirpoaminen. Tämä aamuvarhainen olikin kaupanteon parasta aikaa — siksi jokainen riensi torille mahdollisimman aikaisina aamutunteina. Kun tämä ei olisi ollut mahdollista pitkämatkaisille, oli näitten tultava Forssaan jo edellisenä iltana. Yövyttiin tuttavien ja sukulaisten luona, mikäli sellaisia oli, mutta myös vieraissakin paikoissa, milloin Kuustossa, milloin Raikon- ja Ronttismäessä tai Uudessakylässä. Ansaitakseen edes vähän sen ajan kallista rahaa, joku forssalainen oli rakentanut asuntonsa yhteyteen tallisuojia torimiesten hevosia varten. Tavarat säilyivät liiterissä. Omasta ja hevosen kortteerista suoritettiin tavallisesti 30—50 penniä. Suurin talli, johon mahtui peräti kymmenkunta hevosta, oli Leinon Vihtorilla. Hänellä oli omakin hevonen, koska hän oli yhtiön vakinaisia tavaran kuljettajia. Vihtorin asunto talleineen oli yhtiön «paanan« vieressä Uudessakylässä. Forssassa oli myös jo vuosisadan alkuaikoina viralliseluontoinen matkustajakotikin. Se sijaitsi nykyisin Kauppakadun varrella Uudenkylän puolella. Se ei kuitenkaan ollut erikoisen edustavassa kunnossa. Sänkyvaatteita vaihdettiin kuulemma harvoin eivätkä ruskeatakkiset yövieraat olleet lainkaan harvinaisia. Siellä myös toriäijät viihtyivät erinomaisesti olutkorien tuntumassa, ja menoa ja meteliä jatkui aina aamutunteihin niin, että «pyörivä seurakunta« tuskin

ehti vuoteeseen, ennenkuin torikello jo kilahteli.

— — —

Seuratkaamme lähemmin niitä tavarakuormia, jotka tulivat eteläsuunnasta Tammelan ylängöltä ja vedenjakajan vaiheilta. Silloin tulevat kysymykseen lähinnä Liesjärven ja Kärkölän metsäseudut. Näillä main oli maanlaatu karua, pellot kivisiä mäkiviljelyksiä. Harvoin täältä tuli viljakuormia myytäviksi, moni päinvastoin kuljetti sellaista Forssasta kotiin ostettuansa torilta milloin tynnörin, milloin kaksi saviseutujen viljakuormista. Mutta perunamaat olivat metsäseuduilla vertaansa vailla. Ei kannattanut Forssan emäntien ostaa savimailta tulleita perunoita. Ne olivat vetisiä ja huonon makuisia. Toista oli, jos teki ostoksensa Kärkölän tai Liesjärven miehiltä. Heidän säkeissään oli aina täysipitoista tavaraa, maukasta ja sopivan suuruistakin.

Kesäaika oli karjatalouden kulta-aikaa näillä karuilla mailla. Nelisen kuukautta sai karja herkutella ruohokkailla korpinotkelmilla ja suon rantamissa. Silloin kohisivat lypsykiulut ja viilipunkat täyttyivät. Separaattori oli monin paikoin vielä tuntematon, mutta emännän vakava käsi ja leveä peltilusikka korvasivat uuden tulokkaan. Voipytöt täyttyivät ja asiaa tuli Forssan markkinoille. Turhan kranttuja vain olivat silloiset Forssan ruokarouvat. Ronkkivat, kelvottomat, oikean käden etusormella pytyn pintaa, maiskuttivat pahaenteisesti, nakkasivat niskojaan ja jättivät voikauppiaan yksin pyttyjensä pariin. Olikin kyllä jonkun pytyssä sellaista tavaraa, joka ei sietänyt kehumista. Leipurille sitä lopuksi tarjottiin, mutta kun ei kelvannut sinnekään, piti mokoma myydä kärryn rasvaksi. Mutta kuka käski tuomaan torille kaiken maailman töherrystä! Kyllä saivat forssalaiset hyvääkin voita, parhaaseen meijerituotteeseen verrattavaa. Niinimäen ja Iso-Herttuan voikin olisi kyllä kelvannut vaikka vientitavaraksi. Hyvää voita tuli myös Kärkölästä. Sitäkään ei vaivannut liika vetisyys, ja suolaa oli aina parahultaisesti.

Vielä on mainittava kolmaskin toriartikkeli, kananmunat. Varsinaisia kanaloita ei niihin aikoihin ollut, vaan vapaina kaakattivat kanat kesäiseen aikaan, tekivät vahinkoakin kuopsuttamalla juurikas- ja kukkamaita ja olivat karkoitettavia vieraita ohrapelloillakin. Mutta munia tipahteli sitä enemmän, sillä tottahan vapauskin jotain merkitsi. Niinpä siis olikin metsäkulman miehen perunakuormassa aina joku munatiu. Ne tekivät hyvin kauppansa Forssan torilla, joskin joku nirsu niitäkin keikutteli korviensa kuuluvilla, käänteli ja katseli päin aurinkoa, kun oli joskus pettynyt munakaupoissa ja saanut kelvotonta tavaraa.

Syyskesällä työntyy Forssaan suuret määrät marjoja. Heinäkuun alkupäivinä nähdään ensimmäiset mustikat ja Kärkölän mäkimailta poimitut mansikat. Mitä enemmän ajan ratas kal-

listuu syksyä kohti, sitä vilkkaammaksi muodostuu marjakauppa. Markkinoille ilmestyy jo puutarhamarjoja ja varhaisia omenoita. Mutta kun puolukat kypsyvät, silloin on auennut uusi tulolähde syrjäseudun asukkaille. Mainittava on myös, että pitkin kesää tulee järviseuduilta kalaa myytäväksi ja marraskuussa muikkua ja sen mätiä Liesjärveltä. Rahan tuntumassa siis ollaan, ja Forssa on se siunattu paikka, mistä sitä etupäässä saadaan. Rikkautta ei ollut noilla harvaan asutuilla paikkakunnilla, mutta eipä ollut erikoista köyhyyttäkään.

Entä sitten varsinainen matkanteko kivisillä ja kuoppaisilla metsäteillä? Se ei suinkaan ollut leikkiä eikä sen tarjoamasta hauskuudesta voinut puhua. Monen oli kuljettava kilometrikaupalla kurjaa ratastietä, ennenkuin pääsi valtatien tapaiselle. Siinä koeteltiin miehen ja hevosen kärsivällisyyttä. Rattaitten vieressä piti kävellä ja hampaat irvissä häkistä tukea, ettei kuorma kellahtanut kumoon. Hevosriepu sai tehdä parastaan yrittäessään kiskoa kuormaa kivien ja kannokkoiden yli usein pohjattomista ojanteista, joista ruskea rutavelli roiskahteli. Tuskan takana siis olivat ne vähäiset ansiot, jotka saatiin kuormasta, mutta saatiinpa kuitenkin ja oltiin tyytyväisiä vähästäkin.

Talvisin matka tosin oli helpompaa. Silloin käytettiin usein oikotietä. Kärköläiset esim. painuivat jäälle Joensuun talon kohdalla ja nousivat maihin Juuriniemen Mattilan rannassa. Kalliosten ja Harjun välinen jäätie oli myös paljon käytetty. Keväisin, kun aukeitten maitten maantiet alkoivat paljastua, kuljettiin jäätä pitkin Liesjärveltä Kyynärälle, sieltä Tapolan järvelle sekä yli Ruostejärven Riihivalkaman kylän kautta Forssaan. Järvillä ei yleensä ollut viittatietä kuten Kuiva- ja Pyhäjärvellä, joitten viitoitus kuulemma oli viranomaisten valvonnassa.

Yleensä ei mitään repäisevää markkinatunnelmaa Forssan toripäivillä tavannut. Joku liiaksi olutta imenyt tuotti vähän harmia virkavallalle ja joutui sen suojiin selvittelemään kohisevaa päätään. Harvoin tavallinen markkinarahvas joutui tekemisiin silloisen jämeräpartaisen poliisi Himbergin kanssa, vaan lähti ilman muuta pitkälle kotimatkalleen. Tosin joskus jonkun metsäkulman miehen posket hehkuivat tavallista enemmän nautitun oluen vaikutuksesta ja pientä rallatustakin kuului kuskinpukilta. Mutta kaikki se oli pian häipyvää jälkivaikutusta «suuren maailman kemuista — silä ruskotus oli jo tipotiessään ja kielenkannat entisessä hämäläisessä virityksessä, kun pitkän matkan markkinamies jälleen oli kotihalmeillaan, oman metsämökkinsä turvaisessa suojassa.

Forssan markkinoille kokoontui myös jonkin verran joutoväkeä. Perunakuorman nokalle saattoi istua talon tytär tai naispalvelija. Ainahan kaikille tuli asiaa Forssaan. Piti ostaa leninkikangas, tai jos muoti vaati uu-

sia, pitkävartisia ja kiiltokärkisiä nauhakenkiä entisten kyläsuutarien valmistamien napitettavien tilalle, olivat sellaiset saatavissa vain Forssan kenkäkauppiailta. Joskus riitti asiaksi korean silkkinauhan osto vyötäisillä roikkuvaan lettiin. Moni pani itsensä matkalle pelkästä huvittelunhalusta, sillä olihan toki päästävä pistäytymään silloin tällöin kotiveräjän ulkopuolellakin tutustumassa siellä olevaan tohinaan ja jokapäiväisyydestä poikkeavaan elämäntahtiin. Paakarin pulla ja makea limunaadikin houkuttelivat.

Joskus tapaa tuossa markkinaväessä epämääräisiäkin aineksia. Vuosisadan rajamailla ja puoleenväliin toiselle vuosikymmenelle kulkee Forssan ja silloisen Högforssin välillä huonomaineista, jopa rikollista ainesta. Ne käyttivät yleensä metsäteitä välttäen kyläpaikkoja. Poikettiin miesväen poissa ollessa taloihin ja oltiin siellä naisväen kauhuina. Ei riittänyt vain tavallinen muona, vaan vaadittiin kirouksia ja uhkauksia ladellen pöytään paraita herkkuja, voita, lihaa, viilipiimää. Maksua ei kysyttykään — hyvä, jos kellot ja muut arvoesineet pysyivät paikoillaan. Aikoinaan mm. kuuluisat vankikarkurit, Leppä ja Sinisalo, pitivät yksinäisten metsätalojen asukkaita pelon vallassa. Vapaussodan jälkeen näyttää tuo pahamaineinen etappitie vähitellen jääneen unohduksiin. — Tulkoon vielä lopuksi mainituksi, että forssalaiset vaatekauppiaat kävivät aikoinaan säännöllisesti Högforssin toripäivillä, jommoiset siellä olivat joka viikon perjantaina.

Väinö Korpijärvi.
Forssan Lehti, 3. 7. 1959.

Jaakko Mikonpoika löylymestarina

Muistoja liesjärveläisestä kansanmiehestä

Jaakko Mikonpoika (Mickelsson) syntyi Tammelan pitäjän Letkun kylässä v. 1836 sekatyöläisen Mikon poikana. Joutui jo nuorella iällä maailmalle leipäänsä ansaitsemaan. Oli ensin paimenena eri paikoissa, kun niihin aikoihin talollisten oli säännöllisesti pidettävä karjallaan vakituinen paimen, koska sudet hyvin usein ahdistelivat karjalaumoja. Oli myöhemmin renkinä useampaan otteeseen, keski-ikäänsä työmiehenä laivoissa ja täällä, jolloin kävi 3 vuottakin kestäneellä matkalla etelämailla, missä, ei ole tarkempia tietoja. Kun Hankoniemen rata valmistui, oli Jaakko Mikonpoika töissä mainitulla ratarakennuksella, jossa oli myös liesjärveläinen tunnettu taito-

niekka Aleksanteri Rautanenkin. Siirtyi täältä Turun kaupunkiin jollekin kauppiaalle rengiksi »Enkelsmannin» sodan aikana. Vartioi kauppiaan tavaroita, jotka oli piilotettu vihollista peläten. Oltuaan Turussa muutamia vuosia, siirtyi Jaakko Mikonpoika maaseudulle, Portaan kylään muonamieheksi ja oli muissakin töissä välillä. Olipa jonkun aikaa Liesjärven Harjussa muonamiehenä, vuoteen 1900, jolloin osti Liesjärven Lintumaalta pienen mökin, jonka siirrätti nykyiselle paikalleen Rauhalan palstatilalle. Hakkaili Juuriniemen Anttilaan »poltinpuita» ja kävi yhdessä ja toisessa paikassa hakoja hakkaamassa.

Jaakko oli noin 50-vuotias naidessaan tunnetun Vistin Santerin sisaren Josefina Qvistin, joka oli kotoisin Liesjärveltä, nykyisen Sillanpään seuduilta. Jaakko Mikonpoika turvautui sen ajan tavan mukaan puhemieheen, jona oli eräs Teemu Välikangas-niminen muurari Ojaisten kylästä. Kerrotaan, että Jaakolla oli Somerolla eräs Miina-niminen morsian. Tämän kanssa Josefiina sopi siten, että Miina luopui Jaakosta Josefiinan hyväksi, saaden Josefiinalta sarssisen hamekankaan ja 4 markkaa rahaa. Kerrotaan Josefiinan eli Sehvan, millä nimellä hänet yleisesti tunnettiin, sanoneen toisille, kun oli puhe miehen hankkimisesta: »Pankaj ostaen, niin minäkin olen tehny.» Jaakon naimiskaupasta puheen ollen tulkoon mainituksi, että Jaakko oli etukäteen lukenut vanhasta virsikirjasta vihkimäkaavaa, että osaisi sujuvasti tarvittaessa sanansa sovittaa. Kun sitten Jaakko ja Sehva seisoivat Tammelan pappilassa rovastin edessä vihillä, tuli Jaakolle pieni kommellus, josta oli sellainen seuraus, että rovasti katsoi tarpeelliseksi Jaakkoa hiukan ojentaa. Rovasti oli päässyt vihkimäkaavan kohtaan, jossa hän esitti Jaakolle kysymyksen: »Vastaa, otatko tämän...?», jolloin Jaakko oli vastannut, että »vastuksen otan». Rovasti sanoi Jaakolle, että »ei siltä kannalta saa asiaa ottaa, vaan täytyy myötä- että vastoinkäymisissä toinen toistaan kristillisesti auttaa.»

Jaakko Mikonpoika oli vilkas ja »hätähinen», mutta muuten hitaanpuoleinen töissään, kun sensijaan Sehva oli liukas työihminen ja hyvin toimeksisaapa. Jaakolla, vaikka asui järven rannalla, ei ollut innostusta kalastamiseen, siitäkin päättäen, ettei hän eläissään ollut ongella kuin yhden ainoan keran. Sillä kertaa kuului kalansaalis olleen huono, joka ehkä oli syynä Jaakon haluttomuuteen, sillä kaloja olisi Jaakon mielestä pitänyt saada heti ja nekin isoja ja paljon. Venettähän siinä onkimisessa oikeastaan olisi tarvinnut, mutta Jaakolla, vaikka oli merilläkin »seilannut», oli merkillinen vastenmielisyys veneitä kohtaan, joita hän jostakin syystä pelkäsi. Lieneekö tämä pelko ollut uimataidottoman vaistomaista kammoa vettä kohtaan. Ehkäpä hänen aivoissaan kangasteli veneen kaatumisen mahdollisuus ja sen seuraukset. Oli miten oli, kertaakaan ei hänen tiedetä veneessä olleen.

Ruoan suhteen ei Jaakolla ollut suuria vaatimuksia: silakka ja peruna olivat siinä perusaineina, lisäksi piimä ja leipä. Itse Jaakko paikkasi vaatteensa eikä antanut Sehvan sitä tehdä, koska sitä ei kukaan toinen osannut toimittaa hänen mielensä mukaisesti. Jalkineet Jaakko paikkasi aina itse ja uusiin pieksuihin hän heti laittoi puolipohjat. Uudet sukat hän varusti heti nahkaisilla kantapäillä ja samoin tehtiin varpaan puolille »nahhaasta» suojukset, että sukat kestäisivät mahdollisimman kauan. Yleensä oli Jaakko vaat-

teiden suhteen hyvin »nuuka» ja muutenkin siisti, jota osoittaa sekin, että pesi kasvonsa ja kätensä joka aamu ja ilta, mikä ei siihen aikaan kansan keskuudessa ollut aivan tavallista, koska monet katsoivat riittäväksi, kun kerrankin viikossa pesi. Jokaviikkoinen sauna oli kyllä tavanmukaista. Jaakko nousi »aamulla varhain, kun aurinko nousi» ja nukkumaan hän meni »kanojen kans», siis tavallista aikaisemmin kuin muu kansa. »Nukkumarauhastaan» oli Jaakko hyvin tarkka. Jos eivät tenavat» lakanneet peuhaamasta silloin, kun Jaakko päänsä kallisti, kuului pian »sänkystä» äreä ääni: »Ja nyt ääni pois, taik'muute ruppee solkipää vinkumaan!»

Kirppuja ei Jaakko suosinut. Jos niitä jostain hänen »petillensä» oli eksynyt, saattoi hän äkkiä nousta ja temmata »pailan» päältään ja »porstuasa luulan kans paitaans' pieksi», murahdellen vaimolleen, että »tuo niit' ihmisten kirppusist' saunoist. On niinkuin viholaispesän vieresä makkais.»

Lukutaito oli Jaakolla hyvä ja sitä hän kävi usein lukusilla näyttämässä, vaikka toisinaan oli näistä tilaisuuksista poissakin, jolloin Sehva häntä uhkaili ja peloitteli sanoen: »Joulut jalkapuuhun, jolles me.»

Maanviljelykseen ja puutarhanhoitoon ei Jaakolla ollut erikoisemmin halua, perunaa omiksi tarpeiksi kyllä saatiin maahan jonkun verran, mutta sekin tapahtui Sehvan toimesta, joka ne myös ylöskin kuokki. Kanoja oli muutama ja toisinaan porsaskin. Puutarha, joka Rauhalan palstalla nykyään on, on Jaakon pojan, Vihtorin, istuttama. Vihtori teki päivätöitä, marjasteli ja kalasteli ja oli uittomiehenä välillä. Tyttäret, Iiita ja Hilta, osaltaan avustivat perheen toimeentuloa, Hilta kävi ompelemassa naisväen vaatteita ja Iita oli moneen otteeseen palveluksessa eri paikoissa, viimeksi Letkun Ali-Jaakkolassa, josta joutui naimisiin, ja oli hänen miehensä Jaakko, siis isän kaima. Hilta joutui Somerolle Kultelan kuuluun kylään, jonka saviteollisuuden tuotteet Tammelassakin hyvin tunnettiin.

Hyvänä pellavanloukuttajana oli Jaakko Mikonpoika Liesjärvellä tunnettu. Oli omasta mielestäänkin hyvä tekijä tällä alalla. Ja tätä hänen itsetietoisuuttaan joskus käytettiin pieneen pilantekoonkin, kuten seuraava tapaus hauskasti osoittaa. Eräänä syksynä loukutettiin Liesjärven Karjusillassa pellavia, Karjusillan sisäänlämpiävässä saunassa ja oli Jaakkokin mukana. Kahvitauon aikana Jaakko oli juuri loukuttamassa pellavakimppua, jossa oli 21 sormausta, muille näytellen kehuskellut sanoen: »Tommottia pellavitten pittää olla» ja pannut ne vierelleen penkille. Siitä Oskari Linti-vainaa ne salavihkaa Jaakon huomaamatta otti käteensä ja näytti Jaakolle tätä samaa Jaakon loukuttamaa nippua ja sanoi: »Sivuus tätä nippua.» »Jaakko, päästäen pari voimasanaa, sanoi: »Se on pellavitten haasko, se on poijjaan töitä.» Tämäkös kaikkia muita mukana olleita nauratti niin, »ettei tahlottu kahvetta saala juotua», kun Jaakko joutui moittimaan omaa työtään, jota juuri vähän ennen oli kehunut.

Kerran, kun Jaakko teki taksvärkkipäiviä Juuriniemen Anttilassa, sattui toinen hauska tapaus, joka osoittaa Jaakon hajamielisyyttä ja »hätähistä» luonnetta. Oltiin juuri puurolla. Jaakon syödessä tipahti annos kuumaa puuroa Jaakon pellavaisen »pailan» kauluksesta paidan ja ihon väliin, jolloin kuuma puuro tietysti aika tavalla poltti. Jaakko, joka luuli puuron ole-

van rinnan sisäpuolella, ryhtyi kiiruusti lipomaan lusikalla maitoa suuhunsa, mutta kun ei tästäkään poltto loppunut, tarttui »maitovalin» syrjään ja otti aika kulauksen. Kun ei tämäkään auttanut, tempasi Jaakko hattunsa ja painui ovesta ulos. Toiset, jotka jäivät jatkamaan puuronsyöntiä, tuumivat »velet silmisä» nauraen, että kyl se puuro taisi jäälä suun ulkopuolelle».

Jaakko oli uskollinen vähässä eikä halunnut saada ansiota ilman työtä. Niinpä uittohommissa ollessaan hän etsi Turpoon ja Liesjärven väliltä joesta sellaisen paikan, jossa oli virranpyörre, joten halot menivät siinä ympäri kuin karusellissa. Tähän Jaakko jäi kekseineen työntelemään rantaan pyrkiviä halkoja, ja työtä olikin tässä enemmän kuin sellaisissa paikoissa, missä joki virtasi suoraan. Nuoremmat uittomiehet tuppasivat tekemään Jaakolle koirankuria. Kerrankin, kun Jaakko oli jättänyt päällystakkinsa sakeaan kuusikkoon, olivat jotkut viikarit asettaneet takin hihat toisen toisensa sisään ja panneet sinne kiven niin tiukkaan, ettei Jaakko saanut sitä millään keinolla pois, joten hänellä ei ollut muuta neuvoa kuin repiä käsivoimalla hihat pois takista. Tämä hihaton takki päällään Jaakko tuli sitten kotiin vihaisesti puhisten ja ärräpäitä muristen.

Mutta osasipa Jaakkokin puolestaan olla leikkisä ja neuvokas. Kerrottakoon tässä kuvaavana esimerkkinä tapaus Jaakon Turun-ajalta. »Suuren isänmaan» — silloisen tsaari-Venäjän — sotilaat olivat Turussa aivan maanvaivana harjoittaen monenlaista ilkivaltaa ja »omankäden oikeutta.» Niinpä he omin luvin tunkeutuivat kertomuksemme alussa mainitun kauppiaan saunaan kylpemään, joten kauppiaan oma väki pääsi kylpemään vasta sitten, kun nämä kansamme »suojelijat» olivat kylpynsä lopettaneet. Tämä harmitti ja vaivasi kauppiasta, joka tästä valitteli Jaakolle, ihmetellen, miten saisi kutsumattomat vieraat pois saunasta. »Kyl niist pian päästään», sanoi Jaakko. Kauppias lupasi Jaakolle puoli tuoppia viinaa, jos tämä keksii tepsivän keinon. Ja kyllä Jaakko keksikin. Eräänä saunapäivänä hän lämmitti saunan hehkuvan kuumaksi ja meni sitten kaupungille vartavasten kutsumaan »saunavieraita». »Haroosi sauna, haroosi sauna», sanoi Jaakko ja viittoili mukaansa. Mustaparrat mielihyvin saapuivat tapansa mukaan saunaan ja nousivat lavolle. Jaakko toimi löylymestarina ja viskasi kipollisen vettä kiukaan kiville, jotka hehkuivat punaisina ja sylkivät sähisten kuin vihaista kiukkuansa. Saunojat olisivat tyytyneet ensimmäiseen kipolliseen, mutta Jaakko oli anteliaalla päällä ja viskasi kiukalle vettä jatkuvasla syötöllä sillä seurauksella, että saunojille tuli kova kiire alas lauteilta ja saman tien ulos koko saunasta. Eivätkä he enää toiste olleet halukkaita tulemaan Jaakon lämmittämään saunaan, vaikka Jaakko seuraavanakin saunapäivänä vartavasten kävi heitä kylpyyn käskemässä: »Haroosi sauna!» Kauppias piti sanansa ja Jaakko sai luvatun »annoksensa», jonka käytti asiaankuuluvalla tavalla.

Jaakolla oli näiden »Nikolain ottopoikien» kanssa Hangon ratatöissä toisinaan pieniä »selvityksiä», joista kerrottakoon tässä seuraava. Nämä olivat tehneet ratavallin läheisyyteen itselleen turvekämpän, jossa oli jonkinlainen uunin tapainen ja kaksikerroksiset laverit, joiden lautojen raot olivat täynnä pieniä »kotieläimiä», jotka tuntuivat hyvin viihtyvän kämpän tunkkaisessa ilmassa. Oli tammikuu — rataa näet tehtiin talvellakin — ja pakkanen naksahteli

öisen kuun pilkistellessä kämpän jäätyneeseen akkunaruutuun, jonka takana ryssät leukaparta pystyssä kuorsasivat. Jaakolla oli jotain »hampaankolossa» kämpän asukkaita kohtaan. Niinpä hän lähti kämpälle, avasi oven ja kynnyksellä pyllistäen antoi järeän »kunnialaukauksen» nukkuvien joukkoon, jotka, kylmän tunkeutuessa kämppään, heräsivät ja hopottivat: »Holotna! Holotna!» Mutta Jaakko nosti oven saranoiltaan, heitti sen lumihankeen ja käveli rauhallisesti pois. Karmeasti sadatellen kämpän asukkaat hakivat oven kinoksesta entiselle paikalleen ja koettivat hampaat kalisten jatkaa häiriiytynyttä untaan.

Joulumuoreja ei Jaakko oikein suosinut. Arveli, ettei se ole »laitapeliä», kun valepuvussa kuljetaan. Sanoi, että kaupungissa sellainen on kielletty. Kerrankin eräs Jaakon naapuri, Vikmanin Otto ja Jaakon oma poika, Vihtori, pukeutuivat joulumuoreiksi ja menivät tervehtimään Jaakkoa eräänä iltana joulun jälkeen. Otolla oli kaivokiulu päässä ja välly hartioilla, Vihtorilla liina kasvoilla samoin kuin Otolla, ja niin mentiin Rauhalan mökille, jossa Jaakko oli yksin kotona ja kellitteli iltasta sulatellen pirtin sivustavedettävällä sohvalla. Jaakko kapsahti pystyyn, kun Otto, joka oli isokokoinen, asteli sisään kiulu päässä edellä kuin »majakka» ja lyhyläntä Vihtori takana kuin »perävaunu.» Kaikki olisi ehkä käynyt hyvin mutta sattui niin onnettomasti, että matalassa pirtissä Oton kiulun varsi sattui päreorteen, josta rupesi satamaan alas Jaakon niskaan irtainta omaisuutta: piippuja, päreitä, koirannahkarukkasia, sankalasit ja joku tusina erilaisia nappeja, jotka rapisivat kuin herneet Oton kiulun laitoihin, kun Otto vatsaansa pidellen nauroi niin, että kiulu hetkui, Vihtorin ollessa totinen, kun ei selkäsaunan pelosta uskaltanut nauraa. Jaakko näet tempasi vyöhihnan vyötäisiltään ja roiteli Ottoa vyön solkipäällä, että kiulu kalahteli. Selvittiinhän siitä sentään pihalle, Vihtori edellä ja Otto perässä.

Puutöihin ja nikkaroimiseen ei Jaakolla ollut halua eikä kai taipumustakaan, koska hänen tekemänsä kirvesvarret tulivat useimmiten sellaisia »kuinka se ylhäältä sallittiin,» niinkuin Liesjärvellä on tapana sanoa. Mutta muissa töissä oli Jaakko kyllä mies paikallaan. Ja niitä hän tekikin monenlaisia: oli kyntämässä, niitti sirpillä kauraa ja kökösti, lämmitti riihtä, oli puintihommissa mukana ja riihtä ahtamassa. Kun Jaakko oli kerran riihtä ahtamassa sokean-Matin kanssa, sattui huvittava välikohtaus. Matin oli määrä antaa Jaakolle sitomia, joita tämä sitten otti riihen parsilla seisten vastaan. Mutta kuinka ollakaan, oli sokea-Matti kun mitään ei sokeudeltaan voinut nähdä, työntänyt vähitellen parret niin, että Jaakko tulla tupsahti parsilta alas, että mäjähti. Tämäkös suututti Jaakkoa niin, että aikoi antaa vähän kuritusta Matille, joka katsoi parhaaksi paeta, onnistuen piiloutumaan riihen oven taakse. Tätäpä ei Jaakko huomannut, vaan ryntäsi ulos etsimään Mattia, jota ei löytynyt. Takaisin palattuaan oli Jaakon suuttumus jo lauhtunut, ja niin jatkettiin työtä hyvässä sovussa.

Jaakon sanotaan olleen jonkunverran kielitaitoisen. Ainakin ruotsia hän solkkasi ja sekoitti tavalliseen puheeseensakin huomaamattaan ruotsalaisia sanoja. Hänen ääntämisensä oli jonkinverran ruotsinvoittoista, mikä johtui siitä, että hän oli ollut ruotsalaisissa paikoissa palveluksessa niin kauan, että se oli hänen puheeseensakin lei-

mansa lyönyt. Kirjoitustaitoinen ei Jaakko ollut. Kun hän oli jossakin asiassa todistajana tai kun hänen muuten piti nimensä merkitä, piirsi hän vain puumerkkinsä, jonkinlaisen ristikuvion.

Koska »syöminen on pääelinkeino» ja monessa suhteessa yksilön ja suuremmankin yhteisön elämään vaikuttava seikka, täytynee hiukan valottaa tätä puolta Jaakon elämässä. Olisi luullut, että Jaakko, kansanmiesten tapaan, olisi ollut kaikkiruokainen. Mutta ei. Hänelläkin oli omat vastenmielisyytensä ja kulinaariset nautintonsa niin kuin meillä muillakin sattuu olemaan. Lanttua ja muita »juureksia» ei Jaakko syönyt; niitä hän nimitti »saviruohonjuuriksi. »Ei liioin syönyt rasvaisia ruokia, joita hänen vatsansa ei sulattanut, mihin lienee osaltaan ollut syynä vuosien mittaan nautitut ruokaryypyt. Mutta piimää Jaakko oli kova särpimään ja sitä hänellä olikin aina matkoillaan mukana. Milloin se alkoi vähentyä, jatkoi hän sitä vedellä niin kauan kuin vähänkin piimää leilissä oli. Tämä Jaakon piimäleili onkin tallella Liesjärven kylämuseossa, jonne sen Jaakon poika Vihtori Rauhala aikoinaan lahjoitti, samalla kun antoi jutunjuuret tähänkin tarinaan.

Jaakon jalkineet olivat tavallisesti vähän toisenlaiset kuin muilla, tukevat ja vahvat kuin kivinuijat, jollaisia oli kadunlaskijoilla. Jaakko halusi aina saada karvarien »värkkisaappaita», joilla nahkurit tavallisesti parkkitiinua sotkivat. Tällaiset »värkkisaappaat» olivat hyvin vedenpitävät, mutta kovin kankeat. Mutt »viispä siitä, jos neet taipu tai ei, niillä pisteli kuin seipäillä». Talvisin käytti Jaakko suurikokoisia, nahoitettuja viltitossuja, jotka olivat pohjasta melkein pyöreät ja joiden jälki lumihangessa muistutti ikäänkuin karhunjälkeä. Jaakolla oli »tallukkapolku Juuriniemen mettälle», jossa hänellä oli halkotyömaa. Kerrankin, kun oli satanut paksusti lunta, meni eräs tukkipomo sattumalta Jaakon »tien» ohi ja näki suuret, pyöreät, metsään johtavat jäljet, jotka näyttivät vähän erikoisilta. Sanoi köyliöläisittäin: »Kukas siin pölkil kävelly o?», kun jäljet olivat kuin olisi pölkyllä pistelty.

Kun maaseudulla »elämännautinnot» olivat niukat, valtasi kahvinjuonti tärkeän sijan kansan, ainakin vanhemman väen, keskuudessa. Ei vain silloin, kun »kahvihammasta» kolotti, sitä nautittu, vaan kahvi oli sekä arkena että pyhänä ilon ylentäjänä ja surun vaimentajana varsin käytetty juoma. Jaakko Mikonpojankin matalassa majassa varsin usein kahvipannu liedellä porisi, jopa niitä oli yhtaikaa porisemassa kaksikin. Sillä vanhemmalla puolella ikäänsä Jaakko harvoin joi vaimonsa keittämää kahvia, joka hänen mielestään oli niin kuin »vasikanjuomaa».

Niinpä jätämmekin Jaakon ja Sehvan kahvinkeittopuuhiin ja toteamme, että Jaakko Mikonpoika oli niitä vanhan kansan tervaskantoja, jotka eivät eläissään tarvinneet lääkkeitä eikä lääkäreitä. Hänellä oli sama vakaumus kuin sen ajan rahvaalla yleisesti: »Jos ei terva, sauna ja viina auta, niin tauti on kuolemaksi.» Ei hän sairastellut eikä siihen hänellä aikaakaan ollut. Kun hänen mittansa oli täysi, lähti hän täältä isäinsä tykö, jättäen jälkeensä muiston omaperäisestä ja erikoisesta kansanmiehestä, muiston, joka vieläkin Liesjärvellä, ainakin vanhemman polven mielissä, elää.

Sulo Tanninen

Forssan Lehti 5. 7. 1959

Entisajan kylärräätäli

Nummisuutarien Topias ja Esko sekä koko heidän perhekuntansa ovat saattaneet kyläsuutarien ammattikunnan jokaiselle läheiseksi. Samoin on kaksi uusmaalaista kylärräätälin perhettä tullut kaikille rakkaaksi. Liittyyhän Sammatin pojan, Elias Lönnrotin, elämäntarina lähinnä lapsuus, neulan ja rässiraudan tuntumaan, ja toisaalta Nurmijärven kovia kokenut kylärräätälin poika kasvaa ja viettää elämänsä onnellisimmat vuodet seinänaulassa roikkuvan »kyynäskepin» ja leveän räätälipöydän tupamiljöössä. Lisäksi hänen kuolemattomat Eenokkinsa ja Aapelinsa ovat tehneet jokaisen tiettäväksi, ettei »sovi soimata kraatarin virkaa».

Kuuman ilmanalan asukas ei kaipaa vaatteita, mutta sitä välttämättömämmät ne ovat pohjolan asukkaalle. Eivät kuitenkaan yksinomaan talven purevat pakkaset pakota meidän leveysasteillamme asuvia etsimään turvaa lämpimästä vaatetuksesta, vaan kasvaneella sivistyksellä on myös huomattava osuus tässä kysymyksessä, koska se tuon käytännöllisen lämpötalouden lisäksi asettaa pukeutumisen erääksi sivistyksen arvonmitaksi. Tästä johtuu ainakin suureksi osaksi erikoisen räätälinammatin syntyminen. Tuon ensin mainitun lämpötaloutta koskevan puolen näet pystyi ratkaisemaan melkeinpä kuka tahansa perheen aikuinen jäsen — mutta kun kaikkivoipa muoti alkaa sanella vaatimuksiaan, ei enää kelpaakaan »oman äidin ompelema» vaatekappale, niin paljon kuin siihen liittyykin tunnearvoja, kuten kansanruno korostaa. Vaatteiden valmistus jääkin vähitellen »Eenokille ja Aapelille», joitten vaikeaksi ja ylen arvokkaaksi tehtäväksi tulee »harkita ja tuumailla jok'ikinen uusi muudi, leikkaus ja sauma».

ARVOKAS VIERAS

Kylän räätäli tuli tutuksi ja läheiseksi kaikille kyläyhteisön jäsenille, sillä jokainenhan joutui asioimaan hänen kanssaan. Lisäksi hän oli kuin saman perheen jäsen niissä taloissa, joissa viikkomäärin joutui käyttelemään saksia, neulaa ja rässirautaa. Oli miltei juhlapäivä talossa, kun sinne saapui tuo arvon mestari ensi aikoina vain vaatimattomat työvälineet muassaan, myöhemmässä vaiheessa ihmeellisen ja paljon puhutun neulomakoneen keralla. Melkeinpä tuota »masinaa» lakittapäin katseltiin ja kokeiltiin sen kiiltäviä kylkiä- ja tuntuipa kuin olisi itse räätälimestarinkin arvo sen ansiosta kohonnut ainakin pari kraadia korkeammalle. — Aamukauden ja jo edellisenä päivänä oli talon naisväki pyyhkiellyt paikkoja, kirkastanut nokisen kahvipannun ja asettanut puhtaan liinan porstuan pohjakamarin pöydälle. Sinne sitten vieras vietiin oikein pullakahvin

pariin ja siellä hän pitkin työkauttaan aterioi syöden kaikkea sitä herkkua, mitä talo pystyi tarjoamaan. Tuossa ruokakysymyksessä vaimoväki panikin parastaan, keitti ja paistoi sellaista syötävää, jommoista vain harvoin nähtiin tavallisissa oloissa. Kyllä oli kyläsuutarinkin taloon tulo merkkitapaus syksyisen päivän harmaudessa, mutta ehkä sittenkin räätäli oli hivenen lähempänä herrassäätyä. Vaikka suutari olikin taloon tullessaan pessyt hyvinkin pikiset kouransa ja pannut hartioilleen ehkä kirkkotakin, tuoksahti hän sittenkin aina nahalta, ja sormen päät ja kynsien alustat olivat pesemisestä huolimatta mustat- ja kun hän sitten riisuttuaan tuon kirkkotakin esiintyi pikisissä housuissa nahkavörkkeli vyöllä, ei hän ollut läheskään yhtä edustava kuin räätäli, jolla nyt olivat kädetkin kuin pappilan neideillä, pehmeät ja sirot. Eikä tämä tuonut tullessaan minkäänlaista vierasta tuoksua, joskin työn jonkin aikaa kestettyä koko avara tupa jo aika tuntuvasti lemusi uusilta vaatteilta liiatenkin silitys-hommien jälkeen.

Mitä sitten tulee itse työhön, aika suuri ero oli silläkin. Tosin oli Nummisuutarien Topias kuten hänen harjastukkainen poikansakin melkoisesti ammattiylpeä, mutta lienee kuitenkin myönnettävä, että räätälin ammatissa useimmin kuin lestimestarin verstaassa jouduttiin ratkomaan pulmallisia kysymyksiä jopa niin, että — Kiveä lainataksemme- kysyttiin, »kuinka on päävärkin laita.» Verratkaamme nyt esim. mitan ottoa. Suutarimestari sen kuin repäsi paperisuikaleeseen merkin jalan suuruussuhteista, joitten mukaan sitten etsi säkistä sopivan kokoisen lestin mutta räätälipä käytti oikein laillista mittaa ja — mikä arvokkainta — teki mermintöjä erikoiseen mittakirjaan. Niitten antamien osviittojen mukaan hänen sitten oli »tuumailtava leikkaus ja sauma». Eikä tarvinnut suutari sittemmin enää saappaansaajan apua työn kestäessä. Hän vain neuloo pikilankatikkejä, painaa reikiä naskalilla ja iskee niihin puunauloja. Saa siinä sivussa vähän vilkaista talon väen touhujakin osallistuen keskustelun ja — mikäli on laulumies — vetäistä pienen värssyn, joka saattaa piikatytön hauskalle tuulelle. Mutta toiset ovat tuskat puvun syntymisessä! Ensin on tehtävä kuin jonkinmoinen koetyö, harsittava pitkillä tikeillä, käytettävä nuppineuloja ja liidun palasta ja sitten aloitettava »pruuvaaminen», tuo taitoa kysyvä työvaihe, jonka vain arvon mestari »yksin ratkaista taitaa». Eikä siinä itse työn kestäessä koskaan sovi sivulleen vilkaista, vaan vakavasti alusta loppuun saakka on paneuduttava työhön. Ei joudeta tarinoimaan eikä liioin ajattelemaan aurinkokunnan ihmeitä kuten jotkut suutarit, jotka ovat tunnettuja filosofisesta ajattelustaan. — Niin, että sanokoon nyt Nummisuutarien poika mitä tahansa, meidän on pakko

asettaa entisajan kyläräätäli vaaksan verran lestiherran yläpuolelle semminkin, kun hänellä jo myöhemmässä vaiheessa oli muassaan tuo edellä mainittu ihmeellinen neulomakone, josta viestit olivat kulkeutuneet monen kyläläisen korville kuten aikoinaan kuulopuheet ensimmäisestä öljylampusta. Samoin kuin sitä ennen vanhaan kyläläiset kokoontuivat katsomaan, odotti nytkin talon väki jännittyneenä hetkeä, jolloin kone pantaisiin käyntiin. Tarkistettuaan silmälasiensa kuntoa, ennen muuta niitten oikeata asentoa, mestari itsehyväisesti rykäisee ja teeskentelee mahdollisimman suurta vaatimattomuutta, kuin olisi tuo harvinaisen masinan käyttö maailman yksinkertaisinta hommaa. Hän vääntää oikealla kädellä koneen kampea — poljettavan aika ei ollut vielä tullut — ja neula alkaa nousta ja laskea tehden tasaisen kauniita tikkejä, jommoisia ei yksikään kuolevainen pystyisi tekemään käsin. Tasainen raksutus, jonka tuo kone synnyttää, kun se nopeassa tahdissa liittelee saumoja, on kaikista niin kummallista, että mestarin pitää ruveta selittelemään koneen teknillistä rakennetta. Hetken kuluttua hän on jälleen jalat ristissä leveällä pöydällä, jossa alkaa harsia äsken koneessa käytettyjä vaatekappaleita.

Tällaisiin näytöksiin pystyi toistaiseksi vain räätäli, joten siis sekin edellä kerrotun lisäksi oli omiaan kohottamaan tämän ammattikunnan arvoasemaa. Tosin jo vuosisatamme alkukymmenellä — kaupunkioloissa aikaisemmin — ilmestyi suutarinpöydän ulottuville kone sellainen, joka löi laudalta poljettavankin räätälinkoneen. Se näet pystyi neulomaan nahkaa — ja koneen ihmeellinen rakenne teki mahdolliseksi tunkeutumisen aina kengän kärkeen saakka. — Mutta vaikka nuo kylän vanhat ammattimiehet olivatkin näin muodoin ehkä eri rappusilla arvoasteikon portailla, heitä aina kylän taloissa kohdeltiin täysin saman veroisina. Molempia »tituleerattiin» mestareiksi, molempia kyydittiin hevosella, molempien syötäväksi pantiin samat herkut ja yhtä valkoiset lakanat asetettiin kummankin sänkyyn. Molemmat puolestaan talosta lähdettyään jättivät kaikille sen asukkaille tyytyväisen mielen. Lapset — ja miksei aikuisetkin — näkivät unta uusista jalkineista ja muodikkaasta vaatetuksestaan ja olivat onnellisia. Palvelusväki ihailee saamiaan parseleita, tytär kiiltäviä nauhakenkiään, joita alussa käytettiin vain kirkossa, mutta pian sen jälkeen polkkamasurkkaa hypittäessä. Uudet puvut roikkuivat pitkät ajat salin naulassa, sillä eihän niitä toki raaskittu käyttää kuin vain harvoissa juhlatilaisuuksissa, mikäli sellaisia sattui olemaan. Sen sijaan niitä leppoisasti silmäiltiin ja aina vähän kosketeltiinkin tilaisuuden tullen — ja silloin myös aina lämpimin mielin muisteltiin räätälimestaria, hänen matkassaan ollutta oppipoikaa, jot-

ka valmistamiinsa pukuihin olivat jättäneet jotakin itsestään.

NAISVÄEN »KYLÄRÄÄTÄLI»

Jo varhaisessa vaiheessa oli kylässä erikoinen naisräätäli, jota tavallisesti sanottiin neulojaksi. Hänkin kävi usein varakkaissa taloissa valmistamassa naisväelle leninkejä ja päällystakkeja. Tuo neulojaneiti — pikemmin ryökynä — oli saanut itselleen vaikean tehtävän seutukunnan naisväen makusuuntia tyydyttässään. Hän sai kyllin punoa päätään ja käyttää kaikki luontaiset mielikuvituksensa voimavarat, ennenkuin pystyi kepsit ja pussihiat, vyötäröt ja kaula-aukot muodostamaan kullekin mieluisiksi. Tavalliset talon tyttäret ja rahvaan naiset tyytyivät vähempään, mutta ken haiskahti hivenen herrasväeltä, hänen vaatimuksensa olivat joskus kiusallisen yksityiskohtaisia. Tällainen seudun neuloja suoritti usein raskaita päivä- jopa yötöitä vallankin, jos olivat näköpiirissä häät tai hautajaiset, lukuset tai muut juhlatilaisuudet.

AJAT OVAT MUUTTUNEET

Mutta tässä kuvattu aika on jo kaukana menneisyydessä. Eivät kulje enää kylärääätälit neulomassa kotinsa ulkopuolella. Mutta työtä on heillä riittämiin, sillä seinäkyltti tekee yhä tehtävänsä. Ajan turhamaisuus vie tosin jo kylärahvaankin kaupungin pukukauppoihin, joissa myös muodin oikkuja seuraileva naismaailma yhä enemmän asioitsee. Ei ole kuitenkaan työstä puutetta kylän naisneulojalla, joskin hänenkin pöydällään aina on tukku muotilehtiä, jotka ahkeran käsittelyn ansiosta näyttävät ikivanhoilta, mutta nepä sisältävät sittenkin muotimarkkinoitten viimeisimmät uutuudet.

Väinö Korpijärvi

Forssan Lehti, 12. 7. 1959.

Viisi veljestä

Olen aikoinaan pannut paperille eräitten Liesjärven asukkaitten elämäkertoja ja koettanut lähinnä korostaa heidän erikoisuuksiaan ja aikaansaannoksiaan elämän tehtävän suorituksessa. He ovat vain olleet tavallisia kansan miehiä, jotka sitkeällä uurastuksella ovat rakentaneet omalta osaltaan tätä maata. Yksi heistä on kangennut kiviä ja kantoja, toinen juoksuttanut tervaa tai kaivanut järven mudasta rautamalmia, kolmas perannut leppäpehkoja, neljäs rakentanut myllyjä ja hakannut myllynkiviä jne. Mutta yhteisenä piirteenä kaikille on ollut uskollisuus vähässä — ja siten he ovat jättä-

neet arvokkaan perinnön jälkipolville. Heidän työnsä tulos ei ole niinkään sormin osoitettavissa, vaan se on kuitenkin näkymättömänä osasena siinä kulttuurisaavutuksessa, mistä me nykypolven ihmiset usein ylvästelemme. Kaiken lisäksi ovat he kaikki olleet sitä Saarijärven Paavon sukujuurta, joka pahoina päivinäkin on saanut voimaa korkeudesta ja on silloin hiljaisessa huokauksessaan ajatellut Paavon tavalla: »Vaikka kokee, eipä hylkää Herra.» — — Nämä alkusanat soveltuvat myös niihin viiteen veljekseen, joista aion tässä puhua. He olivat kaikki Ison-Herttuan poikia, nähneet päivän valon silloisen kruununtorpparin harmaassa mökissä pienen Herttuanjärven rannalla. Sivuutan tässä veljeksien lapsuus- ja nuoruusajan kuvaukset ja otan lähtökohdaksi sen ajankohdan, jolloin miehet lähtivät maailmalle kokeilemaan — kuvannollisesti puhuen — kuokkansa terävyyttä ja hartioittensa kestävyyttä. Mistään maailmalle menosta nykyisiä mittasuhteita käyttäen ei tosin voida puhua, sillä se olisi vieraanlaista hämäläiselle menttaaliteetille — vähän vain kotipesän ulkopuolelle, oman Hallin haukunnan kuuluville eli toisin sanoen: oma koti niin lähelle, että Leinon sanoja lainatakseni näki »emon aittahan menevän» tai kuuli entisen kodin »kaivon vintin vingahduksen». Seuraan tässä ikäjärjestystä vanhimmasta nuorimpaan.

Oskari

Ajan tavan mukaan peri tämä talon vanhin poika kotipaikan ja tuli näin Ison-Herttuan isännäksi. Hän joutui aikoinaan kunnankin luottamustoimiin. Jos oikein muistan, oli hän mm. köyhäinhoidon paikallinen toimihenkilö sekä pitkät ajat Liesjärven kansakoulun johtokunnan jäsen ja hoiti vuosikausia koulun taloudenhoitajan työtä vaativia tehtäviä. Hänellä oli aina Forssanmatkallaan paljon toimitettavia asioita sekä yksityisten että koulun. Siitä seurasikin, että hän palasi kotiin aina hyvin myöhään. Muistan hyvin monet syksyn pimeät illat, jolloin mies kolisteli koulun oven takana tuodessaan opettajan palkkarahoja tai toimittaessaan muita »juoksevia» asioita. — Mutta maan raivaajana on tämä Ison-Herttuan esikoinen lähinnä mainittava. Kotipaikan hän rakennutti hyvään kuntoon ja laajensi sen viljelyksiä. Itse hän oli ensimmäinen joka paikassa, loi ojia ja käänteli maita. Hän myös — kuten veli Vihtorikin — kokosi valtion metsistä ns. leveranssipuuta, jota hakkasi haloiksi ja kuljetti rantaan uitettaviksi Forssaan. Hän oli myös tunnettu tervamiehenä. Talon lähellä oli — ja on vieläkin — suuri miilu, jossa on aikoinaan juoksutettu tervaa satoja tynnöreitä. Itse ei hän mielellään tervojaan »polttanut», vaikka tunsikin tarkoin tervanpolton salaisuudet. Mutta usein hän oli tervareissuilla rantapitäjissä,

osasi sanoa hinnat ruotsiksikin ja tuli näin hyvin kaupoissa juttuun noilla ruotsinkielisillä paikkakunnilla. — Jos kaikkikin veljekset olivatkin vakavia kristityitä ainakin myöhemmässä vaiheessa, oli sitä käytännössä eniten Oskari. Lukuisat näet olivat ne evankeliumijuhlat, joita kesäisin pidettiin Ison-Herttuan avaralla, ruohoisalla pihamaalla ja riihen luona. Siellä puhuivat Korpiset ja Eskolat maallikkosaarnaajina ja oman seurakunnan papit. Tulkoon tässä vielä Oskarista puheen ollen mainituksi se suuri hyväntahtoisuus, mikä oli hänen luonteensa eräänä näkyvänä piirteenä. Tietääkseni ei hän koskaan riidellyt kenenkään kanssa, vaan koetti aina sovitella asiat niin, että sopu ja hyvä suhde vallitsisivat kaikkien kesken. Sama mieluinen muisto on minulle jäänyt muistakin veljeksistä.

Vihtori

Sillanpään nimellä hänet seudulla parhaiten tunnetaan, sillä vasta ikämiehenä hän alkoi käyttää kotipaikkansa nimeä. Vihtori oli veljeksistä se, jonka kehtoon oli jo pantu kultaisen huumorin valtakirja. Kun muut veljekset olivat luonteeltaan noita hiljaisesti hymähtäviä, huumorin tosin tajuavia hämäläisiä kansanmiehiä, oli Sillanpää — hienosti sanottuna — oikein aktiivinen »huumormies». Vitsejä tuli kuin turkin hiasta, ja suun seutu lupasi aina uutta viiksien puhistessa jo edeltä päin kuin niitten airueina. Se ihminen oli vähintäin puraissut sammakolta pään, joka silloin murjotti, kun Sillanpää piti puheenkertaa. Olisipa vain nauhoitettu kaikki ne sutkaukset ja mehevät leikkipuheet, joita tämä Liesjärven »tervaiirmanni» lasketteli, kun oli reissulla saaristopitäjissä ja joi kymmenettä kupillistansa. Sanottakoon tässä, ettei miehen kahvin juonnilla ollut määrää, vaan liiveihin painui suurenkin pannun sisältö yhdellä istumisella, jos niikseen tuli. Kun hyvä kahvi ja onnistunut tervakauppa piristivät miekkosen mieltä, tulivat siinä suomet ja ruotsit solkenaan, että ihan vedet tippuivat ruotsinkielistenkin akkojen silmistä, kun likistelivät pannujensa sankoja. Sanottakoon tässä, että Sillanpään jutut eivät koskaan ylittäneet kohtuuden rajoja. Ei hän tietääkseni milloinkaan kiroillut, ja rivoukset olivat hänelle tuiki tuntemattomia. Mutta eivät leikkipuheet yksin elätä, vaan oli tehtävä totista työtä. Turpeet lentelivätkin Sillanpään suo- ja mäkipelloilla, kun Vihtori itse oli kuokan varressa, ja rakeina sinkosivat jyvät talon kiukkuririihessä, kun isäntä siellä oli »päällysmiehenä». Hänen tervahommansa ovat luku erikseen. Hän oli kait ensimmäisiä paikkakunnalla Rautasen keksimän kannon nostolaitteen käyttämisessä (Kirjassa Vanhaa Tammelaa on kuva Sillanpäästä ja tuosta nostolaitteesta). Tuhansissa ovat laskettavat ne tervaskannot, jotka hän nosti ja juoksutti tervaksi

siinä suuressa miilussa, joka yhä vielä on käyttökunnossa vastapäätä taloa. Mutta — omituista kyllä — Sillanpää ei tietääkseni koskaan toiminut miilumestarina, vaan jätti sen homman Kuuselalle tai Lehtimäen veljeksille. Itse hän kyllä oli juonessa mukana, mutta sälytti mieluimmin riskin muitten hartioille. Ja sieltä miilun mustasta silmästä sitten juoksutettiin se rahan arvoinen ruskea neste, jonka markkinoimisessa isäntä itse oli kuin kala vedessä.

Reinholt

Tämä mies, ikäjärjestyksessään kolmas, perusti kotinsa muita kauemmaksi, lähelle Kaksvetisen erämaanjärveä. Siellä oli Vehmas-niminen paikka, joka oli jo aikaisemmin rakennettu ja sen kivisiä mäkiä raivattu. Mökin ympärillä oleva laajanlainen mäkimaasto oli luonnostaan lämmin ja suojattu hallan tuhotöiltä. Tämä kivinen seutu oli kyllä vaikeasti viljeltävä, mutta olihan voimaa kangen nokassa ja sisua riittävästi — siis tuota samaa pääomaa, jolla Suomen pellot kautta aikojen on raivattu ja pantu kasvamaan viljaa. Ne kiviröykkiöt, jotka näkyvät nykyisillä mäkirinteillä sekä ne kiviaidat, jotka piirittävät noita mäkiä, puhuvat niistä karun luonnon rintavarustuksista, jotka silloinen Vehmaan isäntä jaoitti maahan. Eräät käytännölliset seikat veivät sitten miehen muualle, kauaksi ei sentään. Siinä on Seppälän tila lähellä turkutietä Ojaisten kylään kuuluvana. Sen möyheämpään ja ehkä hyötyvämpään multaan Reinholt Vehmas nyt joutui sekoittelemaan siementä, kunnes nuori polvi otti ohjat käsiinsä ja vanha siirtyi sivummalle, kuten luonnon viisas järjestys on lait laatinut.

Anselmi

Koivumäen Selmiksi miestä tavallisesti kutsuttiin, koska uusi koti oli todella koivumäellä. Sen hän rakensi yhdessä nuorimman veljensä kanssa kauniille rinteelle Herttuanjärven välittömään läheisyyteen valtatien varrelle. Komean talon veljekset pystyttivätkin, sillä pitkä on »ripi» ja siinä monta huonetta. Mutta nämä kaksi veljestä olivatkin tekomiehiä enemmän kuin muut tässä kerrotut. He tekivät puusta ja vähän raudastakin melkeinpä mitä tahansa. Anselmi oli puuseppänä tunnetuin. Avara pirtti tehtiin jo sitä ajatellen, että siinä hyvin mahtuisi työskentelemään höyläpenkin parissa. Ja sittenpä kuuluikin melkein läpi vuorokauden nuijan jyskytys, kirveen kalke ja sahan sihinä maantiellä matkaavien kuuluviin. Sillä Koivumäen isäntä nukkui vain vähän kuin lintu kesäyönä. Hänen tuotteensa olivat kysytyitä, ja monet kunniakirjat pirtin seinällä osoittavat vieläkin hänen tekemiensä rekien, suksien ja muitten esineitten korkeata laatua. Mikäli mestari halusi hiukan vaihtelua työssään, silloin hän

meni Tukkilahteen kärräämään veteen Forssa-yhtiön halkoja. Siellä näet, missä nykyisin on huviloita nokkanokin, oli ennen kymmeniä pitkiä halkopinoja. Niitten järveen ajaminen annettiin urakalla suoritettaviksi, ja Koivumäen Selmi oli muuan näistä urakkamiehistä. Varhaisesta aamuhetkestä myöhäiseen iltaan siellä pyöri kottikärryjen pyörä leveätä lankkua pitkin, siellä kolahteli ja läikähteli vesi. Puomien piirittämät alat täyttyivät, kunnes saapui ponttoo, joka ankkureineen siirsi kärrätyt halot Karjusiltaan. — Jos kaikki tässä puheenaolevat veljekset olivat sisukkaita työmiehiä, Selmi oli heistä se, joka ehkä säälimättömimmin käytti hartiavoimiaan ja poltti näin kynttilläänsä molemmista päistä.

Heikki

Sittenpä jo tulemmekin veljessarjan kuopukseen, pari vuotta sitten kuolleeseen Heikkiin. Hän asui Koivumäen toisessa päässä ja oli monessa suhteessa esimerkillinen ihminen. Olen kirjoittanut hänestä aikoinaan tässä lehdessä otsikolla »tuhattaituri» ja esittänyt siinä eräitä puolia hänestä. Ei ole tarpeellista enää kerrata noita samoja asioita. Mainitsen kuitenkin erään puolen hänen luonteensa erikoisuudesta, sellaisesta, jota ei tapaa muissa veljiksissä. Hän näet oli kansanmieheksi siinä suhteessa harvinainen, että oli täysin »matkailukärpäsen purema». Ei kukaan paikkakuntalaisista liene matkustellut siinä määrin kuin Koivumäen Heikki. Hän on nähnyt kesäyön auringon Aavasaksalla, kulkenut Savon hymyilevillä järvillä, tutustunut Pohjanmaan viljalakeuksiin, nähnyt Varsinais-Suomen ja Uudenmaan lainehtivat viljapellot jne. Kaiken lisäksi hän oli suuri luonnonystävä, joka antoi arvoa kaikelle erikoiselle, mitä näki metsissä ja muualla liikkuessaan — siis tyypillinen Jukolan Lauri! Hän rakasti eläimiä, ruokki pikkulintuja eikä tehnyt pahaa kärpäsellekään. Hän oli kaikkien puutteessa olevien altis auttaja, isänmaallinen mieleltään, terve poliittiselta ajattelultaan. Heikki yksin oli veljeksistä perheetön, mutta siitä huolimatta hän oli lasten hyvä ystävä, jonka taskussa silloin tällöin oli heitä varten makeaa mölliä, kuten hänen tapansa oli sanoa. Kaiken tämän ja paljon muun lisäksi oli paikkakunnalla suuri suru, kun tuli tieto, että Koivumäen setä oli nämä hänelle rakkaat seudut iäksi jättänyt.

Kaikki tässä kerrotut Ison-Herttuan veljekset ovat jo aikansa täällä vaellettuaan siirtyneet toivon mukaan niille autuaitten maille, joitten näköalat heille ehkä aikoinaan kirkastuivat. Paikkakunnan vanhempi sukupolvi heidät kaikki vielä hyvin muistaa ja säilyttää heidät mielessään. Mutta nuoret ja tulevat sukupolvet eivät enää »Joosefista mitään tiedä» — siksi lienevät tässä kerrotut sanat paikallaan, koska ne säilyvät

arkistojen kätköissä joskaan eivät minään tutkimusobjekteina, ehkei luettuinakaan, mutta kuitenkin vaatimattomana kunniantekona keskuudestamme poistuneille, kelpo päivätyön suorittaneille »kanssaveljillemme.»

Väinö Korpijärvi.

Forssan Lehti, 19. 7. 1959.

Tammelan miehiä Hämeen Härkätiellä

Kun Forssa aikoinaan oli vain tavallinen maalaiskylä, tehdasseutu tosin ja siinä mielessä kehityskelpoinen, ei sen torikauppa vielä pystynyt takaamaan kaikkien niitten tavaroitten menekkiä joita sitä ympäröivä maaseutu tuotti. Voita ja lihaa esim. saattoi sen torilla tarjota vain rajoitetusti. Jos niitä tahdottiin markkinoida suuria määriä, kuten syysteurastusten aikana lihaa, oli paras viedä tavara Hämeenlinnan torille tai Helsinkiin. Hevoskauppa oli myös keskitetty Hämeenlinnaan, siksi siellä pidettäville markkinoille kerääntyi hevosten ostajia ja myyjiä runsaasti ympäröivältä maaseudulta. Näillä markkinoilla liikkui myös paljon Tammelankin sarkatakkisia nuuskanpurijoita — ja niihin aikoihin, jolloin hevonen vielä oli merkittävä tekijä mataloudessa, tuotiin niitä vuosittain tänne monia kymmeniä. Lukuisat olivat myös ne lihakuormat, jotka vietiin myytäviksi Hämeenlinnaan. Kun kysymyksessä sitä paitsi oli läänin pääkaupunki, joutui moni siellä suorittamaan myös virallisluontoisia asioita. Tästä kaikesta oli seurauksena, että Härkätietä pitkin kulki myötäänsä hevosjonoja Tammelankin seuduilta.

Aika vilkas tuo maantieliikenne tavarakuormia ajatellen oli vielä vuosisatamme molemmin puolin, mutta vähenee vähenemistään Tammelan osalta, sikäli kuin Forssan asukasluku kasvaa ja sen toripäivät vilkastuvat. — Mainittu maantie ei suinkaan aina ollut kehuttavassa kunnossa. Sen hoito oli ajan tavan mukaan seudun maanviljelijöitten huolena. Niistä taas toiset suorittivat tievelvollisuutensa hyvin, toiset huonosti. Tosin viralliset »syynit» paransivat paljon asiaa, mutta siitä huolimatta tie usein, vallankin huonojen säitten aikana, oli varsin kehnossa kunnossa. Kaiken lisäksi se oli kovin mutkikasta ja jyrkkämäkistä. Talvella oli maantie monin paikoin tukkoista ja vaikeasti kuljettavaa. Niinpä käytettiinkin silloin oikoteitä, milloin se suinkin oli mahdollista. Niinpä Tammelan hevosmiehet

oikaisivat usein alkutaipaleella Pääjärven jäätä pitkin suoraan Lietsan kylään. Pieniä oikaisuja tehtiin sitten muuallakin. Matka oli pitkänlainen, ja verkkaisessa vauhdissa etenivät silloiset kuormakaravaanit. Mutta kiirettäpä ei ollutkaan, sillä hidasjuoksuineen hämäläinen veri ei liikoja hätäilemisiä suvaitse. — Jouduin päivänä muutamana juttusille erään Tammelan Liesjärven miehen kanssa näistä muinaisista ajoista ja hänen tarinoitaan panen tässä nyt paperille:

Matkan valmistuksia

Ei tuolle pitkälle matkalle lähdettykään vain ilman muuta — aloitti tuo hartiakas hämäläinen talonpoika kertomuksensa — vaan oli siinä yhtä ja toista alkuvalmistusta. Puhumatta nyt varsinaisesta kuorman teosta, oli kesäiseen aikaan rattaitten pyörät hyvin rasvattava ja muutenkin piti silmäillä, että ajopelit olivat moitteettomassa kunnossa. Talvella taas valittiin kaupunkimatkalle kirkkaimmin helisevä kulkunen, sillä ei niihin aikoihin ajettu ilman kelloja kuten nykyisin. Varjon tavalla ne nyt liikkuvat rekipelit talvisilla maanteillä, mikäli siellä enää hevosella liikutaan lainkaan. Olenkin joskus ihmetellyt, miksi viranomaiset eivät vaadi noita kelloja talvisiin ajopeleihin. Olisi niiden helinä kaunista kuultavaakin ja kait siitä olisi käytännöllistäkin hyötyä. Kahdesti olen ainakin minä saanut tuollaisen varjohevosen niskaani.

Kaiken lisäksi oli talvisin kunnostettava omatkin hynttyyt, sillä ei sopinut lähteä tuolle pitkälle matkalle ohuissa ketaleissa. Koipia ei tosin voinut vetää jalkaan, sillä nauraneet kait olisivat kaupunkilaiset sellaisia karhun kenkiä. Vaimoväki etsi kätköistään paksut villasukat, ja hyvin rasvatuista saappaista jokainen mies tietysti huolehti itse. Kun vielä pukeuduttiin paksuun hämäläiseen sarkanuttuun ja vedettiin korville lämmin karvalakki, saipa talvi panna parastaan päästäkseen jäähdyttämään ihon pintaa. Oli niitä toimitettavia asioita itselläkin, mutta hyvät naapurit olivat myös tietoisia miehen kaupunkiin lähdöstä. Siksi kerääntyi lähtöpäivänäsi monenmoista putelia pirtin pöydälle. Niihin jokaiseen oli saatava tervehdyttäviä rohtoja kaupungin apteekista. Lopussa näet olivat mikstuurat ja linjamentit, sydämen vahvistukset ja ruusunropit. Sitä paitsi tarvittiin pihkalaastaria ja palosalvaa, silmävoidetta ja torakan myrkkyä ynnä paljon muuta sellaista välttämätöntä tarviketta, jota vain kaupungista oli saatavana — kruutiakin ja nuuskaa kuten ennen vanhaan Nummisuutarien Iivarin Hämeenlinnan-matkalla. Mainita pitää vielä ne kirkkaankiiltävät nassakat, joihin oli saatava sellaista matolääkettä, joka ei kelpaa koiralle. Kun sitten vihdoin lähdön hetki koitti, kannettiin reppu tai tuohikontti kuormaan ,sillä tottahan mies tarvitsi muonansa, leivät, voit ja sian pinnat. Itsellä näet piti ol-

la särvin, joskin vähän herkuteltiin kansankeittiössäkin syömällä makeaa rusinasoppaa tai muuta sellaista herkkua, jota ei kotoisessa arkipöydässä näkynyt.

Syöttöpaikat

Kuten sanottiin — matka täältä Liesjärven perukoilta Hämeenlinnaan oli pitkä, n. 6 peninkulmaa. Olikin lähdettävä matkalle jo puolenpäivän aikana. Iltapäivä oli venynyt pitkälle, ennenkuin ehdittiin peninkulman päässä olevaan Portaan kyläkeskukseen. Silloisella Liesjärven tiellä ei niihin aikoihin voitu juosten ajaa — ja kukapa sitä olisi voinut vaatiakaan raskaalla kuormalla sälytetyltä hevoselta. Kaiken lisäksi oli aukaistava lukuisia veräjiä ja toisin paikoin rattaita tukien ponnisteltava eteenpäin. Portaassa tie jo paljon parani, ja seuraava peninkulma taittui verrattain lyhyessä ajassa. Sitten oltiinkin Tervalammilla, paikalla, missä punaiset ja valkoiset vapaussodan aikana tapella nahistivat. Siitä alkoi tieosuus, joka mutkaisuudessa hakee vertaistaan. Niinhän ne äijät vitsailivatkin, että pahemmissa käänteissä rattailla istuja ei enää nähnytkään hevosensa hännän seutua, vaan ihmeekseen katseli sitä silmästä silmään. Mutta tultiinpa vain Lietsaan, joka vieläkin harmaine taloineen, riihineen, vanhoine aittoineen ja rehulatoineen edustaa tyypillistä hämäläiskylää. Siellä oli illansuussa ensimmäinen syöttöpaikka. Hevonen kiinnitettiin piha-aitaan. Sen eteen pantiin tukku heiniä tai sidottiin kaurapussi päähän. Itse mentiin sisälle jaarittelemaan maailman asioista talon väen kanssa. Juotiin kahvitkin ja maksettiin viisipenninen kupista tai saatiin aivan ilmaiseksi tutuissa paikoissa. Kun oli lepäilty tunnin verran, lähdettiin taas kolistelemaan kohti kaupunkia. Oli jo yön aika ,kun vihdoin tultiin Luolajan kylään Siitä olisi jaksanut ajaa perillekin asti, mutta tapana oli viettää yön seutu Luolajan taloissa, meidän seutulaiset yleensä Sipilässä. Ystävällinen talon väki ei näyttänyt erikoisesti pahoittelevan, vaikka hevosmiehiä olikin joskus, vallankin markkinain aikana, varsin paljon. Pientä maksua vastaan sai hevosensa suojaan, jos oli tilaa, ja itse pääsi nukkumaan avaraan pirttiin. Kerran sattui niinkin — se oli syysmarkkinain aikana — että Sipilässä oli väkeä kuin meren mutaa. Isännän täytyi meille viimeksi tulleille sanoa, ettei yöpyminen näissä oloissa ollut enää lainkaan mahdollista. Mutta kohta hän kuitenkin virkkoi: »No — saatte koko talon haltuunne!» Oli näet niin, että taloon kuului myös tien toisella puolella oleva autio asuinrakennus, jonne näinkin lämpimällä ilmalla hyvin voi kortteerata yövieraita, kunhan vain ensin teki hyvän pystyvalkean. Me Tammelan miehet emme kahta käskyä odottaneet, vaan lähdimme osoitettuun yökorteeriin. Teimme valkean pesään ja rupesimme taloksi. Emme ehtineet vielä kunnolleen

nukkua, kun jo ovea kolkutettiin. Siellä oli toisia markkinamiehiä, meidän jälkeemme tulleita. Isäntä oli osoittanut heidät samaan paikkaan. Ja mikäpä siinä — tilaa oli kyllin, ja uudet tulokkaat vain piristivät mielialaa. Kauan siinä jaariteltiin, ennenkuin uni teki tekosensa ja veti miehet hiljaisiksi.

Pientä seikkailuakin

Tällä kerralla olimme siis matkalla syysmarkkinoille. Tarkoitukseni oli myydä hevonen ja ostaa tilalle toinen. Ajoimme »laanille», jossa oli runsaasti väkeä, joukossa pitkän matkan hevoshuijareitakin. Mustalaisnaisten pitkät helmat heilahtelivat ja heidän tummapintaiset aviopuolisonsa yrittelivät vetää hyviä apajia hevoskaupan remuavassa ammatissa. Tunnelma oli tuo tavallinen: paljon ääntä ja kehumista, hevosten hirnuntaa, piiskan läikähtelyä ja pientä petoskauppaakin sekä asiaan kuuluvaa koeajoa. Tuli siinä meidänkin luoksemme muuan nahkatakkinen, jota puhetyylin ja sulavien liikkeiden ansiosta miltei luuli herrasmieheksi. Mutta täysiverinen hevoshuijari se kuitenkin oli, koskapa nosteli häntää ja katsoi hampaita, tinki hinnasta ja koetti löytää vikoja hevosesta mahdollisimman paljon. Kaupat siinä lopuksi syntyivät muutaman satasen voimalla. Raha näet oli niihin aikoihin kullan arvoista tavaraa ja hyvän hevosen sai tosiaan muutamalla sadalla markalla. Istui siis ostaja ajopeleihin, sillä rahat piti muka saada kaupungilla. Ajettiin erään Raastuvankadun varrella olevan talon pihalle. Siellä oli joukko miehiä vastassa, ja kuin kaskaat ne hyökkäsivät hevosemme kimppuun. Ruvettiin tinkimään hinnasta kymmentä markkaa, koska hevonen muka ei ollutkaan niin vireä kuin alussa uskottiin. Lopuksi hävisi näyttämöltä tuo äskeinen hevoskauppias ja näin jäimme noitten tuntemattomien miesten keskelle.. Ne tulivat yhä röyhkeämmiksi — kiroiltiin ja ruvettiin riisumaan hevosta valjaista, mutta maksamisesta ei puhuttu mitään. Huomasin kohta, että olimme joutuneet huijareitten käsiin ja tungoksessa olisi hevosemme viety ilmaiseksi. Kuiskasin silloin toverilleni, joka istui rattailla: »Käännä hevonen porttia päin!» Hän teki työtä käskettyä. Samassa hyppäsin itse rinnalle ja läimäytin hevosta suitsien perillä. Se näköjään huomasi, että tässä oli toimittava nopeasti ja otti äkäisen pyrähdyksen, niin että suupielissä roikkuvat äijät juoksivat sivuille. Oltiin saman tien kadulla. Miehet huusivat jälkeemme ettei saa viedä heidän hevostaan. Mutta me olimme jo hyvässä menossa pitkin katua, ja miehet jäivät noitumaan epäonnistunutta yritystään.

Ajat ovat muuttuneet

Harvoin täällä päin enää tehdään matkoja Hämeenlinnaan, kun on tämä Forssakin kasva-

nut ja miehistynyt siinä mitassa, että se nykyään pystyy ostamaan kaikki ne tuotteet, mitkä ympäristöseutu lähettää markkinoille. — Nuo entiset kaupunkimatkat olivat usein vaivalloisia ja huonoilla ilmoilla ikäviäkin, mutta kun niiät muistelee näin jälkikäteen, hauskat muistot niistä yhtä kaikki ovat jääneet mieleen. Olihan niissä oloissa kyllin aikaa ja tupakkaa, ehti nähdä taloja ja kyliä, tutustua töihin ja toimiin vieläpä ehti tarinoimaan seudun asukkaittenkin kanssa. Asiaa tulee vieläkin silloin tällöin Hämeenlinnaan. Mutta nyt porhalletaan sinne autolla eikä tällöin paljonkaan ehdi ympärilleen vilkaisemaan. Joku mäennyppylä, tienristeys tai muu matkan varrella sivuutettu paikka tuntuu kuitenkin tutulta. Tällaiset huomiot palauttavat mieleen muistikuvia, joissa — ihme kyllä — ei noita koettuja vaivoja ja vastuksia lainkaan tapaa. Sen sijaan ne ovat yleensä mieluisia ja joku romanttinen hohde näyttää niissä olevan vallitsevana.

Väinö Korpijärvi.

Forssan Lehti, 30. 7. 1959.

Vaarallinen kurva

Moni muistaa sen punaisen, kolmatta metriä pitkän pylvään, joka totisena seisoi tien vieressä Hakalan kartanon luona. Sen valkoiseen tauluun oli suurin kirjaimin tekstattu nuo otsikon kaksi sanaa, jotka vakavasti kehoittivat sen ajan automiestä käsittelemään harkitusti ohjauspyörässä olevia »viiksiä», että olisi ilman onnettomuuksia selvinnyt paikalla olleesta pahanlaisesta tienmutkasta. Nykyään noita varoitusmerkkejä, symbolisia kieltoja ja käskyjä, on melkein jokaisessa käänteessä ja ne ovat sen luontoisia, että tavallinen jalkamies ei niistä tajua mitään. Vain »ulosoppineet» automiehet ja -naiset yksin ovat niistä selvillä — ja miksei myös pärinäpojatkin — mutta me muut näemme niissä vain koukeroita ja viivoja, tauluja monen värisiä emmekä siis lainkaan tajua niitten äänetöntä kieltä. Autoliikenteen alkuaikoina, 1920-luvulla, niitä alkaa jo näkyä teitten varsilla — ja sen aikuisia oli tuo Hakalan kurvassakin ohjeita antava pylväs. Toinen varoitusmerkki oli Liesjärven tiellä Rautasen kosken korvassa. Sekin oli tietysti punainen, mutta siinä suhteessa täydellisempi kuin tuo äsken mainittu, että siinä oli auton kuva ja sen alla huomautus: »Sillalla varovasti». Ihmetellä sopii tämän pylvään sijaintia. Kun näet autoliikenne näihin aikoihin oli aivan vähäistä valtateilläkin, tuntuu oudolta, miksi sellainen oli pystytetty sivutielle, jommoinen Liesjärven kautta Pusulaan johtava reitti silloin oli. Autoliiken-

ne tällä suunnalla oli näet miltei olematon. Saattoi noita samantapaisia liikennemerkkejä olla muuallakin, mutta täällä Tammelan seuduilla ei niitä tietääkseni ollut monta. — Kun nyt tämä esipuhe johdattaa ajatukset maantieliikenteeseen, pantakoon tässä paperille eräitä tätä koskevia asioita, joskaan ne eivät enää olekaan tekemisissä tuon otsikossa mainitun huomautuksen kanssa.

Polkupyörä eli pikakulkuri

Ei tarvitse nyt puhua hevospeleistä eikä liioin kestikievarikyydeistäkään, mutta polkupyörä kannattaa jo mainita. Niitähän alkaa olla varsin yleisesti sekä miehillä, että vaimopuoleisillakin. Joku oli niinkin kätevä, että teki vanhoista osista pyörän itselleen, kun olivat silloisen rahan niukkuuden aikana vähän kalliinlaisia nuo kaupoista ostetut. Rautanen, tuo kuulu pitkäpartainen tekomies, mm. laati sellaisen. Eihän se ollut muodoltaan ostettuihin verrattava, vaan hyvinkin vaatimattoman näköinen pienine »vekselirattaineen» ja ohutputkisine kehyksineen, mutta sillä ukko vain ajeli postia vuosikausia. (Tämä Rautasen polkupyörä on nähtävänä Liesjärven kylämuseossa). Yleensä ostettiin noita monen nimisiä ja monen muotoisiakin pyöriä Forssasta sekä myös Kirkonkylän Kaskelinilta. Ne kiilsivät ja välkehtivät auringon paisteessa peloitellen ensin alussa hevosia ja ajomiehiä. Niihin aikoihin pyöräileminen oli toista kuin nykyisin. Ei tarvinnut nieleskellä tomuja eikä ryöpytellä santaa. Sen ajan maantiet näet olivat milteipä runollisia. Hevosilla oli oma ratansa, rattaan pyörillä omansa, ja jalkamies käveli syrjässä ruohoisan penturan reunassa. Tuo jalkamiehen reitti oli sileä kuin pöytä. Siinä kelpasi ajella polkupyörällä ja silloin tällöin kilautella kelloa, jos kävelijä osui eteen. Tulkoon mainituksi, että me pyörän omistajat olimme aika tavalla ylpeitä ajokistamme — vähintäin yhtä ylpeitä kuin nykyiset päristäjät moottoreistaan. Ei siis ollut lainkaan kummeksittavaa, jos soittelimme kiiltävää kelloa, vaikkei niin syytäkään olisi ollut ja porhalsimme itsetietoisina jalkamiehen ohi tuskin päivää sanomatta. Jos rupesi hiottamaan ja jalkoja väsytti, sopi istahtaa tiepuoleen sille pehmeälle ruohomatolle, joka oli molemmin puolin tietä.

Koneen voimalla

Mutta sittenpä vasta kummat nähtiin, kun käyttöön tulivat ns. pikkuihmeet, joita myös takatuuppareiksi sanottiin. Kaskeliini möi niitäkin ja tietysti Forssan pyöräliikkeet. Tavallinen polkupyörä se vain oli, mutta bensiinin käryä ja pahanlaista ääntä lähti siitäkin. Takana oli kiiltävä säiliö kuin kieltolain aikainen kanisteri. Siitä painui polttoaine pieneen moottoriin, jonka kaasuttimessa se sai ihmeet aikaan. Hevosvoimia ei tosin paljon ollut, mutta eipä ollut suurta kuormaakaan. Ajoneuvo ei juuri ollut tavallista polkupyörää painavampi — ja mies painoi sen, minkä painoi. Hyvin sillä tultiin juttuun silloinkin, jos kone »piiputti». Ei tarvinnut muuta kuin vain polkimet käyntiin, tielle ei tarvinnut jäädä. Ja kovin oli pikkuruokainen tuo uusi tulokas. Eihän siihen säiliöön polttoainetta juuri lisääkään tullut, mutta ei se paljon vähentynytkään. Vähitellen pikkuihme syrjäytyi markkinoilta ja tilalle tulivat pienoismoottorit, jonka laitteet oli sijoitettu kehyksen keskelle kuten näissä nykyajan voimakoneissakin, mutta hihnaveto oli

niissäkin. Muistettava myös on, että suuriakin pyöriä, joissa oli hevosvoimia kuin rautatievetu-rissa, alkoi jo ilmaantua moniin maaseutupaikkoihinkin.

Auton aikakausi alkaa

Mutta se vasta jotain oli, kun nelipyöräiset rattaat ilman hevosta alkoivat kulkea maanteillämme. Kamariherra Linder kuulemma ensimmäiseksi sellaisella ihmevaunulla ajeli täällä Tammelankin puolessa. Liittyipä sitten maaseutukin tuhon bensiininkäryjen joukkoon. Joku äveriäs manttaalimies sellaisen ajoi pihalleen kaiken kansan ihmeteltäväksi. Eipä kuitenkaan jäänyt Liesjärven metsäseutukaan muista jälkeen. Rautasen Kalle näet osti sellaisen jo varhaisessa vaiheessa, ja Harjun isäntä seurasi esimerkkiä. Välkkyväkylkisiä Fordeja nuo ensimmäiset tulokkaat olivat, koreita ja kauniita, että heikkoa huimasi. Kelpasi niissä istuskella, kun olivat penkit kuin salin sohvat.

Virallinen kontrolli oli vähäistä eikä autokouluista niihin aikoihin ensinkään puhuttu. Ei oltu kovin turhan tarkkoja siitäkään, jos ajurin päässä vähän kohisi, sillä kukapa sellaisia asioita tarkkali, kun ei ollut maantiepoliisejakaan. Kolareita ei paljon sattunut, sillä autoilijat tavallisesti saivat yksin pitää tien hallussaan, sillä metsään ajoi hevosmies, jos vain sattui olemaan sopiva paikka. Muussa tapauksessa hän tuli alas rattailtaan peittämään ajokkinsa pään seutua, ja muut rattailla olijat kipaisivat kuusikkoon, kun tuollainen kaikenmaailman maantiekyöpeli kiiltävin silmin tuli vastaan. Ei ollut tietääkseni erikoista valvontaa siitäkään, kuinka suuria kuormia ajettiin. Jos ajaja luotti autonsa voimaan, sijoitti hän siihen mielin määrin kyydittäviä.

Linja-autoliikenne

Ensi aikoina kuljetettiin matkustajia kuorma-autolla, sillä varsinaisia linja-autoja ei vielä ollut, ei ainakaan metsäseutujen maanteillä. Tällaista liikennettä oli Liesjärvelläkin jo 20-luvun alkupuolella. Mäntylän Eemeli oli ensimmäinen, joka sitä täällä yritteli. Hänellä näet oli kuorma-auto, joka kävi silloin tällöin Forssassa ja kuljetti sekä matkustajia että tavaraa. Väreen Jussi oli kuskina ja matkalle lähdettiin Sillanpään tien risteyksestä. Mutta sen ajan ihmiset liikkuivat näköjään hyvin vähän ja turvautuivat silloinkin hevosiin tai polkupyöriin. Tästä syystä oli Eemelin auto myytävä ja toiminta lopetettava. Kauppias Rautanen hankki sitten »seka-auton», mutta ei sekään pitkiä aikoja tehnyt Forssanmatkoja, vaan yritys oli niinikään kannattamattomana lopetettava. Mutta tämän jälkeen harpattiin oikea konkarin askel liikenteen alalla. Lopen puolen mies, Alanko, ryhtyi näet linja-autolla harjoittamaan liikennettä Forssan ja Helsingin välillä. Toisinaan hänen autonsa on täpösen täynnä, toisinaan se potee matkustajien puutetta. Viranomaiset varmaan jo suhtautuivat tällaiseen liikenteeseen kiinteämmin kuin tähän astisiin yrityksiin, mutta kovin tarkkoja ei tällöin varmaan vielä oltu matkustajien lukumäärää ajatellen. Niinpä kerrankin, kun tammelalaiset joukolla kävivät Helsingissä katsomassa silloin vierailumatkalla ollutta Ruotsin Kustaa-kuningasta, oli Alangon piili niin täynnä, ettei ovia voitu sulkea. Mutta tultiinpa vain perille pääkaupunkiin ja iltamyöhällä takaisin Tammelaan ja Forssaan. — Yhteyttä koetettiin myös pitää Turusta käsin Forssaan. Joku turkulainen nimittäin aloitti säännöllisen bussiliiken-

teen tänne Hämeeseen, mutta alkuunsa tuokin yritys loppui, koska ihmiset eivät käyttäneet tätä uuden ajan kulkuneuvoa. Kuvaavana seikkana tästä mainittakoon, että tämän kirjoittaja kerran — muistaakseni 1925 — tuli Turusta Tammelaan. Koko matkalla ei ollut ainoatakaan tulijaa, vaan me kaksi Turusta lähtenyttä saimme pitää hallussamme tuon suurehkon auton. Kun sitten pääsimme Forssaan, kyselin kuskilta, miten parhaiten pääsisi jatkamaan matkaa edelleen. Hän oli valmis tulemaan perille asti. Ja niin sitä sitten lähdettiin ja ajettiin mutkikasta tiepahaista kotipihalle saakka. Kylän väki katseli kummissaan moista ihmettä, sillä pikku autoja oli kyllä jo nähty, mutta tällaista suurta ei milloinkaan. Kun sitten tarjosin maksua ylimääräisestä matkasta, ei sitä suostuttu ottamaan. Panin kuitenkin ratin viereen pussillisen omenoita, ja aikansa juteltuaan ja kahvit juotuaan tuo ystävällinen autoilija lähti painelemaan takaisin Forssaan.

Tie oli viitoitettu

Tästä vähäisestä ja hankalasta alusta on lähdetty ja päästy nykyiseen autojen ja bussiliikenteen valtakauteen. Omituista ja mielenkiintoista on todeta tässäkin, miten kehityksen pyörä yleensä pyörähtelee varovasti kuin tunnustellen suuntaa ja mahdollisuuksia. Toisinaan kyllä tehdään pitkiäkin harppauksia, mutta niinpä saisikin jossain asiassa kiskaista takaisin ja lähteä uudelleen alusta vitkalleen ja harkiten. Näin onkin edetty autoliikenteen alalla — ja siitä kait osaksi johtuu, että on päästy kestäviin ja kehityskelpoisiin saavutuksiin maantieliikenteessämme.

Väinö Korpijärvi.

Forssan Lehti, 5. 8. 1959.

SISÄLLYS.

Väinö Korpijärvi: Ryöstöyritys Minkiön pysäkillä vuonna 1903 3

» » Tervanpoltosta ja -polttajista Liesjärvellä .. 6

Arvo Kytölä: Kuvaus kirkkokurista Urjalassa pitäjänkokouksen pöytäkirjan mukaan 10

Unto Lehmussaari: Messinginpurijana ja tallimestarina 14

Väinö Korpijärvi: Lukukinkerit ennen ja nyt 18

Esko Viljanen: Malminnostosta Tammelan Pyhäjärvellä 22

Lauri Alitalo: Savupirtistä ja nuorisoseurasta 25

Väinö Korpijärvi: Arthur Gulin — Tammelan entinen kunnanlääkäri 31

Kalle Pylkkänen: Torpparinpojasta Juvalta Torrolle ja Forssaan kansakoulunopettajaksi 35

Väinö Korpijärvi: Jyrinpäivä 40

» » Muuan teollisuusyritys Liesjärvellä 43

» » Kantolan »maisteri» 47

Esko Aaltonen: Jokioisten pappilamuseoon liittyy merkittäviä muistoja 50

Esko Viljanen: »Ei siihen aikaan parantunut kysyä, kuinka paljon maksetaan» 57

Väinö Korpijärvi: Forssan markkinat vuosisatamme alkukymmenillä 60

Sulo Tanninen: Jaakko Mikonpoika löylymestarina 63

Väinö Korpijärvi: Entisajan kylärääätäli 69

» » Viisi veljestä 72

» » Tammelan miehiä Hämeen Härkätiellä 77

» » Vaarallinen kurva 81